

KERTOMUKSIA PIKKUVÄELLE VAI
KASVATUSOPPEJA VANHEMMILLE?
VANHOILLISLESTADIOLAISEN
LASTENLEHDEN LASTEN SIIONIN SYNTY JA
VARHAINEN KEHITYS VUOSINA 1930–1936

Laura Vähäaho
Yleisen kirkkohistorian pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2014

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Kirkkohistorian osasto
Tekijä – Författare Laura Vähäaho		
Työn nimi – Arbetets titel Kertomuksia pikkuväelle vai kasvatusoppeja vanhemmille? Vanhoillislestadiolaisen lastenlehden Lasten Siionin synty ja varhainen kehitys vuosina 1930–1936		
Oppiaine – Läroämne Yleinen kirkkohistoria		
Työn laji – Arbetets art Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum Lokakuu 2014	Sivumäärä – Sidoantal 90
Tiivistelmä – Referat <p>Suomalainen yhteiskunta eli voimakasta muutoksen aikaa 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. 1900-luvun alun poliittis-maailmankatsomuksellinen murros ravisteli sekä yhteiskunnan rakenteita että aatteellista ilmapiiriä. Uudet liberaalit aatteet levisivät entistä tehokkaammin ja kristinuskon merkitys yhteiskuntaa muokkaavana auktoriteettina kyseenalaistettiin. 1930-luvulla huippunsa saavuttanut pula-aika muovasi kansalaisten arkea voimakkaalla otteella. Suomenkielisten sanoma- ja aikakauslehtien lisääntyminen oli erottamaton osa yhteiskunnan kehitystä. Ensimmäiset suomalaiset lastenlehdet julkaistiin 1850-luvulla, mutta varsinaiset lasten uskonnollisiin tarpeisiin keskittyneet lehdet syntyivät 1880-luvulla.</p> <p>Tutkimuksessa tarkastellaan vanhoillislestadiolaisen liikkeen lastenlehden <i>Lasten Siionin</i> syntyä ja varhaista kehitystä vuosina 1930–1936. Tutkimus tarkastelee sitä, miksi vanhoillislestadiolainen liike ryhtyi julkaisemaan omaa lastenlehteä 1930-luvulla ja mitä liike sillä tavoitteli. Vaikuttiko lehden perustamispäätökseen herätysliikkeen sisäinen motivaatio, ulkoiset tekijät vai lisääntynyt kilpailu lastenlehtien saralla? Tutkimuksen pääasiallisena lähteenä ovat Lasten Siionin vuosikerrat ajalta 1931–1936. Lehden näytenumero ilmestyi lokakuussa vuonna 1930. Lehti on Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistyksen (SRK) toimittama julkaisu. SRK on vanhoillislestadiolaisen liikkeen keskusjärjestö ja järjestöllä on merkittävä rooli herätysliikkeen hallinnollisten tehtävien ja opillisten käsitysten vaalimisessa.</p> <p>Yhtenä keskeisimpänä tekijänä Lasten Siionin syntyyn vaikutti vanhoillislestadiolaisen liikkeen sisäinen motivaatio. Lehden julkaisupäätös liittyi osaksi SRK:n kehitystä ja järjestön toiminnan organisoitumista, joka palveli liikkeen identiteetin rakennusprojektia. Lehden syntyyn ja kehitykseen vaikuttivat myös ulkoiset tekijät, sillä liike kehittyi jatkuvassa vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa. Muiden lastenlehtien tavoin Lasten Siionissa korostuu aikakaudelle tyypilliset kasvatukselliset ja moraaliset ihanteet. Lehdessä korostuu erityisesti huoli lasten uskonnollisen kasvatuksen heikentymisestä ja pelko perheiden sekä patriarkaalisesta järjestelmästä. Lasten Siionin avulla SRK pyrki juurruttamaan keskeisimmät opinkappaleensa liikkeen jäseniin ja takaamaan liikkeen jatkuvuuden tulevaisuudessa. Opillisten käsitysten vaalimisen lisäksi Lasten Siionin tarkoituksena oli ulottaa sosiaalinen kontrolli liikkeen nuorimpiin jäseniin. Lehti joutui myös määrittelemään kantansa moniin ajankohtaisiin kysymyksiin muun muassa yhteiskunnassa pinnalla olleeseen koulutuskysymykseen ja 1930-luvulla kansalaisten arkeen voimakkaasti vaikuttaneeseen pula-aikaan.</p>		
Avainsanat – Nyckelord herätysliikkeet, vanhoillislestadiolaisuus, uskonnollinen lehdistö, lastenlehdet, Lasten Siioni, 1930-luku		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampanuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisältö

I Johdanto.....	4
1. Tutkimustehtävä	4
2. Vanhoillislestadiolaisuuden kehitys ennen 1930-lukua.....	11
3. Lastenlehdet ennen vuotta 1930	15
II Vanhoillislestadiolainen liike saa oman lastenlehden.....	19
1. Väinö Havas Lasten Siionin johtoon	19
2. Uskonto menettää merkitystään muuttuvassa yhteiskunnassa	22
3. Lasten Siioni jatkaa lastenlehtien kasvatuksellista perinnettä	25
4. Vanhoillislestadiolaisuus vastaa maallisen kasvatuksen haasteeseen	32
III Koulutus osaksi kansallista sivistyshanketta	37
1. Kansakoulu jakaa vanhoillislestadiolaisten mielipiteet	37
2. Kansakoulu uhkaa vanhoillislestadiolaislapsien uskoa?	42
3. Pyhäkoulu vanhoillislestadiolaisen opin takaajana	46
4. Pyhäkouluteksteissä korostuu vanhoillislestadiolainen käsitys synnistä.....	51
IV Pula-aika leviää Lasten Siionin sivuille	56
1. Kasvun kausi päättyy suureen lamaan.....	56
2. ”Ahtaana aikana”	61
3. Kuolema valtaa Lasten Siionin sivut	65
4. ”Jumalan valtakunnan” valitut.....	71
V Lasten Siionista vanhoillislestadiolaisen opin ja sosiaalisen kontrollin valvoja	78
Lähde- ja kirjallisuusluettelo	83
Painamattomat lähteet.....	83
Painetut lähteet.....	83
Sanoma- ja aikakauslehdet	83
Kirjallisuus.....	83

I Johdanto

1. Tutkimustehtävä

Suomalainen yhteiskunta eli suurta murroksen aikaa 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Edellisellä vuosisadalla aloitettu kansallisromanttisten ihanteiden mukainen suomalaisen kulttuurin ja identiteetin rakennusprojekti oli hyvässä vauhdissa vuoden vaihtuessa vuosituhannen viimeiselle vuosisadalle. 1900-luvun alun poliittis-maailmankatsomuksellinen muutos ravisutti yhteiskunnan rakenteiden lisäksi myös aatteellista ilmapiiriä. Perinteinen kristillinen usko joutui kyseenalaistetuksi, mikä pakotti Suomen evankelis-luterilaisen kirkon määrittelemään uudelleen paikkansa yhteiskunnassa. Kansan kasvatus ja koulutus nousivat yhdeksi tärkeimmäksi tekijäksi kansallisen identiteetin ja yhteiskunnan rakentamisessa. Suomenkielisten sanoma- ja aikakauslehtien voimakas esilletulo oli erottamaton osa tätä suomalaisen yhteiskunnan rakennushanketta. Uskonnollisen lehdistön kasvu oli runsasta etenkin vuoden 1905 suurlakon jälkeisistä vuosista lähtien. Jatkuvasti lisääntynyt kilpailu muun lehdistön kanssa vaikutti myös uskonnollisten lehtien rakenteiden muotoutumiseen. Kristinuskon ja kirkon aseman kyseenalaistaminen sai aikaan sen, että herätysliikkeiden merkitys uskovien ryhmänä voimistui. Herätysliikkeet kasvattivat suosiotaan, ja liikkeiden jäsenmäärät lisääntyivät nopeasti. Kasvaneen suosion vanavedessä lisääntyi myös liikkeiden julkaisuinnostus. Herätysliikkeet muodostuivat aktiivisiksi julkaisijoiksi julkaistessaan omia lehtiään ja muita painotuotteitaan. Lastenlehdet eivät olleet jääneet osattomiksi tästä kehityksestä, ja etenkin uskonnollisten lastenlehtien kasvu oli voimakasta 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa.¹

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piiriin kuuluvaa Suomen suurimman herätysliikkeen lapsille suunnattua lehteä *Lasten Siionia*. Lasten Siioni on vanhoillislestadiolaisen liikkeen lastenlehti, jota on julkaistu 1930-luvulta lähtien. Tutkimus keskittyy tarkastelemaan lehden synty- ja varhaisvaiheita, jotka osuivat ajallisesti yhteen uskonnollisten lehtien määrän voimakkaan kasvun kanssa. Vanhoillislestadiolaisen liikkeen lapsille suunnattu julkaisu ei syntynyt tyhjiössä erillään muusta yhteiskunnasta, vaan yhteiskunnan perustavanlaatuiset muutokset 1900-luvun ensimmäisinä

¹ Murtorinne 1977, 7–10; Heikkilä 1991, 53–54; Leino-Kaukiainen & Uino 1991, 103–104; Koski 2011, 159–161.

vuosikymmeninä olivat koskettaneet syvästi myös vanhoillislestadiolaista herätysliikettä. Erityisesti kristinuskon nopeasti menettämä merkitys yhteiskuntaa muovaavana voimana aiheutti huolta lestadiolaisriveissä. Yhteiskunta maallistui nopeaa vauhtia, ja kristillisissä piireissä ”siveellisen villiintymisen” nähtiin olevan seurausta yhteiskunnan sekularisaatioprosessista. Huoli kansan moraalista rappiosta ja sen alennustilan seurauksista oli syntynyt.² Tämä tutkimus pyrkii vastaamaan kysymykseen, miksi vanhoillislestadiolainen herätysliike ryhtyi julkaisemaan omaa lastenlehteä 1930-luvulla ja mitä herätysliike sillä tavoitteli. Syntyikö Lasten Siioni vastaamaan 1930-luvulla esiin tulleisiin haasteisiin, vaikuttiko sen syntyyn lisääntyvä kilpailu lastenlehtien saralla vai toimiko alkuunpanevana voimana mahdollisesti liikkeen sisäinen motivaatio? Lastenlehtien saralla Lasten Siioni ei ollut ensimmäisten joukossa, sillä varhaisimmat lastenlehdet olivat ilmestyneet jo 1850-luvulla. Uskonnollisen lastenlehdistön kasvu oli ollut erityisen nopeaa 1800-luvun loppupuolella, joten Lasten Siionin aloittaessa julkaisunsa 1930-luvulla oli lastenlehtiperinne jo varsin vakiintunutta.³

Yhtäältä tutkimus pyrkii kiinnittämään huomion Lasten Siionin ja sen ympäristön välisiin suhteisiin. Tullessa 1920-luvulle Suomen väkiluku oli kasvanut nopealla vauhdilla ja yhteiskunnalliset muutokset olivat todellisia ihmisten jokapäiväisessä elämässä.⁴ Tutkimus tarkastelee, mitkä yhteiskunnassa tapahtuneet ilmiöt edelsivät lehden syntyä ja siten mahdollisesti vaikuttivat lehden perustamiseen. Vuosisadan ensimmäiset vuosikymmenet olivat monella tapaa merkittäviä ja sisälsivät useita käännteentekeviä tapahtumasarjoja suomalaisen yhteiskunnan kehittymisen kannalta. Lasten Siionin alkutaival osui yhteen 1920-luvun lopulla alkaneen ja 1930-luvulle jatkuneen laman kanssa. Tutkimuksen tehtävänä on tarkastella sitä, millä tavoin ajan yleinen yhteiskunnallinen tilanne ilmenee Lasten Siionin sivuilla. Analyysi kiinnittää lisäksi huomiota siihen, minkälaisia vastauksia vanhoillislestadiolainen liike antoi yhteiskunnassa käytyihin keskusteluihin ja millä tavoin vastaukset kuvastivat herätysliikettä itsessään.

Tutkimuksen kohteena ovat Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistyksen (SRK) toimittama aikakauslehti Lasten Siioni vuosien 1930–1936 välisenä aikana. SRK on vanhoillislestadiolaisen liikkeen keskusjärjestö, ja järjestöllä on hyvin

² Murtorinne 1977, 7–9; Seppo 1977, 78–80.

³ Uino 1991, 106.

⁴ Nieminen 2000 b, 10.

merkittävä asema liikkeen keskuudessa paitsi hallinnollisten tehtävien osalta myös oikeiden opillisten käsitysten vaalimisessa. Vuonna 1917 perustettu SRK toimii paikallisten rauhanyhdistysten keskuselimenä, ja SRK:n säännöksissä keskusyhdistyksen yhdeksi tehtäväksi on määritelty muun muassa uskonnollisen ja siveellisen elämän vaaliminen.⁵ Lasten Siionin vuosikerta sisältää kuusi numeroa tutkimusajankohtana, lukuun ottamatta vuotta 1930, jolloin ilmestyi ainoastaan lehden näytenumero. Lehti on pituudeltaan kahdeksan sivua, mikä oli varsin tavanomainen laajuus aikakauden lastenlehdille myös kansainvälisesti tarkasteltuna. Tutkimukset ovat osoittaneet, että monet pohjoismaiset ja osa saksan- ja englanninkielisistä lastenlehdistä muistuttivat toisiaan etenkin muotoilun ja laajuuden perusteella. Lasten Siionin levikki vaihteli tutkimusajanjaksona runsaasti. Ensimmäisenä vuonna lehti saavutti suuren suosion 5000 kappaleen painomäärällä, mutta lama kouraisi myös Lasten Siionia pudottamalla tilaajamäärät huonoimpina vuosina jopa alle puoleen ensimmäisen vuoden menekistä. Heikoimpina vuosinaan lehti tuotti tappiota ja lehden lakkauttamista pohdittiin SRK:n johtokunnassa. Vuonna 1936 pahin taloudellinen tilanne näytti kuitenkin olleen ohi ja levikki lähti jälleen tasaiseen kasvuun.⁶

Tutkimuksen ajallinen raja on vuoden 1930 lopulta vuoden 1936 loppuun. Tutkimuksen aikarajauksen alkuosa perustuu Lasten Siionin ensimmäisen näytenumeron ilmestymiseen lokakuussa 1930. Varsinaisen julkaisutoimintansa lehti aloitti helmikuussa 1931 ilmestymällä joka toinen kuukausi, mutta tutkimuksen kannalta on perusteltua ottaa lehti tarkasteluun jo sen näytenumerosta. Lasten Siionin näytenumerossa määritellään lehden synnyn tarkoitusperiä. Tutkimuksen aikarajauksen päättymisajankohta on valiutunut sen perusteella, että vuodesta 1937 lähtien Lasten Siioni uudistui ja alkoi ilmestyä entistä tiheämmin. Lisäksi aikarajaukseen vaikuttaa se, että 1930-luvun puolivälin jälkeen laman vaikutukset alkoivat myös Pohjois-Suomessa hellittää. Lasten Siionin levikki lähti vuonna 1936 nousuun. Lasten Siionin suosio on kantanut läpi vuosikymmenten, sillä lehti ilmestyy yhä nykyään, mutta lehden nimi vaihdettiin vuonna 1978 *Siionin kevääksi*.⁷ Analyysin aikarajaus mahdollistaa lehden tarkastelun paitsi sen syntyvaiheiden myös lehden muotoutumisen ja vakiintumisen osalta. Aikaväli on myös riittävän pitkä yhteiskunnallisen kontekstin tarkasteluun.

⁵ Palola 2010, 123, 127.

⁶ Svensson 1983, 52–53; Uino 1991, 120; Palola 2010, 214–215.

⁷ Palola 2010, 214–215.

Lasten Siioni on tyyllilajiltaan uskonnollinen painotuote, tarkemmin määriteltynä yhden tarkasti rajatun herätysliikkeen toimittama julkaisu. Lehden keskeisin sisältö koostuu uskonnollisia, moraalisia ja eettisiä opetuksia sisältävistä kirjoituksista. Lasten Siionin ydin muodostuu siten erilaisten tarinoiden, runojen, opetuksien ja Raamatun kertomuksien yhdistelmästä. Tärkeässä roolissa ovat lisäksi lukijoiden lähettämät kirjeet, joissa lapset kertovat ajankohtaisista asioistaan ja mieltä painavista kysymyksistään. Toinen merkittävä asema on kirjoituksilla, jotka on suunnattu tukemaan liikkeen ylläpitämää pyhäkoulutyötä. Keskeinen henkilö lehden synnyn ja toimittamisen kannalta oli vanhoillislestadiolaisvaikuttaja Väinö Havas, jonka ansiosta useimmat lehden kirjalliset tuotokset syntyivät. Vuonna 1943 kirjoitetussa Väinö Havaksen elämäkerrassa *Wäinö Havas: hengen ja miekan mies* Havas mainitaan lehtihankkeen alullepanijaksi.⁸ Väinö Havaksen kirjallinen panos oli merkittävä paitsi Lasten Siionissa myös liikkeen muissa julkaisuissa. Liittyttyään vanhoillislestadiolaiseen liikkeeseen 1920-luvun lopussa hänellä oli aktiivinen rooli liikkeessä sekä kirjoittajana että puhujana.⁹

Tutkimuksen tärkein lähde on Lasten Siioni, mutta tapahtumien laajemman hahmottamisen kannalta on analyysissa paikoitellen tarkasteltu myös muita painettuja ja painamattomia lähteitä. Vanhoillislestadiolaisten muista julkaisusta *Siionin Lähetyslehti* edustaa erityisesti liikkeessä esillä olleita keskeisiä puheenaiheita ja näkökulmia. Painamattomista lähteistä Oulun maakunta-arkiston Laestadiana 1:een kuuluva Väinö Rafael Havaksen kokoelma on tarjonnut mielenkiintoisen lisän Lasten Siionin analyysiin. Kokoelma sisältää muun muassa Väinö Havaksen kirjeenvaihtoa muiden vanhoillislestadiolaisjäsenten kanssa. Pyhäkoulukirjoitusten analysoinnin osalta tärkeänä verrokkina Lasten Siionille on ollut kirkon erikoistoiminnan pyhäkoulutyöhön osoitettu *Lasten Pyhäkoululehti*. Lisänsä analyysiin ovat antaneet varhaisimmat liikkeestä kirjoitetut aikalaishistoriateokset ja -henkilöhistoriat.

Lähteiden luonne sanoma- ja aikakauslehtien kentällä vaatii erityishuomiota, sillä Lasten Siioni on peittelemättä uskonnollisiin tarkoitukseen osoitettu julkaisu. Lehden uskonnollisen luonteen tunnistaminen on tärkeää analysoitaessa lehden tarkoituspäätä. Lasten Siionin lähtökohtien sijoittaminen vanhoillislestadiolaisen herätysliikkeen pariin on merkittävää, sillä huolimatta

⁸ Viljanen 1943, 131.

⁹ Viljanen 1943, 107; Palola 2010, 181.

vankasta asemastaan evankelis-luterilaisessa kirkossa se erottautuu joidenkin opillisten käsitysten osalta kirkon näkemyksistä. Lehden aatteellisen taustan ja lähtökohtien tunnustaminen tutkimusta tehtäessä on erityisen tärkeää. Markku Heikkilän mukaan erityisesti uskonnolliset lehdet ovat vahvasti sidoksissa taustavaikuttajiinsa. Heikkilän mukaan 1900-luvun alkupuolen uskonnollisissa lehdissä on selvästi näkyvissä myös yhteiskunnassa tapahtuneet murrokset, sillä muutokset heijastuivat lähes suoraan lehtien rakenteeseen.¹⁰

Tutkimuksessa käytetty tutkimusmenetelmä perustuu sisällönanalyysiin, jossa keskeistä on lähteiden systemaattinen sisällön erittely tutkimusajankohtana vuosien 1930–1936 aikana. Tutkimusmenetelmänä sisällön erittely sopii erityisen hyvin sanoma- ja aikakauslehtien tarkasteluun, jossa varsinaisena tutkimuskohteena ovat lehtien sisällöt. Metodia voidaan soveltaa sekä kvantitatiiviseen että kvalitatiiviseen tutkimukseen. Käsillä olevassa tutkimuksessa on hyödynnetty laadullista eli sisällön sanallisesti kuvailevaa menettelytapaa. Menettelytapa mahdollistaa sekä yleiskuvan luomisen lehdestä että sen yksityiskohtaisen analysoinnin. Tutkimusmenetelmänä sisällönanalyysi mahdollistaa lehden syntyyn ja kehittymiseen johtaneiden syiden yksityiskohtaisen tarkastelun, ottaen huomioon myös aikakaudelle ominaisen kontekstin. Analyysia tehtäessä on ollut erityisen tärkeää ottaa huomioon ajan yhteiskunnallinen ja poliittinen tilanne, sillä ne ovat erottamaton osa lehden sisältöä. Asetettuihin tutkimuskysymyksiin vastaaminen vaatii siis yhteiskunnallisen tilanteen kokonais kuvan arvioinnin, sillä muiden lehtien tavoin myös Lasten Siioni käy jatkuvasti joko tiedostamatonta tai tiedostettua diskurssia ympäristönsä kanssa.¹¹

Kotimainen herätysliiketutkimus on perinteisesti ollut varsin runsasta kirkkohistorioitsijoiden parissa. Herätysliikkeet ovat kiinteä osa suomalaista uskonnollista kenttää ja ovat ehkä siksi saaneet melko laajaa huomiota tutkijoiden keskuudessa. Lestadiolaisuus on ollut runsaan herätysliiketutkimuksen kohteena jo useiden vuosikymmenten ajan. Varsinkin lestadiolaisuuden syntyä, muotoutumista ja varhaista kehitystä on selvitetty varsin laajasti. Uudempi tutkimus on keskittynyt puolestaan tutkimaan muun muassa vanhoillislestadiolaisuuden parissa esiintynyttä henkistä ja uskonnollista vallankäyttöä. Varhaisimpia lestadiolaisuuden historiaa selvittäviä teoksia oli

¹⁰ Heikkilä 1991, 53.

¹¹ Pietilä 1973, 31–33, 55.

Väinö Havaksen *Laestadiolaisuuden historia pääpiirteissään* vuodelta 1927. Vaikka Havaksen teos ei nykyajan mittapuulla mitattuna täytä varsinaisesti akateemiselle tutkimukselle asetettuja kriteereitä, se käynnisti lestadiolaisuutta koskevan tutkimusperinteen, joka on saanut useita seuraajia.¹²

Pekka Raittila on lestadiolaistutkimuksen uranuurtaja. Raittila on selvittänyt lestadiolaisuuden varhaista leviämistä ja yhteisömuodostuksen piirteitä varsin perusteellisesti väitöskirjassaan. Raittila ottaa huomioon paitsi paikallisella tasolla myös laajemmalla mittakaavassa tapahtuneen liikkeen organisoitumisen. Raittila on ottanut lisäksi huomioon ilmiöt, jotka ovat olennaisesti vaikuttaneet lestadiolaisuuden muotoutumiseen.¹³ Raittilan laaja tutkimustyö on luonut pohjaa myöhemmälle lestadiolaistutkimukselle. Esimerkiksi Seppo Lohen tutkimus lestadiolaisuuden historiasta on pohjautunut Pekka Raittilan elämäntyölle lestadiolaistutkimuksen parissa. Lohi on selvittänyt tutkimuksessaan lestadiolaisuuden kehityskaarta liikkeen alkuvaiheista aina suuren hajaannuksen jälkeisiin tapahtumiin 1930-luvulle saakka. Lohi on kiinnittänyt erityistä huomioita siihen, mitkä tapahtumat ja kehityskaaret johtivat lopulta lestadiolaisuuden jakautumiseen ja mitkä olivat tämän hajaannuksen seuraukset.¹⁴

Myös Jouko Talonen on harjoittanut kattavaa tutkimusta lestadiolaisuudesta. Talosen väitöskirja käsittelee Pohjois-Suomen lestadiolaisuuden poliittis-yhteiskunnallista profiilia vuosien 1905–1929 välisenä aikana. Talosen tutkimus selvittää perusteellisesti 1930-lukua edeltäneen yhteiskunnallisen ja poliittisen tilanteen ja siitä käydyn keskustelun lestadiolaisten piirissä. Väitöskirjansa lisäksi Talonen on julkaissut monia muita lestadiolaisuutta koskevia tutkimuksia.¹⁵ SRK:n historiaa on puolestaan tutkinut Ari-Pekka Palola, joka on kirjoittanut laajan teoksen SRK:n syntyyn johtaneista tekijöistä ja keskusjärjestön vaiheista. Tutkimus kattaa tapahtumat aina vuodesta 1906 vuoteen 1961 saakka. Työn laajuuden vuoksi historiateos on jaettu kahteen erilliseen osaan. Lasten Siionin synnyin ja varhaisen kehityksen tarkastelun kannalta hyödyllisemmäksi nousee teoksen ensimmäinen osa, joka käsittelee SRK:n syntyä ja kehitystä 1940-luvulle saakka. Historiateosta arvioitaessa on syytä ottaa huomioon se, että Palolalla itsellään on henkilökohtaisia kytköksiä vanhoillislestadiolaiseen liikkeeseen sekä SRK:een, sillä Palola toimii SRK:n kustannuspäällikön tehtävissä. Toimeksianto

¹² Havas 1927.

¹³ Raittila 1976.

¹⁴ Lohi 2007.

¹⁵ Talonen 1988.

SRK:n historian kirjoittamisesta on peräisin SRK:n työvaliokunnalta.¹⁶

Yleisestikin herätysliiketutkimusta arvioitaessa on muistettava se tosiasia, että monella tutkijoilla on henkilökohtaisia yhteyksiä tutkimaansa liikkeeseen, eikä lestadiolaistutkimus tee asiassa poikkeusta. Palolan lisäksi myös monien muiden lestadiolaistutkimusta harjoittaneiden tutkijoiden taustat ovat herätysliikkeen parissa. Osa herätysliiketutkimuksen alaan kuuluvista väitöskirjoistakin on syntynyt liikkeiden omasta ehdotuksesta tutkia liikkeiden historiaa.¹⁷

Kotimainen lastenlehtitutkimus ei ole ollut yhtä suuren suosion kohteena kuin herätysliikkeitä koskeva tutkimus. Lastenlehtiä koskevasta tutkimuksesta on syytä mainita *Aikakauslehdistön historia*, joka on yhdeksäs kymmenosaisesta *Suomen lehdistön historiasta*. Teoksessa on selvitetty yleisesti lastenlehtien synty- ja kehitysvaiheita aina 1980-luvulle saakka. Teos on yleisluonteinen, mutta tarjoaa silti hyvän pohjan lastenlehtien tutkimukselle.¹⁸ Hyödyllinen on myös lasten- ja nuortenlehdistä koostuva luetteloteos *Aamuruskosta Ällikkään*. Bibliografiseen luetteloon on koottu perustiedot kaikista vuosien 1854–1977 aikana ilmestyneistä lasten- ja nuortenlehdistä. Tarja Kakon väitöskirja luterilaisesta kasvatusaatteesta ja sen sekularisoitumisesta 1900-luvun vaihteen Suomesta sivuaa lastenlehtitutkimusta, sillä väitöstutkimuksen lähdeaineistoon kuuluu myös lastenlehtiä. Lastenlehtien valinta yhdeksi osaksi lähdeaineistoa kasvatusoppaiden ja aikalaiskirjallisuuden lisäksi mahdollistaa Kakon mukaan monipuolisen näkökulman luterilaisen kasvatusaatteen sekularisaatioprosessin tarkasteluun. Näiden teosten lisäksi lastenlehdistä on kirjoitettu pääsääntöisesti ainoastaan lyhyehköjä artikkeleita osana lastenkirjallisuutta koskevaa tutkimusta. Lastenlehtiä koskevat pro gradu -tutkielmat ovat niin ikään olleet harvinaisia, yhtenä mainittakoon Ellen Kaarina Havukaisen opinnäytetyö uskonnollisista lastenlehdistä vuosilta 1935–1960. Havukaisen tutkimus tarkastelee lehtien sisällön lisäksi niiden ulkoasun ja levikin kehitystä, joten lehtien sisällön erittely jää tästä syystä vähemmälle huomiolle. Kaiken kaikkiaan lastenlehtiä on tutkittu varsin vähän ottaen huomioon, että niitä on ilmestynyt runsaslukuinen joukko aina 1800-luvulta lähtien. Sen vuoksi on perusteltua kohdistaa tutkimus nyt yhteen niistä.¹⁹ Viimeisen pääluvun osalta erityisen hyödylliseksi on muodostunut Gia Virkkusen sosiaalishistorian alaan kuuluva väitöskirja 1930-luvun pula-ajan

¹⁶ Palola 2010.

¹⁷ Suolinna 1975, 29–30.

¹⁸ Suomen lehdistön historia 9, 1991.

¹⁹ Aamuruskosta Ällikkään, 1984; Havukainen 1985; Kakko 2005.

kokemuksista. Virkkusen väitöstutkimus on antanut tämän tutkimuksen kannalta käyttökelpoisen teoreettisen pohjan pula-ajan tarkasteluun. Näkökulma mahdollistaa monipuolisen tarkastelun Lasten Siionin edustamista pula-ajan näkemyksistä.²⁰

2. Vanhoillislestadiolaisuuden kehitys ennen 1930-lukua

Vanhoillislestadiolaisuus on nykyään yksi suurimmista herätysliikkeistä Suomessa. Lestadiolaisuuden juuret juontavat Pohjois-Ruotsin Kaaresuvantoon, josta lestadiolaisuus sai alkunsa 1840-luvulla Lars Levi Laestadiuksen vaikutuksesta. Laestadiuksen väkevästä saarnatoiminnasta liikkeelle lähtenyt alkuherätys synnytti herätysaallon, joka vetosi kansan syviin riveihin. Lestadiolaiselle alkuherätykselle oli luonut pohjaa 1700-luvun loppupuolella vaikuttanut herätysliike, jonka vaikutus oli levinnyt koko Tornionjokilaaksoon ja Lappiin saakka. Edellisvuosisadan herätys oli raivannut tietä uudelle herätykselle ja varsinaiset lestadiolaisherätykset alkoivat vuonna 1846 ja levisivät nopeasti lähiympäristöön.²¹ Lestadiolaisherätykset etenivät ensimmäisinä vuosikymmeninä aalloittain, mutta yleisesti tarkasteltuna seuraavat vuosikymmenet olivat voimakasta lestadiolaisuuden kehittymisen ja leviämisen aikaa niin alueellisesti kuin määrällisestikin. Herätysliikkeiden leviäminen ja kannattajien sosiaalisen taustan tutkimus ovat kiinnostaneet tutkijoita, ja erityistä huomiota on saanut lestadiolaisuuden synty ja leviäminen harvaan asutusta ja primitiivisestä Lapista. Lestadiolaisuuden nopeaa leviämistä edistivät monet erilliset seikat, kuten aktiiviset maallikkosaarnaajat, yleisesti väestön liikkuvuus ja muuttoliike. Ihmiset liikkuivat entistä kauemmas synnyinseudultaan kauppa- ja elinkeinoyhteysien perässä, ja liikutuksen sisäisestä motivaatiosta kummunnut lähetystyö edisti kannatuksen leviämistä ainakin jossain määrin. Alueellisesti lestadiolaisuuden painopiste alkoi kuitenkin siirtyä verrattain nopeasti pois sen alkuperäiseltä synnyinsijalta.²²

Lestadiolaisessa liikkeessä oli ollut jännitteitä jo sen alkuvaiheista saakka, joissa korostuivat tulkinta oikeasta opista. Tullessa 1800-luvun loppupuolelle lestadiolaisen liikkeen sisäiset jännitteet kiristyivät entisestään ja johtivat niin sanottuun suureen hajaannukseen 1900-luvun vaihteessa. Hajaannus oli

²⁰ Virkkunen 2010.

²¹ Raittila 1976, 15–16; Lohi 2007, 44.

²² Suolinna 1975, 36–37; Raittila 1976, 148–160; Talonen 1991, 61–62; Lohi 2007, 113.

vuosikymmenien kehityksen tulos ja johti lopulta kolmen erillisen pääryhmittymän syntymiseen. Ryhmät olivat esikoisuus, uusheräys ja vanhoillisuus, jotka ovat sittemmin jakautuneet yhä pienempiin ryhmiin. Syyt hajaannukselle olivat moninaiset, ja merkkejä erkaantumisesta oli ollut esillä jo liikkeen alkumetreistä saakka. Kiistat olivat koskeneet muun muassa oikean seurakuntaopin tulkintaa, jossa kaikki osapuolet olivat vedonneet Laestadiuksen perintöön. Laestadiuksen persoona itsessään ja hänen edustamansa käsitykset olivat paikoitellen ristiriitaisia, joten hänen näkemyksiään oli helppo tulkita monin eri tavoin. Lisäksi Laestadiuksen ja toisen keskeisen vanhoillislestadiolaisvaikuttajan Juhani Raattamaan henkilöhahmojen erilaisuus mahdollisti asioiden tulkinnan hyvin monilla tavoin. Opillisten erimielisyyksien lisäksi hajaannukseen vaikuttivat liikkeen maantieteellinen jakauma sekä uuden, alkuherätystä kokemattoman sukupolven nouseminen liikkeen keskeisille johtopaikoille. Osuutensa oli myös liikkeiden jäsenten erot uskonnollisilta, sosiaalisilta ja yhteiskunnallisilta lähtökohdiltaan.²³

Suuri hajaannus vaikutti eri lestadiolaisryhmien kehitykseen niin, että erkaantumisen jälkeen suuntaukset pyrkivät organisoimaan oman toimintansa. Hajaannus synnytti myös vanhoillislestadiolaisuuden parissa tarpeen järjestäytymiseen, sillä hajaannus oli hetkellisesti saanut vanhoillislestadiolaispiirien toiminnan väsähtämään. Työhön ryhdyttiin innolla, ja vuonna 1906 ”kristittyjen kokouksessa” Oulun Rauhanyhdistyksen seurahuoneella tehtiin päätös perustaa Lähetystoimen Päätoimisto toiminnan organisoimiseksi. Toiminnan järjestäytymisen ohella tärkeäksi nähtiin mahdollisuus keskustella ajankohtaisista kysymyksistä sekä opillisista teemoista. Lähetystoimen perustamisella oli tärkeä merkitys liikkeen identiteetin kannalta, sillä se kannusti vanhoillislestadiolaisia suuntaamaan katseen menneisyyden sijaan tulevaan. Lähetystoimi toimi SRK:n edeltäjänä, ja vuonna 1914 koettiin tarpeelliseksi perustaa järjestö, joka toimisi paikallisten rauhanyhdistysten keskuselimenä. Lähetystoimi oli kyllä täyttänyt sille asetetut vaatimukset muun muassa lähetystyön järjestämisestä, mutta muuttuneissa olosuhteissa toimenkuva nähtiin riittämättömäksi. Liikkeen parissa toivottiin, että perustettaisiin järjestö, joka toimisi sekä paikallisyhdistysten keskusorganisaationa että vanhoillislestadiolaisten neuvonantajana. Päätös SRK:n perustamisesta perustui edellä mainittujen tarpeiden lisäksi taloudellisten seikkojen ja säännöksi-

²³ Lohi 2007, 513–516.

määrittelyn välttämättömyydestä. Keskusorganisaation perustamis päätöksen jälkeen eteneminen kohti varsinaisen toiminnan alkamista tapahtui hyvin hitaasti, ja SRK pääsi aloittamaan toimintansa vasta vuonna 1917. Syy hitaalle toiminnalle johtui pääosin aikakauden epävarmasta tilanteesta. SRK nähtiin joka tapauksessa Lähetystoimen luonnollisena jatkajana, eikä keskusjärjestön varsinaisesti ajateltu olevan edes uusi järjestö. SRK jatkoi Lähetystoimen edustamia linjauksia monissa asioissa, ainoastaan SRK:n toimenkuva laajeni edeltäjästään.²⁴

Seuraavina vuosina SRK:n perustamisen jälkeen järjestö haki muotoaan ja yhdistyksen johtokunnan tehtävät lisääntyivät runsaasti. Paikallisten rauhanyhdistysten liittyminen SRK:hon tapahtui 1920-luvulla kuitenkin verrattain hitaasti, ja vasta 1930-luvun alkupuolella SRK:n jäsenmäärä alkoi kasvaa nopeammin. SRK:n keskeiseksi tehtäväksi paino- ja julkaisutyön ohella muodostui jatkaa Lähetystoimen aloittamaa lähetystyötä. Lähetystyön periaatteet perustuivat pitkälti vanhoihin käytäntöihin ja työ kohdennettiin sellaisille alueille, jossa vanhoillislestadiolaisia ei ollut lainkaan tai jossa heidän joukkonsa oli hyvin pienilukuinen. Lisäksi SRK otti edeltäjänsä suuremman vastuun suurten seurojen järjestämisestä. Tämä perustui pitkälti siihen, että SRK:n vuosikokoukset ryhdyttiin järjestämään suurten seurojen yhteydessä vuodesta 1918 lähtien. Erityisen tärkeäksi muodostui myös SRK:n parissa käyty aktiivinen keskustelu niin yhteiskunnassa esillä olleista ajankohtaisista teemoista kuin liikkeen sisäisistä asioista. SRK määritteli suhtautumisensa moniin päivänpolttaviin kysymyksiin, jotka olivat ajankohtaisia liikkeen jäsenten elämässä.²⁵

Kysymys, joka herätti jatkuvaa keskustelua, oli liikkeen suhtautuminen ympäröivään yhteiskuntaan. Seuraavana vuonna SRK:n perustamisesta alkoi Suomen verinen sisällissota. Sisällissota ja sen seurausten selvittely sai myös vanhoillislestadiolaisen liikkeen perustelemaan suhdettaan valtiovaltaa kohtaan. Vanhoillislestadiolaisen näkemyksen mukaan esivaltaa oli kunnioitettava. Velvollisuuteen perustuvaa suhdetta esivaltaa kohtaan perusteltiin SRK:n keskuudessa vetoamalla muun muassa Paavalin ja Lutherin kirjoituksiin.²⁶ Liikkeen suhdetta Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuvasti ambivalenttinen suhtautuminen. Toisaalta Lutherin esivaltakäsityksen ja sakramenttiyhteyden korostaminen piti liikkeen kirkon sisällä, mutta toisaalta vanhoillislestadiolaisen käsityksen mukaan todellinen kirkko ei löytynyt

²⁴ Palola 2010, 38–45, 122–129.

²⁵ Palola 2010, 135, 143–144, 151, 229.

²⁶ Palola 2010, 250.

evankelis-luterilaisen kirkon piiristä vaan liikkeen uskovaisten parista. Lisäksi liikkeen keskuudessa oli varsin tavanomaista jakaa kielteinen käsitys niin kirkkoa kuin sen pappeja kohtaan. Kirkon pappien moitittiin olevan ”paavin pappeja” ja heidän edustamansa oppi tulkittiin ”paavin opiksi” 1800-luvulla melko yleisesti. Lutherin ajatukset siirtyivät sulavasti osaksi vanhoillislestadiolaisuuden tulkintaa suhteestaan valtionkirkkoa kohtaan.²⁷

Vanhoillislestadiolaisuuden suhde kirkkoa ja muita herätysliikkeitä kohtaan muodostui siis varsin kielteiseksi ja vieroksuvaksi. Liikkeen kontaktit muihin herätysliikkeisiin olivat niin ikään vähäisiä ja torjuvia. Vastaavanlaisesti kirkon sekä yhteiskunnan suhtautuminen lestadiolaisuuteen oli varauksellista ja liikkeeseen liitettiin yleisesti lahkoon maine ainakin joidenkin piirien osalta vielä pitkälle 1900-luvulle saakka. Molempien osapuolten kielteinen suhtautuminen toisiinsa ruokki epäilemättä osapuolten välistä jännitettä entisestään. Lestadiolaisuus ei kuitenkaan vielä 1900-luvun alussa saanut samanlaista asemaa evankelis-luterilaisen kirkon sisällä kuin evankelinen liike ja herännäisyys. Lestadiolaisuus oli itsessäänkin pannut merkille sen, kuinka liike ei saanut yhtäläistä arvontoa kuin muut herätysliikkeet. Liikkeen tulkinta siitä, miksei se nauttanut samanlaisesta arvostuksesta kuin muut herätysliikkeet, perustui siihen oletukseen, että vanhoillislestadiolaisuus saarnasi yhteiskunnan ja yksilöiden paheita vastaan muita tuomitsevammin.²⁸ Vanhoillislestadiolaisuuden mukaan ihmiset eivät halunneet vastaanottaa liikkeen saarnaa synneistään, vaan kaipasivat sieluilleen lempeämpää huolenpitoa:

Siinä ei ole ollut sitä muotoa ja kauneutta, joka tälle maailmalle kelpaa. Se on ollut liian ahdasta, liian karkeata, liian hurmahenkistä, liian paljon vaativaa, jotta se olisi päässyt suosioon edes siellä, missä uskonnollisuuskin kelpaa, kunhan sitä vain sievästi tarjoillaan ajan maun mukaisissa miellyttävissä annoksissa.²⁹

Ajat olivat kuitenkin muuttumassa. Sanomalehdissä käyty kiivas lestadiolaisten arvostelu oli vähentymään päin ja lestadiolaisuus oli löytänyt tiensä myös kaunokirjallisten teosten aiheeksi. Liikkeeseen liittyi myös evankelis-luterilaisen kirkon pappeja, mikä vähensi osapuolten välistä jännitettä. Vähitellen kirkon kanta vanhoillislestadiolaisuutta kohtaa alkoi muuttua, ja lopulta sen asema tunnustettiin osana kirkon piiriin kuuluvana herätysliikkeenä.³⁰

²⁷ Talonen 1988, 48–49.

²⁸ Havas 1927, 229–230; Haavio 1965, 73; Talonen 1988, 49–51.

²⁹ Havas 1927, 229.

³⁰ Havas 1927, 229–230; Haavio 1965, 73; Talonen 1988, 49–51.

3. Lastenlehdet ennen vuotta 1930

Lastenlehdillä oli pitkään keskeinen merkitys lapsille ja nuorille, sillä lapsille suunnattuja kirjoja ilmestyi Suomessa varsin harvakseltaan 1800-luvun loppupuolelle saakka. Eurooppalaisen lastenkirjallisuuden juuret juontavat 1600-luvulle, jolloin ilmestyivät ensimmäiset lasten uskonnollisiin tarpeisiin suunnatut kirjat. Kotimaisen lastenkirjallisuuden kehitys laahasi ulkomaista kehitystä jäljessä, mutta Suomenkin osalta lastenkirjallisuuden historia ulottuu silti aina 1700-luvulle saakka. Tosin 1700-luvulla Suomessa ilmestynyt lastenkirjallisuus oli yleisesti katsottuna vielä kuitenkin varsin harvalukuista ja lasten lukutaito heikkoa. Varhaisista vaikutteista huolimatta lapsille suunnattu kirjallisuus ja sadut jäivät vielä odottamaan aikaansa. Lukutaito kehittyi kuitenkin kovaa vauhtia 1800-luvun lopulta lähtien, kun kansakoululaisten määrä moninkertaistui vuosisadan vaihteessa. Lapsille suunnatut lehdet alkoivat saada yhä enemmän lukijoita.³¹

Suomalaisen lastenlehtiperinteen käynnisti ruotsinkielinen *Eos*, joka alkoi ilmestyä vuonna 1854. *Eos* oli ensimmäinen lapsille suunnattu lehti, ja se saavutti ensimmäisenä ilmestymisvuotenaan lähes 700 tilaajaa. *Eos* nautti suurta suosiota parhaimpina vuosinaan, ja sen suosio levisi myös Suomen rajojen ulkopuolelle. Eoksen suosiosta on kiittäminen lehden toista tekijää ja perustajajäsentä Zachris Topeliusta. Topelius työskenteli lehden parissa yhdessä Turun lukion kieltenopettajan Edvin Titus Feodor Reuterin kanssa. Pitkästi Topeliuksen ansiosta Eoksesta muodostui esikuva monille pohjoismaisille lastenlehdille ja lehti vaikutti yleisesti koko pohjoismaiseen lastenkirjallisuuteen, erityisesti lastenlehtien osalta. Tätä Eoksen edustamaa lastenlehtiperinnettä leimasi valtionkirkkouskonnon ja vahvan isänmaallisuuden korostus, mutta samalla myös rakkaus luontoa ja eläimiä kohtaan sekä ajatus leikistä osana lasten elämää.³² Zachris Topeliuksen vaikutus niin lastenkirjallisuuden kuin -lehtien saralla oli kaiken kaikkiaan merkittävä. Topeliuksen ansiosta kotimainen lastenkirjallisuus nousi kansanväliselle tasolle ja lastenkirjallisuuden merkitys osana kansallisen identiteetin rakennustyötä tunnustettiin. Monet lastenlehdet turvautuivat Topeliuksen kirjoitusapuun, ja näistä useat joutuivatkin lopettamaan toimintansa Topeliuksen avun päätyttyä. *Eos* lakkautettiin vuonna 1866, sillä lehden linja ja toimitustapa eivät vastanneet enää sille asetettuja tavoitteita. Topeliuksen

³¹ Leino-Kaukiainen & Uino 1991, 101–104; Ihonen 2003, 13–15.

³² Svensson 1983, 51–52; Uino 1991, 106, 112; Tuohela 1996, 65–66.

lempinimi ”satusetä” kuvastaa hyvin hänen edustamaansa filosofiaa lastenkirjallisuuden osalta, sillä kirjailijan periaatteiden mukaisesti lastenlehti pitäisi toimittaa lasten omista lähtökohdista ja ehdoista käsin. Topeliuksen näkemyksen mukaan lastenlehtien tulisi ensisijaisesti toimia kansakunnan sivistäjänä ja kehittäjinä ja uskonnollisen kasvatuksen vaalimisen tulisi olla näihin verrattuna toissijainen seikka. Kansakunnan sivistys ei kuitenkaan ollut ainoa tärkeä päämäärä Topeliuksen ajattelussa, vaan lastenlehtien tehtävä oli myös jalostaa lapsen ymmärrystä ja sydäntä itsessään. Topeliuksen edustama lapsikäsitys erosi merkittävästi aikakaudelle ominaisesta ajattelutavasta, jossa keskiössä oli ulkoisen kurin vaaliminen ja kristillisen opin muodollinen oppiminen. Herätysliikkeille tyypillisestä ajattelusta Topeliuksen lapsikäsitys erosi vieläkin enemmän, sillä vanhaluterilaisen opin mukaisesti myös lapset olivat läpeensä syntisiä.³³

Suomenkieliset vastineet Eokselle seurasivat pian perästä. Ensimmäisenä suomenkielisenä lastenlehtenä aloitti *Lasten Suometar* vuoden 1856 tammikuussa. *Lukemista Nuorisolle* aloitti toimintansa lähes samoihin aikoihin Lasten Suomettaren kanssa, mutta lehti ilmestyi vain vuoden ajan ja silloinkin varsin epäsäännöllisesti. Nämä suomenkieliset lastenlehtipioneerit yhdistyivät yhdeksi lehdeksi sen jälkeen, kun *Lukemista Nuorisolle* -lehti lakkautettiin. Ensimmäiset lastenlehdet saivat pian seuraajia, mutta yleisesti lastenlehtien elinkaari jäi usein varsin lyhyeksi. Esimerkiksi 1860-luvulla syntyi paljon uusia lastenlehtiä, niitä julkaistiin kuitenkin hyvin lyhyen aikaa. Lyhytikäisyyteen oli monia syitä. Ensimmäinen ongelmalliseksi muodostui puute sopivista kirjoittajista. Kuten edellä on mainittu, monet lastenlehdet onnistuivat pysymään hengissä vain Topeliuksen kirjallisen avun ansiosta. Toisekseen suomenkielisten lastenlehtien toimittamista hankaloitti se, että suomenkielinen kirjoittaminen ei ollut yleisesti vielä täysin vakiintunutta. Vaikka lukutaito oli yleistynyt verrattain nopeasti 1800-luvun lopulla, ei lukeminen ollut kuitenkaan itsestään selvä taito vielä koko kansan parissa. Lisäksi taloudellinen tilanne ei ollut kovinkaan valoisa monissa talouksissa, sillä kansalaisten kokema köyhyys oli verrattain tavallista vielä 1800-luvun lopussa. Monet painojulkaisut löysivät tiensä siten ainoastaan sivistyneistön koteihin. Erityisesti tämä piti paikkansa suomenkielisten lehtien osalta, tosin myös niitä tilattiin maaseudulle ja rahvaan luettavaksi. Monet kirjastot ja maaseudun lukuseurat tilasivat lisäksi lastenlehtiä luettavaksi lähiseudun lapsille, erityisen

³³ Uino 1991, 112–114; Tuohela 1996, 66, 72–74; Lehtonen 2003, 20–23.

suositu oli uskonnollis-moraalista paatosta karttava *Pääskynen*.³⁴ Naapurimaa Ruotsi oli englantilaisen ja yhdysvaltalaisen lastenlehtiperinteen tavoin Suomea edellä lastenlehtien kehityksessä ainakin määrällisellä tasolla tarkasteltuna. Länsinaapurissa oli vuoteen 1900 mennessä ilmestynyt jo satoja lapsille ja nuorille suunnattuja lehtiä. Uskonnollisten lastenlehtien kasvu ja kehitys oli voimakasta Ruotsissa etenkin 1800-luvun puolenvälin jälkeen, jolloin lehdet keskittyivät pääosin joko uskonnollisiin tai koulunkäyntiin liittyviin teemoihin.³⁵

Ensimmäisten vuosikymmenten kotimaisia lastenlehtiä yhdisti vahva kristillinen ja moraalinen paatos. Lehdistä heijastuivat aikakaudelle tyypilliset kasvatukselliset ja moraaliset ihanteet. Lastenkirjallisuuden ja -lehtien tarkoitus oli pitkälti toimia lasten kasvattajina, joten keskeiseksi monissa lehdissä Topeliuksen vaikutusta lukuun ottamatta muodostui kasvattajan ja kasvatettavan välinen suhde. Lehtien kasvatuksellinen korostus perustui pitkälti yhteiskunnassa 1800-luvulla vallinneeseen, ajalle ominaiseen käsitykseen, jonka mukaan lapset tulisi kasvattaa kuuliaisiksi yhteisön jäseniksi. Yksilö valjastettiin yhteiskunnan tarpeisiin ottamatta huomioon persoonan omalaatuisuutta. Vielä 1800-luvulla lasten mielikuvituksen käyttö nähtiin kielteisessä valossa ja monet lapsille suunnatuista kirjoista ja lehdistä pitäytyivät uskonnollisissa aiheissa tai tiedolliseen opetukseen tähtäävien teemojen parissa. Pikkuhiljaa lastenlehtien sisältö alkoi kuitenkin muuttua ja tiukan kasvatuksellisen otteen tilalle tuli lasten mielikuvitusta ja tunteita tukeva perusvire. Lasten harrastuksiin ja vapaa-ajan viettoon keskittyvät aiheet lisääntyivät lehtien sivuilla 1920- ja 1930-lukujen aikana.³⁶

Huolimatta siitä, että lastenlehtien yhdistävänä tekijänä oli vuosikymmenten ajan ollut lehtien uskonnollinen perusvire, varsinaiset uskonnolliset lastenlehdet syntyivät kuitenkin vasta 1880-luvulla. Ensimmäinen varsinainen uskonnollinen lastenlehti oli vapaakirkollinen *Kristillinen Kuvalehti Lapsille*, joka aloitti toimintansa vuonna 1881. Lehti sai pian kilpailijoita muista uskonnollisista lastenlehdistä, sillä lastenlehtien kasvava suosio oli huomattu myös muiden uskonnollisten toimijoiden keskuudessa. Lastenlehtien toimittaminen liittyi usein kirkon tai uskonnollisten järjestöjen erikoistoimintoihin, esimerkiksi vuonna 1890 toimintansa aloitti Suomen Evankelis-luterilaisen Pyhäkouluyhdistyksen *Lasten Pyhäkoululehti*. Uskonnollisten lastenlehtien kehityskaari muistutti monin paikoin

³⁴ Uino 1991, 106–109, 112, 119–120; Tuohela 1996, 66–69.

³⁵ Svensson 1983, 54.

³⁶ Leino-Kaukiainen 1991, 148–149; Leino-Kaukiainen & Uino 1991, 101–103.

muiden lastenlehtien kehitystä, ja uskonnollisten lehtien skaala oli varsin laaja etenkin uskonnollisten järjestöjen osalta.³⁷ Huomion arvoista uskonnollisten järjestöjen toimittamien lastenlehtien osalta oli se, että lehtien tavoitteena oli istuttaa liikkeen edustamat näkemykset lapsiin ja nuoriin. Lisäksi uskonnollisiin erikoistoimintoihin keskittyneet lehdet, kuten Lasten Pyhäkoululehti, olivat keskittyneet suoranaisesti lasten uskonnolliseen ja siveelliseen kasvattamiseen. Todennäköisesti näiden lehtien tilaaminen perustui enemmän lasten vanhempien toiveeseen kuin itse lapsien. Näiden syiden vuoksi uskonnollisten lastenlehtien levikki oli usein muita lastenlehtiä laajempi ja niiden jatkuvuus paremmin turvattu.³⁸

³⁷ Leino-Kaukiainen 1991, 138.

³⁸ Raittila 1991, 49.

II Vanhoillislestadiolainen liike saa oman lastenlehden

1. Väinö Havas Lasten Siionin johtoon

Vanhoillislestadiolaisen liikkeen päättävä elin SRK saavutti yksimielisyyden siitä, että lasten kristillisen kasvatuksen tukemista varten olisi ryhdyttävä uudenaikaiseen julkaisutoimintaan, joka tavoittaisi liikkeen nuorimmat jäsenet. Vuoden 1930 vuosikokouksessa päätettiin, että SRK alkaisi julkaista lasten kristillistä kasvatusta tukevia kirjoja ja lehtiä. Lehden toimittajan valinta ei aiheuttanut erimielisyyksiä SRK:n johtokunnalle, vaan se esitti toimittajaksi kirkkoherra Väinö Havasta (1898–1941). Havas tarttui tehtävään toimeliaisesti, sillä lehden näyttenumero ilmestyi jo saman vuoden loppupuolella. Hän työskenteli lehden toimittajana sen synnystä aina viimeiseen elinvuoteensa saakka, lukuun ottamatta muutaman numeron pituista taukoa vuonna 1941. Väinö Havaksen valinta Lasten Siionin johtoon oli ilmeisen yksimielinen päätös, sillä hänen elämäkerrassaan Havas mainitaan koko lehtihankkeen alullepanijaksi.¹

Ryhtyessään tehtävään Väinö Havas toimi Merijärven kirkkoherrana. Havas oli aikaisemmin kuulunut lestadiolaisliikkeen uusheräyksen haaraan, mutta hän oli vuonna 1929 jättänyt uusheräyksen ja liittynyt vanhoillislestadiolaisiin. Havaksella oli kokemusta kirjoittajan työstä jo entuudestaan. Hänen vuonna 1927 ilmestynyt tutkimuksensa *Laestadiolaisuuden historia pääpiirteissään* viitoitti tulevaa lestadiolaistutkimusta ja toimi yhtenä tekijänä Havaksen uskonnollisen ajattelun kehittymiselle. Sanomalehtityöhön Havas oli tutustunut puolestaan jo aikaisemmin työskennellessään uusheräneiden *Huutava ääni* -lehden toimittajana. Väinö Havaksen kädenjälki ulottui myös vanhoillislestadiolaisten varsinaiseen äänenkannattajaan *Siionin Lähetyslehteen*, jossa hän työskenteli ensin avustajana ja myöhemmin 1930-luvun lopusta lähtien myös toimittajana. Lisäksi Havaksen kirjoituksia julkaistiin erilaisissa uskonnollisissa ja yhteiskunnallisissa sanoma- ja aikakauslehdissä.²

Kirjallisten ansioiden lisäksi Havaksen valintaan Lasten Siionin toimittajaksi vaikutti epäilemättä hänen kiintymyksensä lapsiin. Havas oli suurperheen isä, jolla oli luontainen kyky aitoon kanssakäymiseen lasten kanssa. Havaksen elämäkerrassa hänen mainitaan tähdentäneen evankeliumityön erityistä

¹ Viljanen 1943, 131; Lasten Siioni Näyttenumero/1930, 3; Aamuruskosta Ällikkään 1984, 68; Palola 2010, 208.

² Viljanen 1943, 104–105, 107, 130; Lohi 2007, 433–436; Palola 2010, 211.

luonnetta lasten kanssa, sillä jo Jeesus oli korostanut, että ”lasten on taivasten valtakunta”.³ Havaksen valintaan vaikutti epäilemättä eniten kuitenkin se, että Havas oli toimittanut *Kristityn kodin Aapisen SRK:n* julkaisemana jo aikaisemmin vuonna 1930. Aapisen Havas oli kirjoittanut lähinnä omien lastensa tarpeita silmälläpitäen, sillä hän tunsi huolta uskonnollisen sisällön hupenemisesta ajan aapisista. Aapinen sai myönteisen vastaanoton liikkeen keskuudessa, vaikkakin sen pedagogiset puutteet myönnettiin myös vanhoillislestadiolaisten parissa. Aapisen menekki ei kuitenkaan ennako-odotuksista huolimatta ollut kovin suuri, vaikka sitä usein mainostettiin myös Lasten Siionin sivuilla. Joka tapauksessa Väinö Havas oli luonteva valinta Kristityn kodin Aapisen kirjoittajana myös Lasten Siionin toimittajaksi.⁴

Havas ei joutunut luomaan lehteä kuitenkaan täysin tyhjästä, ulottuihan lastenlehtien historia jo useiden vuosikymmenten taakse. Varsinaiset uskonnolliset lastenlehdet olivat myös vakiinnuttaneet paikkansa muiden lastenlehtien keskuudessa.⁵ Kannustin vanhoillislestadiolaisliikkeen oman lastenlehden luomiseen on saattanut nousta myös siitä näkökulmasta käsin, että Siionin Lähetyslehden levikki oli noussut tasaisesti läpi 1920-luvun ja saavuttanut suhteellisen vakaan lukijakunnan. Lasten Siionia mainostettiin Siionin Lähetyslehdessä sen näyteneron ilmestymisestä saakka, ja mainonta tavoitti suuren määrän lukijoita.⁶ Siionin Lähetyslehti kehotti nuoria lukijoita myös työskentelemään vanhoillislestadiolaislehtien levittämisestä puolesta:

-- lewittäkää kristillistä kirjallisuutta! Erinomattain tärkeä ja jokaiselle nuorelle kristitylle mahdollinen työmuoto on koota äänenkannattajamme Siionin Lähetyslehden ja myös Lasten Siionin tilauksia. Sen kautta voitte tehdä kaksinkertaisen palveluksen: samalla kun lewitätte lehtiemme kautta parannuksen ja syntien anteeksiantamuksen sanomaa, kokootte waroja kristittyjen lähetystyötä warten, -- ”⁷

Vuosikymmenen lopulla Siionin Lähetyslehti oli levikiltään Suomen suurin herätysliikelehti. Huolimatta siitä, että lama verotti myös Siionin Lähetyslehden tilausmääriä tilapäisesti, oli lehdellä vankka lukijakunta liikkeen keskuudessa.⁸ Siionin Lähetyslehden suosio ja ilmeinen tilaus herätysliikkeen jäsenille, on voinut rohkaista SRK:tä ryhtymään julkaisemaan myös liikkeen nuorimmille suunnattua lehteä.

³ Viljanen 1943, 118.

⁴ Lasten Siioni 5/1932, 4; Viljanen 1943, 129; Palola 2010, 208–211.

⁵ Leino-Kaukiainen 1991, 138.

⁶ Siionin Lähetyslehti 11/1930, 9; Palola 2010, 191–195.

⁷ Siionin Lähetyslehti 11/1934, 15.

⁸ Palola 2010, 191–195.

Riippumatta siitä, toimiko Siionin Lähetyslehti Lasten Siionin innoittajana vai ei, lehti antoi ainakin mallin lehden rakenteesta. Lasten Siionin sisällöllinen rakenne mukaili monin paikoin Siionin Lähetyslehden sisältöä. Lehdet erosivat toisistaan kuitenkin laajuudeltaan, sillä Siionin Lähetyslehden pinta-ala 24 sivulla oli moninkertainen Lasten Siioniin verrattuna. Kuukausittain ilmestyvä Siionin Lähetyslehti oli luonnollisesti suunnattu liikkeen aikuisjäsenille, jolloin kirjoitukset sisälsivät muun muassa monisäkeisempiä viittauksia Raamatun jakeisiin, mutta lehtien rakenteessa oli monia yhdistäviä piirteitä. Molempien lehtien sisältö koostui muun muassa ajankohtaisista kirjoituksista, lukijoiden kirjeistä, muistokirjoituksista, kuolinilmoituksista ja opetuksista.⁹ Lasten Siionin kirjoitukset oli vain muotoiltu lapsille sopivampaan asuun, kuten Havas asian ilmaisi: ”Koetamme tämän lehden palstoilla kertoa lapsentajuisesti Jumalan sanaa.” Jo näytenuumeron perusteella Väinö Havas onnistui vakuuttamaan niin lapsi- kuin aikuislukijatkin. Lehden näytenuumero sai kiitosta muun muassa kansakoulunopettajilta: ”Pyydän vain saada kiittää Lasten Siionin Toimittajaa siitä kallisarvoisesta työstä, jota teette lapsien parhaan aarteen tallettamiseksi.”¹⁰ Kiitoksista huolimatta Havas tunsii tehtävän ajoittain kuitenkin haasteelliseksi:

On niin vaikeata kirjoittaa Herran sanaa teille pienille. Siinä pitäisi tulla aivan teidän kaltaiseksenne. Mutta suuren miehen on vaikeata olla lapsi. Siksi tunnen nämä kirjoitukseni montaa kertaa niin kömpelöiksi, ja sanat taitavat pudota kovina ja kylminä teidän eteenne, rakkaat pojat ja työt. Mutta ihmeesti olette jaksaneet minua kärsiä tähän asti. Lupaattehan vastakin!¹¹

Väinö Havas kirjoitti Lasten Siioniin nimimerkillä ”Toimittaja-setä”, vaikkakin lähes kaikki hänen kirjoituksensa lehdessä on painettu ilman nimimerkkiä kirjoittajasta. Kaikki kirjoitukset eivät kuitenkaan olleet aina peräisin Havaksen kynästä, vaan Lasten Siioniin kirjoittivat säännöllisen epäsäännöllisesti myös muut nimimerkit. Esimerkiksi nimimerkin ”Opettaja-tädin” kirjoituksia löytyy lehden sivuilta monien vuosien ajalta.¹² Monet herätysliikkeen aikuisjäsenet olivat halukkaita lähettämään omia kirjoituksiaan Lasten Siioniin julkaistavaksi, kuten Suoma Naatuksen kirje Havakselle todistaa:

Minulla on ollut mielessä kirjoittaa lyhyesti Lasten Siioniin lasten valtakunnasta huomauttaakseni heille miten eri väkeä olemme, kuin tuo maailman suuri joukko, että he ymmärtäisivät pitää asemansa kalliina eivätkä tahtoisi muodostua maailman mukaisiksi.¹³

⁹ Ks. esim. Siionin Lähetyslehti 9/1930.

¹⁰ OMA VHK Ca: 2/35 Liljala Havakselle 26.10.1930; Lasten Siioni Näytenuumero/1930, 3.

¹¹ Lasten Siioni 6/1936, 8.

¹² Ks. esim. Lasten Siioni 4/1935, 3.

¹³ OMA VHK Ca: 2/68 Naatus Havakselle 31.3.1935.

Siitä huolimatta, että Havas sai ajoittain kirjoitusapua muilta toimittajilta, oli Lasten Siioni usein kokonaan Havaksen käsialaa. Havas oli kuitenkin kokenut kirjoittaja, joka pystyi tarvittaessa toimittamaan koko lehden nopeasti ilman apuvoimia.¹⁴ Lehtenä Lasten Siionin kirjoitukset edustavat joka tapauksessa ennemminkin vanhoillislestadiolaisliikkeen näkemyksiä kuin toimittajien henkilökohtaisia käsityksiä. Lasten Siioni ilmentää leimallisesti pikemminkin vanhoillislestadiolaisuutta ja sen edustamia arvoja, joissa yksittäisten kirjoittajien näkemyksillä ei ole kovin suurta merkitystä.

2. Uskonto menettää merkitystään muuttuvassa yhteiskunnassa

Suomalainen yhteiskunta oli käynyt lävitse useita perustavanlaatuisia muutoksia 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. Maailma oli muuttunut monin tavoin. Sääty-yhteiskunnan hiljattainen mureneminen, teollistuminen, maailmankatsomuksellinen murros ja lopulta kristinuskon muokkaaman kulttuurin rapistuminen aiheuttivat voimakkaita muutoksia yhteiskunnassa. Uskonnon merkitys yhteiskuntaa tukevana auktoriteettina kyseenalaistettiin, ja kristinuskko oli saanut kilpailijakseen uusia aatteita. Yhteiskuntaa muovaavia uusia ideologioita olivat muun muassa liberalismi ja naturalismi, mutta kirkon kannalta haitallisimpia aatteita olivat uskonnollinen vapaamielisyys, maallistuminen ja suoranainen uskonnonvastaisuus. Kirkonvastaisia mielipiteitä esitettiin yhä useammalta taholta, kärkkäimmät kritisoijat löytyivät sivistyneistön keskuudesta. Erityisen käännekohdan oli muodostanut vuoden 1905 suurlakko, jonka jälkeen kirkon asema muuttui hetkessä. Vuoden 1905 suurlakko muutti kirkon roolia nopeasti suuntaan, jossa kirkon normit ja kirkon harjoittama valvonta eivät määritelleet enää kaikkien kansalaisten elämää. Suurlakon jälkeinen poliittinen ja maailmankatsomuksellinen kuohunta saivat aikaan sen, että kirkon äänekkäimmät vastustajat löytyivät nyt sivistyneistön lisäksi sosialistisesta työväenliikkeestä ja sortokauden perustuslaillisten parista. Kirkko joutui luopumaan hallussa pitämästään henkisestä auktoriteettiasemastaan, joka oli muokannut ihmisten elämää vuosisatojen ajan.¹⁵

Suomen evankelis-luterilainen kirkko menetti lopullisesti asemansa kansankirkkona maan ajaututtua sisällissotaan vuonna 1918. Kansankirkon

¹⁴ Viljanen 1943, 131; Palola 2010, 212–213.

¹⁵ Nieminen 1951, 11–20; Haavio 1965, 18–20; Murtorinne 1977, 7–10.

mureneminen ei ollut muista ajan tapahtumista irrallinen ilmiö, vaan se oli erottamaton osa yhteiskunnassa tapahtunutta murrosta. Kirkko asettui kannassaan seisomaan valkoisen rintaman taakse tukemaan hallitusta. Sota selitettiin kirkon piirissä uskonnollisin syin ja punaisten syyllisyyttä verrattiin kapinaan Jumalaa vastaan.¹⁶ Valtaosa lestadiolaiskannatuksesta oli keskittynyt maan pohjoisosaan, joka oli valkoisen armeijan hallussa. Lestadiolaisliikkeen oli luontevaa yhtyä samanlaiseen uskonnolliseen tulkintaan kirkon kanssa etsiessään selitystä sodalle ja asettuessaan tukemaan valkoista leiriä. Sisällissota koettiin sodaksi perkelettä vastaan. Pohjois-Suomen vanhoillislestadiolaiset perustelivat sotaa valkoisten puolella vedoten liikkeen esivaltateologiseen käsitykseen. Herätysliikkeillä yleensäkin oli oma merkityksensä sodan sisäpoliittisissa tapahtumissa, erityisen vahvan roolin ottivat heränneet.¹⁷ Verinen sisällissota jakoi kansan kahtia, ja sodan päätyttyä kirkko kohtasi punaisten katkeruutta. Yhteiskunnassa käytetty valta keskittyi nyt sodan voittaneelle osapuolelle. Vuoden 1918 tapahtumien jälkeen kirkko onnistui siten parantamaan heikentyntä asemaansa arvostelijoidensa silmissä, koska kirkon yleinen arvostus valkoisten puolelta oli kasvanut. Sisällissodan kahtia jakamassa Suomessa kirkolle tarjoutui uudenlainen rooli, sillä kirkon katsottiin edustavan kansalle nyt moraalista selkärankaa. Huolimatta siitä, että kirkko aiheutti yhä epäilyksiä hävinneen osapuolen keskuudessa, nähtiin sen tehtäväksi isänmaan tukeminen.¹⁸

Kirkon piirissä pelolla odotettu uskonnonvapauslaki oli astunut voimaan vuonna 1923. Suomen evankelis-luterilainen kirkko sai kuitenkin huokaista helpotuksesta, kun uhkakuvaksi noussut pelko massaeroamisista osoittautui aiheettomaksi. Kirkosta erosi huomattavasti pelättyä vähemmän. Kirkko oli näin onnistunut kasvattamaan yleistä arvostustaan yhtenäisen kansakunnan rakentajana vuosisadan alun poliittis-maailmankatsomuksellisen murroksen jälkeen. Vanhoillislestadiolaisuuden kanta uskonnonvapauskysymyksessä ei ollut täysin yksimielinen, sillä lain säätäminen sai sekä kannatusta että vastustusta liikkeen jäseniltä. Yleisesti katsottuna uskonnonvapauslaki sai torjuvan vastaanoton herätysliikkeiden parissa.¹⁹ Kirkon piirissä sekularisaatio ja huoli kansan moraalittomuudesta olivat kuitenkin tosiasia 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten aikana. Kirkon parantuneesta asemasta huolimatta 1920-luvun

¹⁶ Haapala 2009, 17, 20–22.

¹⁷ Talonen 1988, 176–179, 182; Mustakallio 2009, 39–42.

¹⁸ Murtorinne 1977, 10–12; Ylikangas 2007, 218–219.

¹⁹ Haavio 1965, 20; Murtorinne 1977, 12–16; Talonen 1979, 150, 159–162.

kulttuurissa tapahtunut muutos osoittautui merkittäväksi. Perinteisesti evankelisluterilaisen kirkon suhtautuminen vanhoillislestadiolaisuuteen oli ollut varauksellista. Huolimatta siitä, että liike sai yhä usein kirkon taholta lahkon leiman osakseen, oli sekä kirkolla että vanhoillislestadiolaisilla nyt yhteinen uhka ”surullisesta kristillisyyden eli hengellisen elämän rappeutumisesta”. Sekularisaatio puhutti Lasten Siionin sivuillakin: ”Niin, rakas taivaallinen Isä teitä lapset varjelkoon, ettei maailma saisi temmatuksi nykyisen huvitteluelämän pyörteisiin. Siellä saastuu sielu ja ruumis.” Perinteisesti herätysliikkeet ovat syntyneet protestina kirkon laimentuneena koettua uskonelämää vastaan. Samanaikaisesti kun kirkko kamppaili maallistuvan yhteiskunnan kanssa, herätysliikkeet vastasivat tähän maallistumisen uhkaan korostamalla henkilökohtaisen uskon merkitystä ja sen mukaista elämää. Herätysliikkeille yleisesti tyypillinen piirre maailmaa vieroksuvasta asenteesta vaikutti myös kirkon näkemykseen maallisesta maailmasta. Kirkko jakoi nyt herätysliikkeiden ajatuksen maallisen maailman vieroksumisesta.²⁰

Vuosisadan vaihteen tienoilla yhteiskunnassa tapahtuneet suuret murrokset johtivat myös lasten kasvatukseen muuttumiseen. Perinteisen luterilaisen kasvatustieteiden rinnalle tuli uusia näkemyksiä, jotka eivät perustaneet käsityksiään kristinuskon pohjalle. 1800-luvulla vallitseva kasvatuskäsitys oli ammentanut oppinsa hegeliläisyydestä, joka perustui filosofi Georg Wilhelm Friedrich Hegelin kasvatustieteologiaan. Hegeliläinen ajattelutapa sopi osittain tukemaan perinteistä kristillistä kasvatustietoa, vaikka se ei pohjannutkaan oppiaan kristinuskoon. Hegelin kasvatustieteologia suhtautui itse asiassa varsin kriittisesti kristinuskoon sekä uskontoja kohtaan ylipäättänsä, mutta Hegelin kasvatustietojen keskeiseen asemaan nousivat perheet. Sekä hegeliläisyydessä että kristillisessä kasvatuksessa erityinen huomio annettiin perheelle, joka oli yksilön merkityksellisin kasvattaja. Perheiden tärkeä tehtävä oli lapsen kasvattaminen yksilöstä yhteiskunnan tarpeisiin sopivaksi täysivaltaiseksi jäseneksi.²¹

Vuosisadan alkupuolella hegeliläisen kasvatustieteen korvasi vallitsevaksi suuntaukseksi muodostunut Johan Friedrich Herbartin siveellisyyttä korostava kasvatustieteologia. Herbartilaisuus vaikutti Suomessa voimakkaasti 1900-luvun alkupuolella. Uuden kasvatustieteologian mukaan lapsen kasvattamisessa ainoa

²⁰ OMA VHK Ca: 1/1 Aho Havakselle; Lasten Siioni 3/1932, 4; Haavio 1965, 18–20, 23–24; Seppo 1977, 77–80.

²¹ Leino-Kaukiainen & Uino 1991, 101–102; Kakko 2005, 130–132.

päämäärä ei ollut enää yhteisön palvelukseen kasvattaminen, vaan tärkeiksi periaatteiksi nousivat muun muassa assosiaatio-oppi sekä oppi harrastuksesta. Lasta tuli ohjata omaehtoisesti harrastusten ja merkitykselliseksi koettujen asioiden pariin. Muuttuvassa yhteiskunnassa uudet sekulaarit kasvatusideologiat kiinnittivät huomion nyt uudella tavalla lapseen. Huolimatta siitä, etteivät edistyksellisimmät kasvatusaatteet saavuttaneet Suomessa vielä vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä laajamittaista suosiota, alkoi luterilainen kasvatusideologia kuitenkin rakoilla.²² Samanaikaisesti kun yhteiskunnassa kuohui ja kristinusko joutui kyseenalaistetuksi, alkoi uskonnollisten lastenlehtien määrä kasvaa nopeasti.²³ Uskonnollisten lehtien määrän nopeaa kasvua ja suosiota ovat epäilemättä siivittäneet yhteiskunnassa tapahtuneet rakenteelliset ja aatteelliset muutokset. Lasten Siionin synnyn ja muotoutumisen kannalta on merkittävää peilata näitä edellä kuvattuja muutoksia lehden sivuilla. Tapahtumat vaikuttivat kuitenkin lehdessä, vaikkakin ne on verhottu liikkeelle ominaiseen uskonnolliseen kielenkäyttöön: ”Arkissa eletään taivaallista elämää uskossa Jeesukseen, mutta arkin ulkopuolella on kuoleman syvä meri.”²⁴

3. Lasten Siioni jatkaa lastenlehtien kasvatuksellista perinnettä

Sääty-yhteiskunnan murenemisen myötä kasvatusvastuuta siirtyi vähitellen perheiltä yhteiskunnalle. Kirkon ja kristillisyyden aseman kyseenalaistaminen 1900-luvun alun suomalaisessa yhteiskunnassa oli saanut aikaan sen, että kristillisellä rintamalla ryhdyttiin esittämään huolestuneita äänenpainoja. Kirkon institutionaalisen aseman ja normijärjestelmän arvosteleminen aiheutti erityistä huolta siksi, että sen pelättiin johdattelevan lapsia ja nuoria maallisten asioiden pariin. Kristinuskoon ja kirkkoon perustuvan institutionaalisen aseman arvostelu ei koskenut pelkästään ongelmaa lasten ja nuorten kasvatuksesta, vaan pelkoa aiheutti rakenteellisempien muutoksien mahdollisuus, kysymys muun muassa perheiden merkityksestä ja arvostuksesta.²⁵

Yhdistävä tekijä suomalaisissa lastenlehdissä oli pitkään vallinnut käsitys lehtien kasvattavasta vaikutuksesta. Lastenlehtien tavoitteena oli perinteisesti ollut kasvattaa lapsia ja nuoria heille asetettujen ihanteiden mukaisesti, joten lehdet

²² Leino-Kaukiainen & Uino 1991, 102; Kakko 2005, 132–138.

²³ Ks. Aamuruskosta Ällikkään 1984, 48–122.

²⁴ Lasten Siioni 2/1931, 4.

²⁵ Veikkola 1977, 26–27; Kakko 2005, 154.

myös heijastivat voimakkaasti aikakausien kasvatuksellisia tavoitteita.²⁶

Vanhoillislestadiolainen lastenlehti Lasten Siioni jatkoi tältä osin suomalaista lastenlehtiperinnettä 1930-luvulta lähtien. Vanhoillislestadiolaisuuden piirissä huoli nimenomaan uskonnollisen kasvatuksen hiipumisesta oli ilmeinen. Lasten Siionin näytenumero määritteli näkemyksen:

Kun Jumalan sana sattuu seuroissa sydämiimme, tunnemme useinkin sisäistä vaivaa lastemme huonosta kasvattamisesta. Omatuntonne syyttää meitä kelvottomiksi isiksi ja äideiksi. Sama seikka ahdistaa mieltämme usein yksinäisyydessäkin. - - Sielunvihollinen on virittänyt kaikki verkkonsa pyydystääkseen meidän pienokaisiamme. Kaikenkalaiset kirjaset ja lehdetkin ovat monasti sen oivia työvälineitä. Me Jumalan lapset olemme sen sijaan aivan liian hitaita toimissamme.²⁷

Sanomalehdet ja aikakausjulkaisut olivat 1800-luvun lopulta lähtien tarjonneet yhä useammin mahdollisuuden erilaisten mielipiteiden julkiseen esittämiseen. Sisällissota oli kuitenkin jättänyt syvän kolhun paitsi itse kansalliseen identiteettiin, myös pettymyksen kansallisen identiteetin hyväksi tehtyyn työhön. Suomenkielisten sanomalehtien syntyä ja lisääntymistä oli pidetty varsin onnistuneena esimerkkinä kansansivistyksestä, mutta vuoden 1918 tapahtumat romuttivat luulon.²⁸

Sanomalehtien verrattain voimakas lisääntyminen 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa helpotti joka tapauksessa huomattavasti Pohjois-Suomen eristyneisyyttä. Osa julkaisuista sai myös vanhoillisten hiljaisen hyväksynnän, esimerkiksi nuorsuomalaisesta vanhasuomalaiseksi muuttunut *Kaiku* -lehti jakoi monia samoja periaatteita kuin vanhoillislestadiolaiset. Kyseinen lehti ei myöskään suhtautunut uskonnollisiin kysymyksiin kielteisesti eikä arvostellut lestadiolaisuutta ainakaan julkisesti. Monet vanhoillislestadiolaiset kodit suhtautuivat silti yhä kielteisesti lisääntyneisiin painotuotteisiin, hyväksynnän saivat vain vanha Raamattu ja virsikirja: ”Äiti ja isä pitävät muita kirjoja syntisinä.” Lisääntyvään julkaisuutoimintaan ei kuitenkaan aina suhtauduttu varauksetta lestadiolaisuuden ulkopuolellakaan. Entuudestaan lukemista pelkästään ajankuluksi oli pidetty haitallisena, ja vanhempia kehoitettiin suojaamaan lapsia huonolta kirjallisuudelta.²⁹ Lasten Siionin näytenuumerossa esitetyt perustelut lehden tarpeellisuudesta tukevat edellä mainittua käsitystä, että

²⁶ Leino-Kaukiainen & Uino 1991, 101.

²⁷ Lasten Siioni Näytenumero/1930, 3.

²⁸ Räisänen 1995, 39; Koski 2011, 170.

²⁹ Lasten Siioni 6/1933, 3; Talonen 1988, 34–36; Leino-Kaukiainen & Uino, 1991, 102–103; Kakko 2005, 82–83.

lisääntynyt julkaisutoiminta oli tavoittanut myös vanhoillislestadiolaisuuden perinteiset kannatusalueet. Sekulaarit aatteet levisivät yhä laajemmin eri sanoma- ja aikakauslehtien avulla, ja Lasten Siioni syntyi antaakseen liikkeen mukaisen vastineen yhä enemmän leviävälle sekulaareille aatteille. Kristillisen kasvatuksen ajauduttua kriisiin herätysliike ryhtyi itse toimiin sen pelastamiseksi. Lehti ei syntynyt ainoastaan liikkeen nuorimpia jäseniä varten, vaan sen piilotarkoituksena oli ohjata vanhempia kasvattamaan lapsia paitsi kristillisen aatteen mukaisesti myös liikkeelle ominaisella tavalla. Vanhoillislestadiolaisen liikkeen identiteetti ei ollut täysin vakiintunut vielä 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa, vaan herätysliike kamppaili niin sisäisten kuin ulkoistenkin jännitteiden kanssa. Liikkeen menneisyys opillisine kiistoineen ja hajaannuksineen vaikutti liikkeen ryhmäkoheesioon sitä horjuttavana voimana. Nyt sisäisten jännitteiden lisäksi vaarana oli ulkopuolinen uhka, joka näyttäytyi maallistuvan yhteiskunnan muodossa. Lasten Siionilla oli sosiaalinen tilaus vanhoillislestadiolaisuudelle tarkoituksenaan rakentaa liikkeen yhtenäisyyttä ja jatkuvuutta.

Yhteiskunnalliset muutokset koettelivat myös perinteisiä perhesuhteita. Keskustelu perheiden merkityksestä ei johtunut kuitenkaan ainoastaan kristinuskon heikkenevästä otteesta. Perheen yhtenäisyyttä uhkasi paitsi yhteiskunnallisten ongelmien kärjistyminen myös teollistumisen seurauksena tapahtunut muuttoliike. Perheet joutuivat toisinaan asumaan erossa toisistaan. Kaupunkeihin velvoittivat niin työt kuin koulunkäynti, ”- - sinä, lapseni, olet joutunut maalta kaupunkiin kouluun”. Kysymys perheestä ja sen merkityksestä kietoutui ajan muuhun keskusteluun muun muassa nais-, työväen- ja raittiusliikkeistä. Vanhoillislestadiolaisten pelko kristillisen kasvatuksen ja perinteen jatkumisesta liittyi näin osaksi laajempaa yhteiskunnallista keskustelua, joka oli virinnyt moraalireformin ja naisasialiikkeen myötä 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Murentuneen, kristinuskoon perustuneen kulttuurin myötä vuosisatojen pituinen kolmisäätyoppiin sisältyneen huoneenhallituksen valta- asema menetti merkityksensä perheitä määrittelevänä rakenteena. Naista ei haluttu määritellä pelkästään vaimon ja äidin roolien kautta, vaan yhä enenevässä määrin kuulutettiin naisten oikeutta palkkatyöhön. Vaikka myöhempi kehitys osoitti, ettei perhe menettänyt peloista huolimatta merkitystään, oli huoli perheen tulevaisuudesta todellinen.³⁰ Muuttuvan yhteiskunnan myötä myös perinteinen

³⁰ Lasten Siioni 5/1934, 2; Nieminen 1951, 310–313; Räisänen 1995, 31–40; Markkola 2002, 178–183.

perhemalli, jossa mies oli valta-asemassa suhteessa muuhun perhekuntaan, sai nyt väistyä uuden ydinperheen tieltä.³¹ Perhetalouksien koko pieneni vauhdilla, sillä perheiden lapsiluku oli lähtenyt jyrkkään laskuun vuosisadan alkupuolella. Tämän seurauksena huoli tulevaisuuden väestönmäärästä lisääntyi. Nykyaikaan liitetyt käsitykset vanhoillislestadiolaisten perheiden suurista lapsiluvuista eivät todennäköisesti saaneet ainakaan kielteistä huomiota vielä 1930-luvun maatalousvaltaisessa Pohjois-Suomessa, jossa huoli työvoiman vähenemisestä oli todellinen. Avioerot eivät myöskään olleet enää tuntematon käsite 1930-luvun alussa.³² Lasten Siionin sivuilla merkittävimmäksi toimeksi kristillisen kasvatuksen säilyttämiseksi ja sekulaarien aatteiden vastustamiseksi näyttää nousevan perheiden merkityksen korostus: ”Vaikka kotisi olisi kuinkakin köyhä, on se kuitenkin kallein paikkasi maan päällä. Jos sieltä pois joudut, ikävöit.”³³

Herätysliikkeiden kehitykselle on ominaista liikkeiden alkuvaiheen protestiluonteisen herätyksen muuttuminen ajan myötä kohti organisoituneempaa muotoa. Vaikka vanhoillislestadiolaisuus säilytti protestiliikkeen tunnusmerkkejä muita herätysliikkeitä huomattavasti pidempään, oli SRK:n piirissä ryhdytty toiminnan organisointiin. Kasvatuksen jakautuminen yhteiskunnan eri sektoreille lisäsi pelkoa kristillisen kasvatuksen häviämisestä. Perheiden nostaminen Lasten Siionissa keskeiseen asemaan on helppo ymmärtää, kun sen yhdistää vanhoillislestadiolaiseen käsitykseen perheistä. Huoli oikeana pidetyn kasvatuksen hiipumisesta liittyi siihen seikkaan, että vanhoillislestadiolaisuudessa kristillisyyden ajateltiin lähtevän juuri lapsista. Lasten erityinen asema perustuu liikkeen käsitykseen lasten luonteesta Jumalan lahjana. Lapsen merkitys Jumalan lahjana oli keskeinen ajattelutapa perinteisessä kristillisessä kasvatustajattelussa, mutta luterilaisen kasvatusaatteen rakoillessa joidenkin vanhempien suhtautuminen lapsiin oli muuttunut. Osa vanhemmista koki lapset taakkana, mikä ainakin osittain johtui naisten lisääntyneestä palkkatyöstä. Vanhoillislestadiolaisessa ajattelussa pidettiin kuitenkin yhä tiukasti kiinni lasten lahjaluonteesta ja alkuperäisen vanhoillislestadiolaisperinteen siirtäminen vaatii lasten tietoista opettamista. Kuitenkin monien vanhoillislestadiolaisten perheiden

³¹Räisänen 1995, 194–195; Kakko 2005, 176–177.

³²Kartovaara 2000, 14–17; Nieminen 2000 a, 12.

³³Lasten Siioni 5/1934, 2.

lapsista tiedettiin luopuneen uskostaan kouluaikoinaan.³⁴ Murheellisena vanhemmat kertovat:

Tiedätkö, lapsemme rakas, me pelkäämme, että tuhlaajalapsen taival on elämässäsi alkamassa? Me tahtoisimme sinun pelastaa, sillä olemme itekin niillä retkillä kerran olleet - -. Emme syytä sinua. Syytämme itseämme. Huonon perinnön meiltä sait.³⁵

Ongelmaksi muodostui se, että mikäli liikkeen lapsijäsenet hylkäisivät vanhempiansa edustaman vanhoillislestadiolaisen uskon ja perinteen, olisi herätysliikkeen tulevaisuus ollut uhattuna. Siitä huolimatta, että vanhoillislestadiolaisuuden parissa lähetystyötä oli tehty jo vuosikymmenten ajan, oli liikkeen jatkuvuus turvattu pikemminkin siihen syntyvillä kuin liittyvillä jäsenillä.

Seuraavaksi on kiinnitettävä huomio siihen, minkälaisia korostuksia Lasten Siioni esitti joko suoraan tai epäsuorasti, jotta lapset saataisiin pidettyä paitsi perheiden myös liikkeen parissa. Yhdeksi merkittäväksi kasvatukselliseksi korostukseksi Lasten Siionissa nousi esille vanhempien kunnioitus ja oikeanlainen käytös heitä kohtaan: ”Kotona koetamme aina heti paikalla totella isäämme ja äitiämme. Autamme heitä kaikissa askareissa. Emme koskaan kiukuttele.” Vanhempien kunnioittamisen periaate liittyy vuosisatoja vallinneeseen perinteiseen luterilaiseen kasvatusaatteeseen. Perinteinen kristillinen kasvatus oli kasvattanut lapsia Herran pelkoon, jossa keskeistä oli välttää Jumalan tahdon loukkaamista ja syntiä. Jumala oli toisaalta armahtavainen, mutta muun muassa tottelemattomuus vanhempia kohtaan oli rangaistavaa.³⁶ Kymmenen käskyn neljäs käsky on muotoiltu äidistä kertovan tarinan loppuun:

”Lapset, olkaa vanhemmillenne kuuliaiset Herrassa, sillä se on oikein. Kunnioita isääsi ja äitiäsi ”, – tämä on ensimmäinen käsky, jolla on lupaus, – ”jotta menestyisit ja kauan eläisit maan päällä”.³⁷

Vanhempien kunnioittamisen periaate on keskeinen monissa Lasten Siionin kertomuksissa. Kuuliaisuuden korostamisen voidaan käsittää kuuluvan osaksi ajan yleiseen huoleen perheiden merkityksen vähenemisestä, jossa perinteisten arvojen ja normien noudattaminen ei ollut enää itsestään selvää. Perheen aseman huojuttaminen on saattanut muodostua erityiseksi uhkakuvaksi juuri vanhoillislestadiolaisuudessa, jossa sisäryhmän yhtenäisyydellä on merkittävä

³⁴ Haavio 1965, 24–26, 79–81; Huotari 1981, 98–99; Kakko 2005, 68, 87; Palola 2010, 113–114, 252.

³⁵ Lasten Siioni 3/1933, 3.

³⁶ Lasten Siioni 1/1931, 2; Kakko 2005, 120–121.

³⁷ Lasten Siioni 2/1931, 8.

asema. Perheiden yhtenäisyys oikeassa uskossa takasi liikkeen jatkuvuuden myös tulevaisuudessa. Vaikuttaa ilmeiseltä, että perinteisen patriarkaalisen perhemallin korostus muodostui yhdeksi kasvatuksen tärkeimmäksi periaatteeksi Lasten Siionissa.

Patriarkaalisen perhemallin korostus on mahdollista liittää laajempaan vanhoillislestadiolaisten käsitykseen yhteiskuntajärjestyksestä.

Vanhoillislestadiolaisuus oli perinteisesti suhtautunut avoimen torjuvasti ja vihamielisesti sosialismia kohtaan, kuten Väinö Havas Siionin Lähetyslehdessä asian muotoilee:

Maassamme on jo kauan pyrkinyt valtaan laittomuuden henki (kommunismi) jonka tarkoituksena on laillisen yhteiskuntajärjestyksen kumoaminen ja kaiken pyhän kieltäminen ja iwaaminen. ”Esiwallalta ja Jumalalta hallitus pois!” on tämän riettaan henkiwallan toimintaohje.³⁸

Samaisessa kirjoituksessa kommunismin aiheuttama epäjärjestys juontaa juurensa sisällissodan poliittisiin tapahtumiin: ”Mutta weljeyden takana on kiehunut sappiwiha kaikkia niitä vastaan, jotka eiwät ole mukaan sortuneet, wiha, jonka hedelmänä w. 1918 weljesweri maattamme kasteli.” Lasten Siioni ilmaisee yhteiskuntaa vaivaavan epäjärjestyksen runon muotoon puetuksi: ”Anna, kiltti uusi vuosi, onnen aika Suomellemme, kiistamieli kitke pois, että rauhan kannel sois!” Liikkeen jäsenten oli siis sopivaa – ellei jopa suotavaa – osallistua politiikkaan, kunhan tiesi olla sekaantumatta vääränä pidettyyn puolueeseen. Sosiaalidemokraatteja pidettiin esivallan vastustajina, Jumalan pilkkaajina sekä anarkisteina. Vanhoillislestadiolaiset käyttivät myös teologisia argumentteja vastustaessaan puoluetta, esimerkiksi tulkitessaan sosiaalidemokratian eskatologiseksi merkiksi lopun ajan läheisyydestä. Liikkeen patriarkallis-konservatiinen yhteiskuntakäsitys ei sopinut yhteen sosiaalidemokratian kanssa, jonka katsottiin uhkaavan yhteiskunnallista järjestystä.³⁹ Marxilaisen sosialismin aatteet levisivät Keski-Euroopasta myös Suomeen. Tämän myötä avautui mahdollisuus kriittiseen keskusteluun muun muassa kapitalistisesta perhenäkemyksestä sekä perinteisestä kristillisestä sukupuolietiikasta. Naisten vapautuessa aviovaimon kahleista palkkatöihin siirtyi lasten kasvatus yhteiskunnan vastuulle.⁴⁰ Lasten Siionissa nainen sai korostetun aseman

³⁸ Siionin Lähetyslehti 9/1930, 10.

³⁹ Siionin Lähetyslehti, 9/1930, 10; Lasten Siioni 1/1932, 2; Talonen 1988, 97, 110–113, 129–132.

⁴⁰ Nieminen 1951, 208–215.

huolehtivan äidin roolissa hoitaessaan perhettään ja kotiaan oman hyvinvointinsa kustannuksella:

Voi sitä hyvää äitiä! Kaikille muille hän hommaili verhoja. Muille paikkaili, parsi ja korjaili. Itseään ei ennättänyt muistaa. – Sellainen oli äiti. – Eikä kukaan tullut hänen tarpeitaan ajatelleeksi. Eikä kukaan häntä muistanut.⁴¹

Lasten Siionissa tulee selvästi esille vanhoillislestadiolainen käsitys naisen tehtävästä lasten kasvattajana. Todennäköisesti uudet ja radikaalit naisroolit eivät olleet vielä saavuttaneet Pohjois-Suomea ainakaan kovin laajasti, mutta keskustelun viritessä myös vanhoillislestadiolaisessa leirissä koettiin huolta tulevasta. Huolimatta siitä, että naisten erityinen merkitys Lasten Siionissa näyttää kiteytyvän suurimmaksi osaksi lähinnä äidin rooliin, kunnioitettiin naisia kuitenkin suuresti tässä tehtävässään. Lasten Siionissakin epäsuorasti ilmenevä pelko patriarkaalisen yhteiskuntajärjestyksen horjumisesta sai lehden korostamaan perinteisen perheen ylivertaisina pidettyjä piirteitä. Uudet radikaalit aatteet eivät sopineet liikkeen politiikkaan, teologiaan eivätkä traditioon.

Huoli kristillisen kasvatuksen hiipumisesta ja perheiden epäyhtenäisyydestä ilmeni Lasten Siionin sivuilla SRK:n lisäksi myös yllättävältä taholta. Lehden lopussa olevalla suositulla *Lasten kirjeitä* -palstalla monet lapset kirjoittivat kokemastaan perheiden epäyhtenäisyydestä:

Vanhempanikin on uskomassa. Minulla on yksi sisko ja 3 veljeä. Toinen sisko on mennyt taivaaseen. Veljeni ovat uskottomia. Isä ja äiti ovat saaneet monta kyyneltä vuodattaa heidän tähtensä.⁴²

Lasten omat kirjeet kertoivat tapahtumista, jotka olivat tavoittaneet myös vanhoillislestadiolaisten kotien kasvatit. Erikoisempaa tapausta edustaa kirje, jossa uskosta on luopunut koko muu perhe kirjoittajaa lukuun ottamatta:

Tässä likimaissa ei ole muita uskovaisia kuin naapurin koko perhe. Minua nuorempi sisareni, äitini ja isäni ovat uskottomia, mutta rukoilen heidänkin puolestaan, että hekin tekisivät armonajassa parannuksen.⁴³

Lasten lähettämät kirjeet tarjoavat mielenkiintoisen näkymän tarkastella perheissä ilmenevää dynamiikkaa. Joko lehteen on valiutunut kohtalaisen homogeenisia kirjoituksia, joissa esille nostetaan samoja aiheita, tai sitten perhe-tematiikka on todella ollut hyvin keskeisessä asemassa liikkeen parissa. Lasten Siionin Lasten kirjeitä -palsta on voinut toimia paikkana, jossa lapset ovat saaneet vertaistukea

⁴¹ Lasten Siioni, 2/1931, 8.

⁴² Lasten Siioni 2/1932, 6.

⁴³ Lasten Siioni 5/1933, 5.

toisistaan kirjoitusten avulla. Vanhoillislestadiolaisten lasten luopuminen uskosta on ollut osa yhteiskunnassa tapahtunutta muutosta. Maallistuvassa yhteiskunnassa kasvatusvastuun siirtyessä yhä enemmän kodilta yhteiskunnalle joutuivat liikkeen lapset ja nuoret kosketuksiin sekulaarien aatteiden kanssa: ”Heitä pois! Parannuksen ehtii vanhempanakin tehdä ja olla sitten oikein vakava!”⁴⁴ Kontaktit koulussa ja vapaa-ajalla ovat todennäköisesti johtaneet siihen, että osa nuorista luopui uskosta ja sen mukaisesta elämäntavasta.

4. Vanhoillislestadiolaisuus vastaa maallisen kasvatuksen haasteeseen

Vanhoillislestadiolaisuus oli saanut rinnalleen nyt pysyvän kilpailijan maallistuvasta yhteiskunnasta, joka haastoi perinteisiä ajattelutapoja uudelleenarvioitaviksi. SRK:n parissa käytiin vilkasta keskustelua siitä, kuinka liikkeen parissa tulisi suhtautua ajan uusiin suuntauksiin ja villityksiin. Ongelmaksi muodostui se, että nuoruusvuodet elettiin paheellista elämää ja parannus tehtiin – jos tehtiin – vasta myöhemmällä iällä. Kysymys nuorison tilasta ja tulevaisuudesta ei ollut ainoastaan vanhoillislestadiolaisten tai muiden uskonnollisten liikkeiden murheena, vaan itsenäistyneessä Suomessa nuoriso koettiin laajemminkin ongelmaksi. Sisällissodan jälkeisinä vuosikymmeninä nuorisosta käytävää keskustelua leimasivat vahvasti koulutus- ja sosiaalipoliittiset ohjelmat, jotka pyrkivät korjaamaan jo oletettavana pidettyjä vahinkoja. Ajankohtaisiksi nuorisoa koskeviksi ongelmiksi nousivat muun muassa sisällissodan jälkeensä jättämät punaorvot, huliganismi ja siihen liittyvä rötöstely sekä joutilaisuus. Joutilaisuus ajoi nuoria huonoiksi pidetyille teille, joihin lukeutui muun muassa elokuvissakäynti. Vanhoillislestadiolaisnuoretkin joutuivat kosketuksiin huonojen tapojen kanssa: ”Esko painui noiden huonojen poikien matkassa sisälle siitä ovesta, josta isä ja äiti kaikella tavalla olivat koettaneet poikaansa varoittaa.” Nuorten joutilaisuutta pahensi 1930-luvulla huippunsa saavuttanut lama, jonka seurauksena nuorisotyöttömyys lisääntyi entisestään. Kasvatuksen lisäksi viranomaiset hakivat vastausta ongelmiin muun muassa koulutuksen ja työnteon tehostamisella.⁴⁵

Nuorisoa koskeva probleema tunnustettiin laajasti niin valtiovallan, tavallisten kotien kuin vanhoillislestadiolaistenkin parissa. Kotien kyvyttömyys

⁴⁴ Lasten Siioni 4/1933, 6.

⁴⁵ Lasten Siioni 4/1932, 6; Kaarninen 2003, 217–218, 231–234; Palola 2010, 252.

riittävään siveelliseen ja vanhoillislestadiolaisten tapauksessa liikkeen uskolle sopivaan kasvattamiseen sai nyt avukseen Lasten Siionin käytännönläheiset ohjeistukset. ”Pikku hetkeksi vain pyydän tarkkaavaisuuttanne”, pyysi Toimittajasetä. Vanhoillislestadiolaisuuden piirissä liikkeen ajateltiin vaikuttavan ihmisten moraalial nostattavana voimana, jonka puolestaan ajateltiin vaikuttavan suoraan siveelliseen käyttäytymiseen. Vanhoillislestadiolaiset olivat itse perinteisesti nähneet liikkeen jäsenyyden johtavan muuta kansaa parempaan siveellisyyteen, mutta Lasten Siionin antaman vaikutelman perusteella kuva ei enää täysin vastannut todellisuutta.⁴⁶ Uskovaisten kotien kasvateille sopivan ja sopimattoman käyttäytymisen rajanvetoa käytiin lehden sivuilla. Tavoittelemisen arvoiseksi nähtiin hengellisten asioiden kehittäminen, kun taas maallisiksi houkutuksiksi luokitellut kiusaukset tulisi kartellen ohittaa. Sopiva kristillinen kasvatus pyrittiin määrittelemään Lasten Siionissa esimerkkien, opetusten ja tarinoiden sekä Raamatun kertomusten avulla. Raamatun kertomuksia yhdisteltiin lapsille sopiviin tarinoin, jolloin niissä sekoittui taidokkaasti herätysliikkeen oma ja Raamatun edustama traditio. Näin Raamatun tarinat sulautuivat osaksi vanhoillislestadiolaisten lasten arkisia tapahtumia, kuten tarina pikku Timoteuksesta osoittaa. Kirjoituksessa esiintyy Raamatusta tuttuja käsitteitä, paikkoja ja henkilöitä, muun muassa itse apostoli Paavali tavataan seuroja pitämässä.⁴⁷

Herätysliikkeen vaatimukset korkeasta moraalista näkyivät ennen kaikkea yksilön hengellisen tason nousemisen ehtona. Vanhoillislestadiolaisuuteen on perinteisesti liitetty näkemys sen kulttuurikielteisyydestä. Tämä on koskenut etenkin uusia tapoja, jotka ovat poikenneet perinteisistä talonpoikaisista ihanteista. Lasten Siioni määritteli näkemyksen: ”Jumalan lapsi elää mahdollisimman vaatimatonta elämää, pukeutuu siististi ja koruttomasti, tyytyy yksinkertaiseen ravintoon.”⁴⁸ Rukoilu ja hengellisen elämän kehittäminen nähtiin lapselle hyödylliseksi ja tarpeelliseksi. Lasten Siionin mukaan Raamattukin osoitti, missä vanhurskaiden lapsien paikka on. Kysymys liikkeen lasten ja nuorten osallistumisesta maallisiin huvituksiin, kuten tansseihin tai elokuvissa käyntiin, sai tyrmäävän vastaanoton, sillä ”niissäkin vallitsee kaikkialla mitä saataisiin henki”. Vuosisadan ensimmäisten vuosikymmenten tuoma muutos lisäsi myös vapaa-ajanvieton mahdollisuuksia, mikä ei sopinut talonpoikaisihanteita suosiville

⁴⁶ Havas 1927, 225–227; Lasten Siioni 3/1933, 3; Seppälä 1988, 52–53.

⁴⁷ Lasten Siioni 1/1931, 3.

⁴⁸ Havas 1927, 227; Lasten Siioni 3/1931, 2; Huotari 1981, 175.

eikä lestadiolaisillekaan. Varoittavat kirjoitukset tansseista saivat yllättävän paljon palstatilaa Lasten Siionissa erilaisina kertomuksina. Tanssiminen rinnastettiin lähestulkoon synneistä vakavimpaan, ja tanssorientoihin liitettiin aina vakavia lankeemuksia, joten ”Jumalan lasten paikka ei ole koskaan siellä, missä tanssitaan”.⁴⁹

Suomalaisessa yhteiskunnassa rikollisuus oli verrattain voimakkaassa kasvussa 1920- ja 1930-luvuilla. Syytä rikollisuuden nopeaan kasvuun on haettu niin kieltolaista kuin suuresta lamastakin, mutta todennäköisesti syyt ovat olleet moninaisemmat. Aikaisemmin mainittu huoli nuorten ajautumisesta paheellisen ja rikollisen elämäntavan pariin ei kuitenkaan ollut ainoastaan vanhoillislestadiolaisuuteen kuuluva asia. Myös laajemman yhteiskunnallisen keskustelun keskipisteessä olivat nuorten kohtaamat ongelmat ja rötöstely, jotka aiheuttivat ongelmia etenkin kaupunkiympäristöissä. Kaupungeissa ja maaseudulla tapahtuvat rikokset olivat luonteeltaan erilaisia. Kaupungeissa tapahtui enemmän juopumuksiin ja häiriökäyttäytymiseen liittyviä rikoksia, kun taas maaseudulla tavanomaisia olivat muun muassa maatalouselinkeinon liittyvät rikokset.⁵⁰ Vanhoillislestadiolaisuus liitti rikollisuuden kiinteästi yhteen vallitsevien kulttuurientojen kanssa, mikä välittyy myös Lasten Siionin sivuilta. Yhteiskunnan kehittymisen uskottiin johdattelevan liikkeen lapset moraaliseen rappioon, minkä vuoksi Lasten Siioni edustaa käsitystä niin sanotusta muuttumattoman maailman ideaalista. Liikkeen ideaalimaailmaan kuuluu herätysliikkeille ominainen kaipuu menneeseen ja sen edustamiin arvoihin. Aikaan liitetystä turmeltuneisuudesta varoitellaan lehdessä kovin sanoin, erityisesti dualistista asetelmaa korostetaan lehdessä: vastakkaiset liha ja henki kietoutuneina yhteen, henki hyvään johdattelevana ja liha turmioon houkuttelevana.

Huvitusten ohella toinen seikka, joka uhkasi liikkeen nuorta sukupolvea, oli vuosikymmeniä ajankohtaisena keskusteluaiheena pintansa pitänyt alkoholikysymys. Alkoholinkäyttö kulki usein käsikkään rikollisuuden kanssa, ja alkoholilla koettiin olevan vakavia sosiaalisia seurauksia yhteiskunnassa. Tästä syystä ongelmaa ei nähty pelkästään ihmisten henkilökohtaiseksi asiaksi, vaan samalla myös koko yhteiskunnan ratkaistavaksi ongelmaksi. Kysymys alkoholista kietoutui keskusteluun perheestä, sillä juoppous sukupuolitettiin lähes kokonaan

⁴⁹ Lasten Siioni 3/1932, 3–4.

⁵⁰ Lättilä 2000, 262–264; Kaarinen 2003, 217–221.

miesten ongelmaksi. Moralisoivat ja kriminalisoivat kertomukset perheitään elättävien miesten alkoholinkäytöstä esittivät naiset ja lapset uhrin asemassa. Lasten Siioni kannatti tätä samaa tulkintaa alkoholin haitoista. Naapurin, liikkeen ulkopuolisen isän, toimet toimivat pelotteena: ”- - päihtyneenä hän hoipertelee tiellä, kaatuilee ojiin, kiroaa ja laulaa rumia lauluja. Kotonaan hän saattaa lyödä pikku Annikkia ja Kallea ja omaa vaimoan.”⁵¹

Runsas alkoholin käyttö oli ennestään aiheuttanut merkittäviä sosiaalisia ongelmia muun Suomen ohella myös maan pohjoisosassa. Jo liikkeen alkuvaiheista lähtien Lars Levi Laestadius oli parannussaarnoissaan hyökännyt kiihkeästi juoppoutta vastaan. Vanhoillislestadiolaisuudessa alkoholin käyttöön, edes sen kohtuulliseen kulutukseen, suhtauduttiin hyvin kielteisesti: ”Voi se viina, se viina, se kirottu viina!” Monet liikkeen jäsenistä kannattivatkin täyskieltolakia. Absoluuttinen raittiuden vaatimus ei ollut kuitenkaan ainoastaan lestadiolaisuuteen kuuluva asia, vaan se oli tärkeä periaate myös muissa perinteisissä herätysliikkeissä. Herätysliikkeillä oli siis yhteinen tavoite suomalaisen kansallisuusliikkeen kanssa, tosin näiden kahden motiivit versoivat varsin eri lähtökohdista. Lestadiolaisuudessa raittiutta perusteltiin lähinnä uskonnollisten argumenttien avulla. Täysraittius nähtiin merkinä yksilön kääntymisestä: ”Uskova nuorukainen on myös ehdottomasti raitis.” Joka tapauksessa lestadiolaisuudella nähtiin olevan myönteisiä vaikutuksia juoppouden kitkijänä Lapissa, vaikka liikkeen osuutta tapahtumiin on usein pidetty liioiteltuna.⁵²

Kieltolaki (1919–1932) oli synnyttänyt laajaa yhteiskunnallista keskustelua jo 1920-luvulla, ja keskustelu kieltolain purkamisesta kävi kuumana etenkin vuonna 1931. Kieltolain avulla ei ollut saavutettu haluttua lopputulosta, vaan säädetty laki osoittautui jo ensimetreistään lähtien varsin epäonnistuneeksi. Alkoholin kulutusta ei ollut saatu laskuun, ja laitton alkoholin salakuljetus kukoisti. Lopputuloksena oli kieltolain kumoaminen vuoden 1932 alussa. Lain kumoaminen oli vanhoillislestadiolaisen leirin kannalta valtava pettymys, vaikka näkemys ei ollutkaan täysin yksimielinen. Lasten Siionin Toimittaja-sedän Väinö Havaksen mielipide kieltolain purkamisesta oli selvä: kieltolain kumoamista ei

⁵¹ Lasten Siioni 3/1931, 2–3; Sulkunen 1986, 29–34; Peltonen 1997, 65.

⁵² Lasten Siioni 6/1933, 5; Lasten Siioni 2/1934, 3; Talonen 1980, 338–347; Sulkunen 1986, 18; Talonen 1988, 151–153; Huotari 1981, 174.

olisi tullut hyväksyä.⁵³ Vanhoillislestadiolaisuuden keskuudessa käyttäytymistä säätelevät normit olivat osa liikkeen jäsenkriteereitä. Normien rikkominen osoittaa paitsi kuuliaisuuden puutetta myös jättäytymistä liikkeen ulkopuolelle. Liikkeen kanta yhteiskunnassa vilkkaana käytyyn keskusteluun kieltolaista osoitetaan myös Lasten Siionissa selvästi: alkoholin vaaroista varoiteltiin monin sanankääntein, sillä ”Jokainen Jumalan lapsi vihaa vieläkin väkijuomia”.⁵⁴ Lehti toistaa Havaksen henkilökohtaisen ja liikkeen enemmistön edustaman näkemyksen alkoholista tuomitsemalla sen käytön kokonaisuudessaan. Lasten Siionin avulla SRK iskosti lapsilukijoihin liikkeen edustamia normeja, jotka määrittivät epäsuorasti, etteivät alkoholin käyttäjät olleet osa uskovaisten eli vanhoillisten yhteisöä.

Kasvatuksen lisäksi uskonnollisten lastenlehtien yhdistävänä tekijänä on ollut iskostaa lehteä julkaisevan yhteisön tai yhdistyksen mukaista oppia ja ihanteita lukijoihinsa.⁵⁵ Vanhoillislestadiolaiselle opille on ominaista korostaa ihmisen syntisyyttä, rippiä ja parannusta. Liikkeen käsityksen mukaan ripittäytyminen liittyy kiinteästi niin sanottuun avainten valtaan, jonka mukaan jokaisella oikein uskovalla on oikeus antaa ja olla antamatta ripittäytyjän synnit anteeksi. Avainten valtaan kiinteästi kuuluva käsitys oikein uskovien yhteydestä johti jo varhain vanhoillislestadiolaiseen eksklusiiviseen seurakuntanäkemykseen. Eksklusiivisen seurakuntakäsityksen mukaan pelastus on mahdollista vain ja ainoastaan liikkeen jäsenillä.⁵⁶ Edellä mainitut opilliset käsitykset ovat peittelemättä esillä Lasten Siionissa. Erityisen selvästi korostetaan, että syntisyys ulottuu koskemaan myös lapsia, sillä ”Teissä pienissäkin Jumalan lapsissa on kaksi osaa: liha ja henki”. Monet Lasten Siionin tarinat toistavat kaavamaisesti tarinaa pahatapaisista lapsista, joiden omatunto soimaa kiellettyjä tekoja, kunnes he ovat tunnustaneet syntinsä anteeksi ja anteeksisaaneet ”Jeesuksen nimessä ja veressä”.⁵⁷ Kertomukset ovat usein luonteeltaan moralisoivia ja painostavia. Tarinoilla voidaan käsittää olevan eri funktioita. Ne voivat toimia lasta ohjaavana neuvona oppia erottamaan oikea väärästä. Lisäksi niiden tarkoituksena on toimia vanhoillislestadiolaisen liikkeen vallanvälineenä, jonka avulla liike pyrki saamaan kontrollin jäseniinsä.

⁵³ OMK VHK Cc: 1/1 Havas Ajan Sanan toimitukselle 1.3.1932; Talonen 1980, 338–347; Talonen 1988, 338–340; Palola 2010, 271–273.

⁵⁴ Lasten Siioni 3/1931, 2–3; Huotari 1981, 175–176.

⁵⁵ Raittila 1991, 49.

⁵⁶ Talonen 1988, 44–48; Palola 2010, 111–112.

⁵⁷ Lasten Siioni 3/1931, 2; Lasten Siioni 3/1933, 8.

III Koulutus osaksi kansallista sivistyshanketta

1. Kansakoulu jakaa vanhoillislestadiolaisten mielipiteet

Kas kirkastuupi koulutie, kun katse auringon yön varjosta voiton vie, ja taivas kuulas on. Kas pieni poika pystypäin käy koulutaivaltaan. Kuin taivas syksyn poutasäin on tunto rinnassaan. Sun, poika pieni, mainen ties on koulupolku myös. Kun kerran lienet täysi mies, on oppimista työs'. Et mestariksi milloinkaan sä täällä päästä voi. Vain oppilaaksi päälle maan sun, lapsi, Luoja loi.¹

Näin kuuluu Lasten Siionin kouluaiheinen runo elokuussa vuonna 1931.

Suomalaisen yhteiskunnan nopeaan murrokseen 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla oli kuulunut erottamatta ajatus kansan kasvattamisesta ja kouluttamisesta. Kansanopetuksen aatteen kehittymisen taustalla vaikuttivat monet kansainväliset valistuksen ajalta peräisin olevat ihanteet, jotka kuuluttivat oppimisen olevan ennen kaikkea tasa-arvokysymys sekä hyväntekeväisyystyötä köyhän kansan puolesta. Käsitukseen koulutuksen merkittävydestä vaikutti vahvasti myös 1800-luvulla eri puolilla Eurooppaa voimakkaasti vaikuttanut nationalismi, joka korosti muun muassa eri yhteiskuntaryhmien välistä yhteenkuuluvuutta. Kotimaisessa keskustelussa koulutuksen nähtiin olevan ratkaisu myös nuorisoa vaivaaviin ongelmiin. Muiden tavoitteiden lisäksi koulutus- ja sosiaalipolitiikan tähtäimessä oli vähentää nuorisotyöttömyyttä, nuorten harjoittamaa rötöstelyä ja joutilaisuutta. Muutoksen myötä perinteisen kristillisen kasvatusnäkömyksen kyseenalaistaminen siirsi koulutuksen kirkon piiristä valtion harteille. Kysymys kansan kouluttamisesta liittyi ennen kaikkea kiinteästi osaksi suomalaisen kansallisuuden muotoutumista.²

Kansakouluasetus oli annettu vuonna 1866, ja se perustui Uno Cygnaeuksen muotoilemaan suunnitelmaan. Kansakoulu piti sisällään näkömyksen paitsi koulutuksen tasa-arvosta myös käsityksen opetuksen yleissivistävästä vaikutuksesta. Kirkollisen kansanopetuksen katsottiin olevan riittämätön täyttääkseen koulutukselle asetettuja uusia kriteereitä. Siten lasten kasvatusta koskeva huoli kietoutui aatteellisen murroksen kanssa kysymykseen kansan tarvitsemasta koulutuksesta.³ Eduskunnassa hyväksytty oppivelvollisuuslaki astui voimaan vuonna 1921. Oppivelvollisuuslain säätäminen palveli monia tarkoituksia. Lailla haluttiin sekä taata tasavertaiset mahdollisuudet kansalaisille että toimia kansakunnan elintasoja nostattavana voimana. Lain turvaaman tasa-

¹ Lasten Siioni 4/1931, 4.

² Kaarinen 2003, 217–218; Jalava 2011, 74–76.

³ Havén 2000, 42–44; Syväoja 2004, 34–37; Leino-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 16–18.

arvoperiaatteen haasteeksi osoittautuivat maaseudun ja kaupunkien väliset koulutuserot. Oppivelvollisuuden säätäminen palveli myös sisällissodan kahtia jakaman kansan eheyttämistä- ja yhdistämispolitiikan tarpeita.⁴

Kirkon piirissä kansakoulut saivat ristiriitaisen vastaanoton. Monet kirkonmiehet olivat vastustaneet kansakouluhallinnon erottamista seurakunnallisesta hallinnosta ja tunteneet huolta kristillisen uskon opettamisesta. Osa uudistusta vastustaneista papeista pelkäsi auktoriteettiasemansa menetystä. Yleistä huolta pappien keskuudessa lisäsi myös mahdollisuus uskonnonopetuksen aseman heikkenemisestä muun opetuksen seassa. Osa herätysliikkeisiin kuuluneista papeista oli ollut myös koulu-uudistusta vastaan, tosin siitä motiivista käsin, että he ajattelivat koulun ja seurakunnan yhteyden heikkenevän uudistuksen myötä. Yleisesti ottaen kansakoulu oli kuitenkin tervetullut uudistus monien pappien mielestä, ja valtauoma asettui tukemaan uudistusta. Kansanopetus, rippikoulua lukuun ottamatta, oli muodostunut raskaaksi velvollisuudeksi kirkolle. Opetuksen siirryttyä pois kirkon vastuulta muutos vapautti papit keskittymään varsinaisen hengellisen työn hoitamiseen.⁵

Kirkon kannalta keskustelussa oli saanut eniten huomiota uskonnonopetus ja kysymys sen asemasta kansakoulussa. Uskonnonopetus sai kuitenkin merkittävän aseman nuorena kansakoulussa. Kysymys uskonnonopetuksesta, sen luonteesta ja tarpeellisuudesta, nousi esille kuitenkin tasaisin väliajoin aina koululainsäädännön uusiutuessa. Erityisesti oppivelvollisuuslakia säädettäessä ja uskonnonvapauslain odottaessa käsittelyään keskustelu uskonnonopetuksesta kävi kuumana. Uskonnonopetuksen muodoksi tuli vuodesta 1923 lähtien järjestää opetus enemmistön tunnustuksen mukaisesti. Uskonnonhistoria ja siveysoppi tulivat korvaavina oppiaineina oppilaille, jotka eivät osallistuneet tunnustukselliseen uskonnonopetukseen. Uudesta laista huolimatta uskonnonopetus säilytti vankan aseman opetuksessa suuren enemmistön turvin.⁶

Kansakoulun tehtäväksi nähtiin siis kansan sivistäminen ja kasvattaminen, ja koulutuksella oli sosiaalipoliittisesti merkittäviä tarkoitusperiä. Kysymys koulunkäynnistä vaihteli kuitenkin paljon maantieteellisten tekijöiden vuoksi, sillä tilanne kaupungeissa ja maaseudulla oli hyvin erilainen. Vuonna 1898 annetun piirijakoasetuksen mukaisesti maaseudun kouluverkostoa oli tihennetty, mikä tarjosi monille maaseudun lapsille mahdollisuuden koulunkäyntiin. Huolimatta

⁴ Tuomaala 2011, 95–101.

⁵ Syväoja 2004, 157–158; Nikander 2011, 143.

⁶ Syväoja 2004, 168–170; Nikander 2011, 153–154.

siitä, että kansakoulu oli 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä levinnyt aikaista tehokkaammin myös maaseudulle, oli koulunkäynti siellä kuitenkin harvinaisempaa kuin kaupungeissa. Kaikki Lasten Siionin lukijatkaan eivät olleet koulutielle vielä päässeet: ”En ole mitään koulua vielä käynyt. Tämä on niin sydänmaata.”⁷ Maaseudulla kirkollinen kansanopetus säilytti asemansa kaupunkeja pidempään, sillä monet lapset kävivät kiertokoulua.

Oppivelvollisuuden astuttua voimaan alkoi kiertokoulujärjestelmä hiljalleen väistyä lopullisesti. Aikana, jolloin valtaosa kansalaisista asui maaseudulla, nousi myös kysymys opetusohjelman sisällöstä ajankohtaiseksi. Opetus ei voinut keskittyä ainoastaan tiedolliseen sivistykseen tähtäävään teoreettiseen opiskeluun, vaan sen tuli ottaa huomioon käytännönläheisyyteen tottuneen maalaisväestön vaatimukset. Opetussuunnitelmaan otettiin mukaan maatalouden opetusta, ja opetusohjelma oli ylipäätänsä suunniteltu vastaamaan varsin hyvin maaseudun tarpeita. Hyvästä aikomuksesta ja suunnittelusta huolimatta opetusta kritisoitiin ajoittain kuitenkin turhan teoreettiseksi.⁸

Vanhoillislestadiolaisuuden perinteisillä ja vahvimilla kannatusalueilla Pohjois-Suomessa kirkollinen kiertokoulujärjestelmä eli vahvana varsin pitkään. Lähes kaikki Pohjois-Suomen asukkaat asuivat maaseudulla, ja alue oli hyvin harvaan asuttua. Kansakoulu vakiinnutti asemansa pohjoisessa hyvin hitaasti ja jäi pitkään kirkollisen kiertokoulun varjoon. Kiertokoulut pysyivät hyvin elinvoimaisina kansanopetuksen antajina maaseudulla aina 1920-luvulle saakka. Maatalousvaltaisessa Pohjois-Suomessa kansakoulu ylipäätänsä herätti epäilystä väestön keskuudessa, sillä sen ajateltiin vieraannuttavan lapset ruumiillisesta työstä ja johtavan heidän kasvamiseen ”herroiksi”. Kansakoulun tarpeellisuus maaseudun lapsille kyseenalaistettiin, sillä kansakoulun opeilla ei nähty olevan varsinaista hyötyä itse maataloustöiden hoidossa. Monia kansakoulun päättäneitä vanhoillislestadiolaisnuoriakin odottivat työt maanviljelyksen parissa: ”Useimpia teistä kutsuu kotitalo, sen pellot ja niityt, sen keittiö, sen navetta.”⁹

Vanhoillislestadiolaisuuden piirissä koulunkäyntiin oli suhtauduttu epäluuloisesti jo entuudestaan, ja keskustelu kansakoulusta oli varsin polarisoitunutta.

Lestadiolaisuuden piirissä kytenyt epäily kansakoulua kohtaan liittyi osaksi laajempaa Pohjois-Suomessa vallinnutta keskustelua koulun merkityksestä ja tarpeellisuudesta, mutta sai lisäksi vielä herätysliikkeen sisäiset jännitteet.

⁷ Lasten Siioni 5/1933, 5; Leino-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 24–25; Tuomaala 2011, 95–96.

⁸ Havén 2000, 43–44; Syväoja 2004, 175–177; Tuomaala 2004, 92–93, 167–168.

⁹ Lasten Siioni 3/1933, 3–4; Talonen 1988, 24–25; Tuomaala 2004, 68; Palola 2010, 104.

Vanhoillisten parissa koulua kohtaan esitettyyn kritiikkiin kuuluivat siis perinteiset talonpoikaisajatteluun liitetyt koulua karsastavat käsitykset sekä liikkeen oma, uskonnollisista motiiveista kummunnut epäluulo. Koulukysymys oli useasti esillä lestadiolaisuuden suurissa kokouksissa ja sai puheenvuoroja niin puolesta kuin vastaanakin. Koulunkäyntiä puolustavan näkemysten mukaan koulunkäynti nähtiin myönteisessä valossa, olihan Raamatun käännöstyöhönkin tarvittu kirjanoppineita. Vastakkainen näkemys liitti kouluun uskon kannalta haitallisia piirteitä, mutta SRK:n kokouksissa käydyn keskustelun pääasiallinen suhtautuminen koulunkäyntiin oli varovaisen myönteinen, vaikkakin koulutusta ei kovin aktiivisesti tuettukaan. Kysymys lasten koulunkäynnistä jätettiin jokaisen perheen itsensä päätettäväksi.¹⁰

Laajemmalla tasolla yhteiskunnassa ja vanhoillislestadiolaisuuden sisällä keskustelua herättänyt koulukysymys on esillä varsin runsaasti myös Lasten Siionissa. Koulutematikka saa merkittävän aseman lehden sivuilla niin lehden toimittajien kynästä kuin lukijoiden kirjeissä. Yhdeksi koulutuspolitiikan haasteeksi oli 1920- ja 1930-lukujen aikana muodostunut oppivelvollisuuslain toteutuminen harvaanasutuilla alueilla.¹¹ Todennäköiseltä vaikuttaa, että kansakoulujärjestelmä oli 1930-luvun alkupuolella saavuttanut myös Pohjois-Suomen perinteisiä lestadiolaisuuden kannatusalueita. Monissa Lasten Siionin kirjoituksissa tulee selvästi esille se, että koulusta puhuttaessa kyseessä on juuri maallisen kouluhallinnon koulu: ”Lapset, olkaa kuuliaisia ja hyviä epäuskoisillekin opettajille. Rukoilkaa heidänkin autuaaksi tulemistaan Jumalalta.”¹²

Lasten Siionissa koulunkäyntiä koskevat kirjoitukset ovat siis suhteellisen usein toistuva teema lehden sivuilla, erityisesti lasten omissa kirjeissä koulu on keskeisimpiä kirjoitusten aiheita.¹³ Lehti joutui myös määrittelemään kantansa lasten koulunkäyntiä koskevaan kysymykseen, olihan aihe ajankohtainen lähes jokaiselle lehden lukijalle:

Monet teistä pikku ystäväistä ovat taas aloittaneet koulunkäyntinsä. Vaikka kuinka uuvuttaisi aamuin, on uni karistettava silmistä, kimmottava ylös vuoteesta ja kiiruhdettava kirjalaukku kädessä opinahjoon. Muistakaapa, pojat ja tytöt, että te koulussakin olette Jumalan lapsia!¹⁴

¹⁰ Talonen 1988, 153–155; Palola 104–105.

¹¹ Tuomaala 2004, 75.

¹² Lasten Siioni 6/1931, 7.

¹³ Ks. esim. Lasten Siioni 1/1935, 7.

¹⁴ Lasten Siioni 5/1931, 3.

Toinen koulua koskeva kirjoitus jatkaa samankaltaista näkökulmaa:

Koulussa on omat ilonsa. Reippaassa toverijoukossa viihtyy mieli. Koulutie on kaunis taivaltaa. Oppitunnitkin ovat varsinkin toisinaan oikein hauskoja. On kokonaisia kouluja, joiden yllä tuntuu lepäävän Jumalan siunaus.¹⁵

Lasten Siioni ottaa myönteisen kannan liikkeen lapsia koskevaan koulutuskysymykseen. Lehden myönteiseen suhtautumiseen on todennäköisesti vaikuttanut ensinnäkin se seikka, että lasten koulunkäynnillä on todella ajateltu olevan positiivisia vaikutuksia. Toisekseen olisi ollut merkillistä, mikäli Lasten Siioni ei olisi millään tavoin määritellyt kantaansa koulukysymyksessä, joka oli ajankohtainen niin yhteiskunnan tasolla kuin lehden lukijoidenkin kannalta. Koululaislehtiä oli ilmestynyt jo vuosikymmenten ajan, ja ne olivat vakiinnuttaneet paikkansa lastenlehtien saralla, joten kilpailu lukijoista on saattanut motivoida lehteä kirjoittamaan koulutematiikasta. Joka tapauksessa Lasten Siioni ei ohittanut tätä lukijoiden elämän kannalta merkityksellistä asiaa.

Ei ole yllättävää, että Lasten Siioni nostaa kansakoulun tärkeimmäksi oppiaineeksi uskonnon. Liikkeen lapsille hyödyllisimmiksi ja otollisimmiksi Lasten Siioni mainitsee uskonnotunnit:

Kaikkein mieluisimpia ovat Jumalan lapselle koulun uskonnotunnit. Raamatunhistoria kertoo Jeesuksesta ja Jumalan omista. Katkismus opettaa pelkäämään syntiä ja rakastamaan Jumalaa. Vaikka Jumalan lapsi ei koulun penkillä kaikkea aivan ymmärräkään, tietää hän kuitenkin, että taivaan Isän neuvot ovat parhaita neuvoja ja että niitä kannattaa muistiin painaa.¹⁶

Huolimatta uskonnonopetuksen asemasta käydystä, ajoittain hyvinkin kiivaasta keskustelusta uskonnotunneilla oli yhä vankka asema kansakouluissa. Uskonnonopetukseen kuului myös erottamatta ajatus isänmaallisuuden korostuksesta. Vaikka uskonnonopetuksen asema tuntui varsin turvatulta, oli uskonnollisen materiaalin ja opetuksen väheneminen oppikirjoissa herättänyt keskustelua 1900-luvun alusta lähtien. Tätä puutetta paikkaamaan oli esimerkiksi syntynyt aikaisemmin mainittu Väinö Havaksen *Kristityn kodin Aapinen*, jota ei ollut varsinaisesti tarkoitettu oppikirjaksi, mutta joka palveli uskovaisten kotien tarpeita maallistuvassa yhteiskunnassa.¹⁷ Vanhoillislestadiolaisten lasten aikaisempaa aktiivisempi osallistuminen kansakouluun, kun koulun oppimateriaaleista samaan aikaan vähennettiin reippaalla kädellä uskonnollisia

¹⁵ Lasten Siioni 4/1933, 3.

¹⁶ Lasten Siioni 5/1931, 3.

¹⁷ Viljanen 1943, 129–130; Syväoja 2004, 170–171; Tuomaala 2004, 204–207; Palola 2010, 207–210.

vaikutteita, sai herätysliikkeen aktivoitumaan. Todennäköisesti liikkeen pelko lasten heikentyneestä uskonnollisesta kasvatuksesta ei johtunut ainoastaan yhteiskunnassa tapahtuneesta muutoksesta, vaan myös siitä, että kansakoulun myötä monien lapsien elämänpiiri laajeni. Kontaktit liikkeen ulkopuolisiin henkilöihin vaativat liikkeen ryhtymään omaan julkaisu- ja opetustoimintaan, mikäli vanhoillislestadiolaisuuden jatkuvuus tahdottiin turvata myös tulevaisuudessa.

2. Kansakoulu uhkaa vanhoillislestadiolaislapsien uskoa?

Lasten Siionin asetuttua tukemaan lasten koulunkäyntiä ruodittiin lehden palstoilla monia koulunkäyntiin liittyviä teemoja. Lehden oli otettava kantaa useisiin koulua koskeviin käytännön kysymyksiin, muun muassa liikkeen jäsenille sopivat käytöstavat ja -normit vaativat selvitystä. Opettajan persoonan ja henkilökohtaisen vakaumuksen korostus on yksi mielenkiintoinen koulunkäyntiin kuuluva teema, joka nousee esille Lasten Siionissa erityisen usein koulusta kirjoittaessa:

Raamattu kehoittaa muistamaan opettajia, jotka teille Jumalan sanaa puhuneet ovat. Opettajilla tässä tarkoitetaan kaikkia Jumalan sanan puhujia. - - Mutta muistakaa myös opettajianne yleensä rukoillessanne Jumalalta kaikkia hyviä lahjoja. - - oli toisella ja kolmannella luokalla opettajinani kaksi naisopettajaa. Toinen heistä oli kristitty koko sydämeltään. Toinen oli muuten jumalinen. - - Minua oli kotona ja seuroissa opetettu ymmärtämään eroa Jumalan vanhurskauden ja omatekoisen vanhurskauden välillä. Minä käsitin, että opettajani ei omassa jumalisuudessaan ole vielä Jumalan lapsi.¹⁸

Vanhoillislestadiolaisen käsityksen mukaan omatekoinen vanhurskaus erottautuu Jumalan vanhurskaudesta muun muassa kantajassa ilmenevänä vihana ja vainona Jumalan lapsia kohtaan. Opettajan uskonnollisen vakaumuksen merkitys liikkeen jäsenille on mahdollista ymmärtää, kun ottaa huomioon, että useat liikkeen lapset ja nuoret olivat luopuneet uskostaan, ei ainoastaan muiden oppilaiden vaikutuksesta vaan myös opettajan vaikutuksesta. Opettajan uskonnollisen vakaumuksen selvittely oli esillä myös monissa lasten lähettämässä kirjeissä: ”Jos saamme ensi syksynä uuden kansakoulun tänne ylemmäksi jokivarteen, niin toivomme, että saamme myöskin uskovaisen opettajan.” Ratkaisuna opettajan ”väärauskoisuuteen” SRK kannusti vanhoillislestadiolaisia nuoria hankkimaan opettajan pätevyyden, sillä sen arveltiin vaikuttavan positiivisesti lasten uskoa

¹⁸ Lasten Siioni 6/1931, 7.

kasvattavana voimana.¹⁹ Vanhoillislestadiolaisen teologian ytimeen kuuluu oppi seurakunnasta, joka eksklusiivisuudessaan rajaa seurakunnan ulkopuolelle kuuluvat kadotukseen. Ahtaan seurakuntakäsityksen mukaan pelastus on mahdollinen ainoastaan ”oikein” uskoville.²⁰ Lasten Siioni korostaa peittelemättä kategorisointia ”oikein” sekä ”väärin” uskovien välille ja jatkaa tältä osin SRK:n edustamaa tinkimätöntä pelastuskäsitystä. Liikkeen lapset kasvatettiin jo varhaisesta vaiheesta lähtien uskomaan tähän jaotteluun, joka saattoi aiheuttaa nuorissa lukijoissa epävarmuutta, pelkoa ja ahdistusta.

Opettajan uskonnollisuuden ruotiminen ei kuitenkaan ollut ainoastaan vanhoillislestadiolaisuuteen kuulunut piirre, vaan keskustelua opettajien pätevyydestä oli käyty myös yleisemmällä tasolla. Opettajaksi aikovien persoonallisuutta ja soveliaisuutta kyseessä olevaan tehtävään arvioitiin yksityiskohtaisesti. Jo ennestään luterilaisen kasvatusaatteen kannattajat olivat esittäneet huolensa opetuksen tasosta ja nähneet opettajan viran kuuluvan yhteen Jumalan johdatuksen kanssa. Usko Jumalaan ja elämä hartaana kristittynä tuli näkyä opettajan elämässä myös ulkoisilla teoilla.²¹ Opettajia koskevat vaatimukset puhuttivat myös uskonnollisten piirien ulkopuolella. Kouluhallituksen puolelta opettajille esitettiin erinäisiä vaatimuksia ja opettajilta odotettiin tiettyjä ominaisuuksia. Opettajalta vaadittiin muun muassa ehdotonta mallikansalaisuuden noudattamista niin työssä kuin henkilökohtaisen elämän alueellakin. Mallikansalaiselta edellytettiin siveellistä käyttäytymistä ja kristillistä vakaumusta. Opettajaseminaareihin valitut henkilöt olivat käyneet läpi tiukan seulan jo hakuvaiheessa, mutta mallikansalaisuuden toteutumista vahdittiin vielä heidän siirryttyään työelämään. Kansakouluntarkastajat pitivät huolen kontrollista ja ryhtyivät tarvittaessa kurinpidollisiin toimiin. Ilmeisesti tiukka seula ja kontrolli tuottivat kuitenkin tulosta, sillä opettajista tehtiin varsin harvoin valituksia.²²

Suomalaiseen koulumaailmaan olivat 1900-luvun alusta lähtien vaikuttaneet psykologiset suuntaukset, joista herbartilaisuudesta oli tullut pedagogiikan perusta pitkäksi ajaksi. Vaikka kansainvälisesti katsottuna herbartilaisuus alkoi väistyä jo 1910-luvun aikana, se vaikutti Suomessa kuitenkin lähes 1900-luvun puoliväliin saakka. Herbartilaisuus ajautui toisinaan vastakkain uskonnonopetuksen kanssa, sillä herbartilaisuuden mukaan opetuksen ei tullut perustua uskonnollisen

¹⁹ Havas 1927, 175–176; Lasten Siioni 3/1932, 6–7; Lasten Siioni 3/1936, 7; Palola 2010, 104.

²⁰ Ruokanen 1980, 15–17.

²¹ Kakko 2005, 180–185.

²² Syväoja 2004, 90–91; Rantala 2011, 279–280.

kasvatusnäkemysten pohjalle. Innokkaimmat herbartilaisuutta kannattaneet opettajat ajautuivat ajoittain vastakkain kirkon edustajien kanssa, sillä he hyökkäsivät sekä uskonnonopetusta että pappien edustamaa autoritaarisuutta vastaan. Kaiken kaikkiaan opettajilla oli kuitenkin varsin vapaat metodiset mahdollisuudet, sillä opetusmetodin käytön kontrolli oli varsin vähäistä.²³

Vanhoillislestadiolaisuuden parissa oltiin siis huolestuneita siitä, että liikkeen nuorimmat jäsenet luopuvat uskosta myös opettajilta saamiensa vaikutteiden johdosta. Kuten edellä kävi ilmi, liike noudatti erottelua ”uskovaisten” ja ”ei-uskovaisten” opettajien välillä. Vanhoillislestadiolaisten keskuudesta nousi kansakoulunopettajia, jotka paitsi hoitivat virkansa liikkeen näkemysten mukaisesti, toimivat myös satunnaisina toimittajina Lasten Siionissa. Nimimerkki Opettaja-täti ohjeistaa lapsia lehden sivuilla ankarasti, sillä ”Kiroilijat eivät pääse taivaaseen, elleivät tee parannusta ja lakkaa kiroilemasta”.²⁴ Huomion arvoista on, että vanhoillislestadiolaiset ovat kokeneet opettajien eroavan opetuksellisissa painotuksissaan. On mahdotonta sanoa, mitä nämä koetut eroavaisuudet ovat olleet ja minkälaisia vaikutteita opettajat ovat oppilailleen välittäneet. Todennäköiseltä vaikuttaa, että vanhoillislestadiolaisuuden huoli opettajien nuhteettomuudesta on liittynyt osaksi ajan yleistä keskustelua opettajien ammatti-identiteetistä. Etenkin maaseudulla pienten koulujen opettajat ovat epäilemättä joutuneet erityisen huomion ja tarkkailun kohteeksi sekä virkatehtävissään että vapaa-ajallaan. Todennäköisesti opettajuus on muodostunut ongelmaksi vanhoillislestadiolaisuudessa silloin, kun opettaja on ollut liikkeen ulkopuolinen ja käyttäytymisellään osoittanut mielenkiintoa ”maallisina” pidettyjä elämänmuotoja kohtaan. Liikkeen kielteinen suhtautuminen kulttuuriin ja maallisiin elämänmuotoihin on voinut aiheuttaa konflikteja perheiden ja opettajien välille. Merkittävää on myös ottaa huomioon se mahdollisuus, että kansakouluopettajien opetuksessa on saattanut olla painotuksellisia eroja. Herbartilaisuuden uskonnonvastaisuuteen nojaavien opettajien ja herätysliikkeisiin kuuluvien opettajien maailmankatsomus itsessään on saattanut erota huomattavasti toisistaan, mikä puolestaan on voinut vaikuttaa opetuksen sisältöön. Opettajien käyttämän metodologisen kontrollin ollessa vähäistä on opetuksen sisällöissä saattanut olla huomattavia eroavaisuuksia.

²³ Suutarinen 1992, 32; Syväoja 2004, 91; Ahonen 2011, 245–247.

²⁴ Lasten Siioni 1/1934, 3–4; Palola 2010, 104–105.

Vanhoillislestadiolaisten lasten uskosta luopumiseen ovat todennäköisesti opettajia enemmän vaikuttaneet kansakoulun muut oppilaat. Lasten Siionissa erityisesti lasten kirjoittamissa kirjeissä käsitellään aihetta paljon. Useissa kirjeissä on tapana luetella, kuinka monta uskovaista ja ”jumalattomia” luokalta löytyy. Monesti lapset joutuivat myös kokemaan suoranaista pilkkaa ”ei-uskovaisten” taholta.²⁵ Vanhoillislestadiolainen eksklusiivinen seurakuntaoppi pitää sisällään käsityksen ”Jumalan valtakunnasta”, johon kuuluvat vain liikkeen jäsenet. Liikkeen parissa on tästä opillisesta näkemyksestä huolimatta suhtauduttu yhteiskuntaa ja kirkkoa kohtaan siinä mielessä kunnioittaen, ettei liikkeen jäseniä ole kehoitettu eristäytymään niistä. Esivalta-ajatuksen mukaan maallista valtaa tulee arvostaa.²⁶ Mahdollisesti juuri tähän esivaltakäsitykseen perustuen vanhoillislestadiolaislapsia kehoitettiin suhtautumaan pilkkaajiin suopeasti, siitä huolimatta, että pilkka saattoi välillä olla melko rankkaa:

Me saamme pilkkaa osaksemme, mutta ei se haittaa. Pilkattiinhan Jeesusta paljon enemmän, lyötiinpä vielä lisäksi. Saattavat jumalattomat meitäkin lyödä ja sanoa: ”Jumala auttakoon sinua, jos hän on Jumala!” Mutta kyllä Herra sen heille rankaisee.²⁷

Liikkeen lapsien kohtaama pilkka on voinut saada SRK:n korostamaan käsitystään seurakuntaopista, jotta lapset eivät kiusaamisen seurauksena luopuisi uskostaan.

Lasten Siioni tarjoaa opastusta vanhoillislestadiolaisille lapsille koulunkäyntiä koskevissa kysymyksissä, sillä monissa lehden kirjoituksissa käsitellään koulunkäyntiin liittyviä käytännöllisiä ohjeita. Lehdessä painotetaan, että liikkeen lasten tulisi pyrkiä hyväkäytöksisyyteen ja vaatimattomuuteen, sillä ”Jumalan lapsi ei tuota tovereilleen häiriötä”. Ohjeissa ja määräyksissä korostetaan muun muassa, että ”Jumalan lapsi” pyrkii ahkeruuteen, kuuliaisuuteen, huomaamattomuuteen ja rehellisyyteen. Lehdessä varoitetaan lasta myös kiroilemisesta: ”Olihan opettaja monesti sanonut, että kiroileminen on suuri synti. Ei saa Jumalan antamaa suuta saastuttaa kirosanoilla.” Lisäksi lasta kehoitetaan tunnustamaan uskonsa myös koulussa huolimatta toverien mahdollisesta pilkasta.²⁸ Lasten Siionissa ilmenevät käyttäytymisnormit toimivat lasta kasvattavana voimana, jotka tukevat vanhempia heidän kasvatustyössään. Vaikuttaa kuitenkin ilmeiseltä, että käyttäytymisnormien avulla herätysliike pyrki

²⁵ Lasten Siioni 1/1933, 4; Lasten Siioni 4/1935, 8; Lasten Siioni 2/1936, 8.

²⁶ Ruokanen 1980, 46; Talonen 1988, 48.

²⁷ Lasten Siioni 3/1932, 6.

²⁸ Lasten Siioni 5/1931, 3; Lasten Siioni 1/1934, 3–4.

luomaan erottelua liikkeen lasten ja muiden lasten välillä. Osoittamalla korkeaa moraalialia ja välinpitämättömyyttä maallisten toimintojen ja kulttuurin osalta liikkeen lapset ja nuoret erottautuivat muista lapsista. Vaatimus käyttäytyä tarkoin määriteltyjen normien mukaisesti vahvasti lasten (vanhoillislestadiolaista) identiteettiä, mutta toisaalta saattoi toimia suojana liikkeen ulkopuolisilta koettua pilkkaa vastaan. Noudattamalla tiukkoja moraalii- ja käyttäytymisnormeja liikkeen jäsenet saattoivat tuntea omaavansa korkeamman moraalii kuin ”suruttomat” kansatoverinsa.

3. Pyhäkoulu vanhoillislestadiolaisen opin takaajana

Lasten Siioni syntyi toimiakseen vanhoillislestadiolaisten perheiden kasvatustyön tukena, mutta lehdellä oli myös toinen merkittävä tehtävä. Lasten Siionin näytenuumerossa lehden tehtäväksi määriteltiin myös liikkeen pyhäkoulutyön tukeminen: ”Pyhäkoulutekstejä myöskin silloin tällöin käsittelemme, jotta pyhäkoulunopettajat saisivat niistä viitteitä kalliiseen tehtäväänsä.”²⁹ Kansakoulu altisti liikkeen lapset ulkopuolelta tuleville vaikutteille, joita vanhoillislestadiolaisen liikkeen ei ollut enää mahdollista valvoa. Voimakkaasti lisääntynyt suomenkielinen julkaisutoiminta vähensi myös tätä kontrollin mahdollisuutta, mutta oman pyhäkoulutyön avulla liike pystyi keskittymään täysin oman oppinsa juurruttamiseen. Pyhäkoulutekstit saivat hyvin merkittävän aseman lehdessä huolimatta siitä, että näytenuumero määritteli tekstien ilmestyvän satunnaisesti. Lähes jokainen Lasten Siionin numero sisältää pyhäkoulutyöhön osoitetun tekstin.

Kirkon pyhäkoulutyö ei ollut jäänyt osattomaksi 1900-luvun alun kirkonvastaisesta mielialasta. Muuttuneet olosuhteet huojuttivat kirkon asemaa, minkä pelättiin vaikuttavan myös pyhäkouluihin. Lasten parissa tehdyllä pyhäkoulutyöllä oli ennestään pitkät perinteet, mutta kirkollisten pyhäkoulujen osallistujamäärät olivat olleet laskusuunnassa 1900-luvun alussa. Samanaikaisesti, kun kirkon ylläpitämän pyhäkoulun suosio oli laskenut, olivat vapaakirkollisten piirien järjestämien pyhäkoulujen osallistujamäärät lisääntyneet voimakkaasti. Pyhäkoulun suosion lasku vuosisadan ensimmäisellä vuosikymmenellä oli osoittautunut kuitenkin pelättyä pienemmäksi ja oppilaiden määrä oli lähtenyt

²⁹ Lasten Siioni Näytenuumero/1930, 3.

hienoisen notkahduksen jälkeen jälleen kasvuun.³⁰ Vuonna 1888 perustettu Suomen Evankelis-luterilainen Pyhäkouluyhdistys ei ollut jäänyt toimeettomaksi muuttuneessa yhteiskunnallisessa tilanteessa, vaan oli pyrkinyt tehostamaan pyhäkoulutyön keskeisimpinä pidettyjä toimintamuotoja. Merkittäväksi pyhäkoulutyön johtoajatukseksi oli muodostunut lasten hengellisen kasvun tukeminen aikana, jolloin kotien kristillinen kasvatus oli menettämässä merkitystään. Lisäksi rakenteelliset seikat olivat saaneet nyt yhä enemmän huomioita, sillä opettajien koulutuksen ja kehityksen merkitys oli tunnustettu.³¹

Sisällissodan vaikutus kirkon pyhäkoulutyöhön ei ollut kovin pitkäkestoista, sillä työ pääsi jatkumaan varsin pian sodan päätyttyä. Sen sijaan 1920-luvulla pyhäkoulun kannalta keskeisiksi seikoiksi muodostuivat vuoden 1921 oppivelvollisuuslaki ja vuoden 1923 uskonnonvapauslaki. Pyhäkoulun luonteen tunnistaminen ei ollut itsestäänselvyys kansan keskuudessa. Kansan parissa oli valloillaan varsin yleinen, mutta virheellinen, käsitys pyhäkoulun tehtävästä. Monet uskoivat pyhäkoulun tehtäväksi myös alkeisopetuksen antamisen ja siksi ihmettelivät, miksi lasten oli osallistuttava oppivelvollisuuslain tultua voimaan sekä arki- että pyhäkouluun. Kirkko yritti korjata virheellistä käsitystä korostamalla pyhäkoulun hartaudellista luonnetta sekä tehostamalla pyhäkoulunopettajien koulutusta Luther-kurssien avulla. Suomen Pyhäkouluyhdistyksen Luther-opistokurssit olivat syntyneet vuonna 1919 täydentääkseen pyhäkoulunopettajien usein varsin heikkoa pohjakoulutusta. Opettajien kouluttamisen nähtiin olevan ratkaisevan tärkeässä roolissa pyhäkoulutyön tehostamisessa. Vuoden 1923 uusi lainsäädäntö vaikutti myös merkittävällä tavalla pyhäkoulutyöhön. Tilastojen valossa tarkasteltuna uskonnonvapauslain myötä pyhäkoulujen oppilaiden määrä putosi parin vuoden ajan, mutta lähti jälleen hiljalleen nousemaan 1920-luvun loppua kohti. Seuraavana vuosikymmenenä pyhäkoulun osallistujamäärät saavuttivat jälleen aikaisemmat, ennen vuotta 1923 olleet oppilasmäärät.³²

Pyhäkoulun keskeisimmäksi tehtäväksi ymmärrettiin lasten kristillinen kasvatus. Lasten kristillisestä kasvatuksesta olivat ensisijaisesti vastuussa vanhemmat, mutta vanhempien riittämättömyys uskonnollisen kasvatuksen saralla vaivasi monia perheitä. Kansakoulujen yhdeksi tehtäväksi nähtiin kotien kristillisen kasvatuksen täydentäminen. Tämä toteutui ainoastaan, jos koulussa

³⁰ Ruuth 1928, 165–166; Kansanaho 1988, 78–79.

³¹ Ruuth 1928, 168–171; Kansanaho 1988, 42.

³² Kansanaho 1988, 100–101, 116, 144–145.

vaikutti kristillinen henki. Lapset tarvitsivat kuitenkin kanavan, joka keskittyi ainoastaan lapsen uskonnolliseen kasvattamiseen, ja tätä tarkoitusta palveli pyhäkoulu. Pyhäkouluyhdistyksen mukaan lapsityön periaatteet löytyvät Markuksen evankeliumin (Mark. 10:14) ja Johanneksen evankeliumin (Joh. 21:15) jakeista. Jakeissa Jeesus kehottaa päästämään lapset luokseen ja ruokkimaan karitsansa, sillä Jumalan valtakunta on lasten kaltainen. Lisäksi pyhäkoulun tehtäväksi määriteltiin lepopäivän merkityksen opettaminen lapsille sekä evankelioimistyö etenkin sellaisien kotien keskuudessa, jossa ”Lasten sielut näännyvät ravinnon puutteessa”.³³

Ajan yhteiskunnallinen tilanne monine muutoksineen pakotti siis kirkon pohtimaan pyhäkoulutyön todellista luonnetta ja merkitystä. Vanhoillislestadiolaisten oma pyhäkoulutyö oli puolestaan vakiinnuttanut toimintansa 1920-luvulle tultaessa, paikoitellen jopa aikaisemmin. Liikkeen pyhäkoulutyön vakiintuneesta asemasta huolimatta oli osallistuminen pyhäkoulujen opetukseen kuitenkin vähentynyt 1920-luvun aikana.³⁴ Liike joutui pohtimaan samoja kysymyksiä kirkon kanssa pyhäkoulun merkityksestä, sillä liikkeen pyhäkoulutyö oli hiipunut yhtä aikaa kirkon pyhäkoulutyön kanssa. SRK:n parissa väsähtäneestä pyhäkoulutyöstä keskusteltiin useaan otteeseen. Asiasta käytiin keskustelua myös kirjeenvaihdoin: ”Olepa Sinä, Väinö-veli, niin hyvä ja kirjoita vuorostasi muutamia kehoituksen sanoja tammikuun Siionin lähetyslehteen pyhäkouluasiasta!” Liikkeen keskuudessa pohdittiin keinoja, joilla pyhäkoulutyö saataisiin uudelleen elvytettyä. Monin paikoin liikkeen huoli pyhäkoulutyön heikkoudesta näytti olevan yhteneväinen kirkon kanssa. Kirkko ja vanhoillislestadiolaisuus näkivät lapsityön perustuvan Jeesuksen kehotukseen opettaa lapsia Jumalan sanan tuntemiseen. Lisäksi yhteistä oli käsitys, että pyhäkoulutyön aktivointiin olisi ryhdyttävä, ennen kuin lapset täysin vieraantuisivat kristinuskosta.³⁵ On ilmeistä, että vanhoillislestadiolainen liike oli kirkon kanssa samalla kannalla lasten opetuksen alkuperäisestä luonteesta ja siitä, että pyhäkoulutyö olisi elvytettävä, ennen kuin olisi liian myöhäistä:

Tästä tunnollisiksi tulleina ovat viime aikoina monet veljet ja sisaret ryhtyneet innokkaasti pyhäkoulutyöhön. He ovat myöskin esittäneet, että pitäisi perustaa kristillisyyden hengessä toimitettu pieni lasten lehti, jota jaettaisiin pyhäkouluissamme ja tilattaisiin koteihimme.³⁶

³³ Korhonen & Voipio 1945, 7–10, 13–15.

³⁴ Huotari 1981, 98; Palola 2010, 207.

³⁵ OMA Ca: 2/29 Leinonen Havakselle 30.12.1929; Korhonen & Voipio 1945, 16–17; Palola 2010, 207.

³⁶ Lasten Siioni Näyttenumero/1930, 3.

Herätysliike onnistui yrityksessään ja sai pyhäkoulutyön virkoamaan monin paikoin. Tätä tarkoitusta palveli SRK:n vuoden 1930 vuosikokouksen päätös ryhtyä julkaisemaan lasten kristillistä kasvatusta koskevia kirjoja ja lehtiä. Lisäksi SRK oli kehottanut kristittyjä ryhtymään itsenäisesti pyhäkoulutyöhön ja työskentelemään yhteistyössä paikkakunnan papiston kanssa. Mikäli papit eivät olisi yhteistyöhön halukkaita, tulisi liikkeen jäsenten työskennellä siitä huolimatta.³⁷ Vaikuttaa ilmeiseltä, että vanhoillislestadiolaisuus joutui jollain tasolla vastakkain kirkon kanssa pyhäkoulukysymystä käsiteltäessä. On mahdollista, että kirkon piirissä vanhoillislestadiolaisuuteen liitettiin vielä lahkolle ominaisia piirteitä, minkä seurauksena paikalliset papit saattoivat suhtautua epäileväisesti liikkeen järjestämään pyhäkouluun. Ongelmaksi on voinut muodostua myös se, etteivät vanhoillislestadiolaiset pyhäkoulunopettajat olleet välttämättä osallistuneet Pyhäkouluyhdistyksen järjestämille Luther-kursseille. Yksityisten ihmisten järjestämät ja ylläpitämät pyhäkoulut eivät siten perustuneet kirkon yhä aktiivisemmin tehostettuihin Luther-kurssien sisältöihin.

Lasten Siioni ei suinkaan ollut ainut pyhäkoulutyöhön tarkoitettu julkaisu 1930-luvulla. Suomen Evankelis-luterilainen Pyhäkouluyhdistys oli toimittanut pyhäkoulutyöhön osoitettua lehteä jo vuodesta 1890 lähtien. Lasten Pyhäkoululehti oli pioneeri kirkollisten lastenlehtien rintamalla. Lehden yhdeksi tehtäväksi määritellään mahdollisuus kerrata pyhäkoulussa käsiteltyjä aiheita kotona lehden avulla. Lasten Pyhäkoululehti ilmestyi Lasten Siioniin verrattuna varsin tiheästi, mutta lehti oli pituudeltaan ainoastaan puolet Lasten Siionista. Vuosien 1930–1933 aikana Lasten Pyhäkoululehti ilmestyi 24 kertaa vuodessa, ja vuosien 1934–1936 välissä lehti ilmestyi peräti 48 numerolla vuosittain. Lasten Pyhäkoululehden ja Lasten Siionin sisältö on osittain varsin samankaltaista. Molemmat lehdet sisältävät esimerkiksi lapsille soveltuvia opetuksia ja kertomuksia, joiden sanoma perustuu joko Raamattuun tai yleisemmin kristinuskon edustamiin arvoihin.³⁸ Lasten Pyhäkoululehden sisältö on kuitenkin Lasten Siionia monipuolisempi ja vaihtelevampi, eivätkä tarinat ole luonteeltaan yhtä moralisoivia ja painostavia.³⁹ On merkittävää kiinnittää huomio siihen, kuinka vanhoillislestadiolaisuus suhtautui Lasten Pyhäkoululehteen. Huolimatta siitä, että pyhäkoulutyöhön tarkoitettu lehti oli jo entuudestaan olemassa ja oli

³⁷ Palola 2010, 207–208.

³⁸ Lasten Pyhäkoululehti 48/1935, 4; Aamuruskosta Ällikkään 1984, 26–27; Leino-Kaukiainen 1991, 138.

³⁹ Vrt. esim. Lasten Siioni 3/1935, 5–6 & Lasten Pyhäkoululehti 7/1935.

vakiinnuttanut paikkansa kirkon erikoistoiminnan tukena, tunki herätysliike tarpeelliseksi ryhtyä julkaisemaan omaa pyhäkoulutyöhön suunnattua lehteä. Kirkollinen pyhäkoululehti ei soveltunut yhteen vanhoillislestadiolaisen pyhäkoulutyön vaatimusten ja odotusten kanssa, vaan oman lehden avulla liike pystyi levittämään keskeisimpinä pitämiään opinkappaleitaan.

Vanhoillislestadiolaisten paikallisten rauhanyhdistysten toiminnan organisoiminen oli 1930-luvulle tultaessa yhä enemmän kietoutunut SRK:n ympärille. Perinteisesti paikalliset rauhanyhdistykset olivat kuitenkin olleet vastuussa erilaisten toimintamuotojen järjestämisestä paikallisilla tasoilla, tosin SRK:n valvonnan alaisina. Samalla kun organisoituminen kiinnittyi yhä tiiviimmin SRK:hon, kasvoivat liikkeen sisäiset ristiriidat. SRK ajautui erimielisyyksiin lähinnä Amerikassa vaikuttaneen pikkuesikoisuuden kanssa. Pikkuesikoisuus on yksi lestadiolaisuuden suuntauksista, joka oli 1930-luvulle tultaessa muodostanut jo varsin kiinteän ryhmän. Ristiriidat pikkuesikoisuuden kanssa koskivat paitsi SRK:n ympärille muodostuneen keskusjohdon kritisointia myös osapuolten erilaisia seurakuntakäsitysten tulkintaa. Monet Lasten Siionin Amerikassa asustavat lukijatkin olivat lähettäneet kirjeitään lehteen. Lisäksi ”Amerikan setä” kirjoitti satunnaisesti lehteen tervehdyksiä toiselta mantereelta. Menemättä tässä yhteydessä sen tarkempaan erittelyyn kiistasta, johtivat erimielisyydet lopulta siihen, että pikkuesikoisuus erkaantui vanhoillislestadiolaisuudesta 1930-luvun puolenvälin tienoilla.⁴⁰

Koulumaailmassa käynnissä ollut muutos osoitti todellisuutensa, kun kansakoulu jatkoi leviämistään yhä nopeammin vanhoillislestadiolaisten perinteisille kannatusalueille Pohjois-Suomessa. Vanhoillislestadiolaisten oli myönnyttävä siihen, ettei se pystynyt enää kontrolloimaan koulumaailman mukana tulleita vaikutteita ja uusia oppeja. Sen sijaan oman pyhäkoulutyön keinoin SRK pystyi vaikuttamaan liikkeen lapsijäseniin. Koululaitoksen valuessa kirkolta valtion vastuulle ja kirkon kamppaillessa pyhäkoulun ja sen opettajien kouluttamisen parissa tarjosi oma pyhäkoulutyö liikkeelle kanavan, jonka kautta opettaa lapsia haluamallaan tavalla. Vanhoillislestadiolaisen pyhäkoulutyön entistä voimakkaampi aktivoituminen liittyi todennäköisesti osaksi liikkeen laajempaa yritystä toiminnan organisoitumisesta. Kehittämällä omia toimintamuotoja liike pystyi määrittelemään itseään suhteessa muihin. Ulkoisten jännitteiden lisäksi

⁴⁰ Lasten Siioni 4/1931, 6; Lasten Siioni 1/1933, 2; Haavio 1965, 80–81; Raittila 1977, 143; Huotari 1981, 120–121; Palola 2010, 282–294.

haasteena oli nyt kiristynyt sisäinen ilmapiiri. Ulkoisten ja sisäisten jännitteiden aiheuttama paine pakotti vanhoillislestadiolaisuuden määrittelemään kollektiivisen identiteettinsä.

4. Pyhäkouluteksteissä korostuu vanhoillislestadiolainen käsitys synnistä

Varsinaiset pyhäkoulutyöhön osoitetut pyhäkoulukirjoitukset olivat erottamaton osa Lasten Siionin kokonaisuutta sen syntyvaiheista saakka. Näin pyhäkoulukirjoitukset saattoivat toimia pyhäkoulunopettajien apuna ja ohjeistuksena, sillä mitä luultavimmin ainakaan kaikki vanhoillislestadiolaisopettajista eivät olleet osallistuneet varsinaisille Pyhäkouluyhdistyksen järjestämille Luther-kursseille. Tavallisesti Lasten Siionin pyhäkoulutekstit on osoitettu jollekin tietylle päivälle, ja niitä on todennäköisesti käytetty pyhäkoulutyössä kyseessä olevina päivinä tai niiden lähiaikoina. Kirjoitukset rakentuvat aina jonkin tietyn aihepiirin ympärille, ja aihe puolestaan viittaa osoitettuun Raamatun jakeisiin. Ennen varsinaista pyhäkoulukirjoitusta oppilaita kehoitetaan usein myös veisaamaan valittu Siionin laulu ja virsi sekä lausumaan alkurukous. Loppurukous ja virsi kuuluvat myös pyhäkouluopetuksen lopetukseen.⁴¹

Pyhäkoulukirjoitukset rakentuvat pääsääntöisesti alustukseen kyseessä olevasta aiheesta. Alustuksessa aiheesta kirjoitetaan yleisellä tasolla tai opettajaa pyydetään kertomaan aiheesta oppilailleen. Tarina jatkuu teemaan liittyvien kysymysten ja vastausten vuorottelulla: ”Kuinka monta spitaalista miestä Jeesus kohtasi?” ”Kymmenen.” ”Minkälaisella seudulla nämä poloiset oleskelivat?” ”Autiolla rajaseudulla, kylän ulkopuolella.” Kertomus etenee kysymys–vastausvuoropareilla, minkä jälkeen teksti liitetään jollakin keinoin lasten todelliseen elämään. Esimerkiksi kertomus Jeesuksesta, joka parantaa spitaalisia (Luuk. 17: 11–19), liitetään lasten elämään jatkamalla, että sairastelu on varmaan tuttua jokaiselle lapselle ja niin edespäin. Kyselevä opetusmuoto ei tosin ollut vanhoillislestadiolaisten yksinään käyttämä opetusmenetelmä. Suomen pyhäkoulutyön tukemista varten julkaistu Suomen Evankelis-luterilaisen Pyhäkouluyhdistyksen opas *Pyhäkoulun opetusoppi* mainitsee yhdeksi perinteiseksi opetusmetodiksi vuoropuheisen eli kyselevän opetusmuodon. Alkeisopetuksessa käytetyn opetusmenetelmän eduiksi luetellaan muun muassa

⁴¹ Ks. esim. Lasten Siioni 5/1933, 3–4.

lapsen tarkkaavaisuuden harjaantuminen, mahdollisuus opetetun asian sisäistämiseen sekä omien johtopäätösten tekemiseen. Aikansa opetusmetodina kyselevä opetusmuoto oli siis varsin tavallinen menetelmä, erityisesti nuorempien oppilaiden keskuudessa. Lopulta pyhäkoulutekstin edetessä loppuunsa tarjotaan lapselle ratkaisua ja neuvontaa, kuinka toimia tai suhtautua kyseessä olevaan asiaan.⁴² Lasten Siionin pyhäkoulutekstit eivät ole rakenteeltaan täysin identtisiä, mutta rakentuvat pääsääntöisesti edellä kuvatun kaavan mukaisesti. Lasten Siionin pyhäkoulutekstit eroavat opetusmenetelmiltään Lasten Pyhäkoululehdestä, jossa kyselevä opetusmuoto ei ollut hallitsevassa asemassa. Lasten Siionin pyhäkoulukirjoitukset ovat siis voineet toimia sekä pyhäkoulun opetusosiona että opetetun asian ulkolukutehtävänä.

Pyhäkoulutekstien avulla vanhoillislestadiolaisuus pääsi siis perusteellisesti ja peittelemättä juurruttamaan oppiaan liikkeen lapsijäseniin. Pyhäkouluteksteissä käsiteltävät aiheet vaihtelivat numerosta toiseen, mutta huomattavan usein tekstit keskittyivät kuitenkin yhden aihepiiriin ympärille tai aiheeseen päädyttiin kiertoteitse. Kirjoituksissa esiintyy poikkeuksellisen usein synty ja syntisyyden käsitteet. Syntisyys käsitetään ihmismieltä – myös lapsia – jatkuvasti vaivaavaksi tilaksi: ”Mikähän mädännyttä ihmissieluja? Synti” kertoo pyhäinpäivän pyhäkouluteksti. Synnin ja syntisyyden käsittely ei tosin ollut erityisen poikkeavaa uskonnollisten lastenlehtien saralla, sillä muissakin lasten uskonnollisiin tarpeisiin keskittyvissä lehdissä aihetta käsiteltiin. Poikkeuksellista sen sijaan on, että aihe saa niin huomattavasti palstatilaa Lasten Siionissa. Vanhoillislestadiolaisuuden keskeisimmät opinkappaleet ovat hyvin tiivistä kietoutuneet toistensa ympärille. Liikkeen eksklusiivinen seurakuntaoppi on kiinteästi yhteydessä liikkeen tulkintaan ihmisen syntisyydestä, ripistä ja synninpäästöstä. Käsitys ripistä eli syntien tunnustamisesta ja siihen liittyvästä synninpäästöstä on muotoutunut yhdeksi vanhoillislestadiolaisuuden tunnusmaisimmista piirteistä jo melko varhaisesta vaiheesta saakka. Ottaen huomioon ripin keskeisen aseman liikkeen teologisissa kysymyksissä ei ole yllättävää, että sitä korostettiin niin muualla Lasten Siionissa kuin sen pyhäkouluteksteissäkin.⁴³

Lastenlehdistä, vaikkakin uskonnollisista lehdistä, puhuttaessa on syytä panna merkille, minkälaista uskonnollista kerrontaa niissä esiintyy. Monet Lasten

⁴² Korhonen & Voipio 1945, 37–38; Lasten Siioni 4/1933, 4–5.

⁴³ Lasten Pyhäkoululehti 1/1931, 1; Lasten Siioni 5/1931, 4; Talonen 1988, 44–45; Leivo 2001, 118–119.

Siionin syntisyyteen liittyvät pyhäkouluopetukset sisältävät varsin synkkää kielenkäyttöä:

Synti orjuuttaa ihmisen. Lapsikin voi tulla synnin orjaksi. Miten se tapahtuu? Jos olemme tottelemattomia Jumalalle, emmekä tee parannusta synneistämme. - - Mikä tällaisessa orjuudessa tahaantumistaan tahaantuu? Omatunto. Millaiselta kuolema saataisiin tunnoin eläjästä tuntuu? Kammottavalta. Kenenkä mielipiteistä tällainen synninorja on kovin riippuvainen? Syntitovereittensa. Hän on siis myöskin ihmisten orja.⁴⁴

Esimerkki ilmentää edellä kuvattuja vanhoillislestadiolaisten kiinteästi yhteen liittämiä opinkappaleita, joissa on nähtävissä ensinnäkin liikkeelle tyypillinen erottelua korostava ”me – muut”-ajattelutapa. Liikkeen ulkopuoliset Jumalan valtakuntaan kuulumattomat henkilöt kuuluvat syntisten piiriin. Toisekseen synti vaatii kantajaansa tekemään parannuksen, sillä ilman parannusta ja rippiä ihminen joutuu kadotukseen eikä pääse osalliseksi ”Jumalan lasten” eli vanhoillislestadiolaisten saamasta pelastuksesta. Pyhäkouluteksti jatkuu synninpäästöön, joka on kielenkäytöltään hyvin tyypillinen vanhoillislestadiolaisuudessa: ”Olemme saaneet Jeesuksen nimessä ja veressä kaikki syntimme anteeksi.”⁴⁵

Vanhoillislestadiolaiseen näkemykseen syntien tunnustamisesta kuuluu lisäksi käsitys niin sanotusta ”avainten vallasta”. Näkemystä tulkitaan niin, että ripin vastaanottajalla on oikeus antaa synnit anteeksi tai olla antamatta. Liikkeen aikuisjäsenten äänenkannattajana toiminut Siionin Lähetyslehti tietää kertoa taivasten valtakunnan avaimien kahdenlaisesta merkityksestä:

Mutta taiwas myös sulkeutuu kiinni, kun näillä awaimilla sidotaan. Taiwasten waltakunnan Kuningas, joka nämä päästö- ja sideawaimet maan päällä käytettäväksi antoi, tiesi, että niitä täällä tarwitaan. Kaikkialla, mistä hän elämänsä päiwinä maan päällä kulki, näki hän synnin hirwittäwän wallan kahlitsewan ihmissieluja. Synti sitoo omantunnon. Sidottu ei ole wapaa.⁴⁶

Liikkeen käsitys ripittäytymisestä ”päästön avaimineen” on jo lähtökohdiltaan ongelmallinen, sillä se sisältää valta-asetelman synnin tunnustajan ja päästäjän välillä. Näkemys sitoo myös ripittäytyjän liikkeeseen, sillä synninpäästäjän on oltava ”oikein uskovien” joukosta. Lapsia kehoitetaan tunnustamaan synnit rukouksessa Jumalalle, mutta myös jollekin liikkeen jäsenistä ”- - menemme myös jonkun vanhan uskovaisen luo, mieluummin oman kristityn isän tai äidin luo”.⁴⁷ Miikka Ruokanen erottelee tutkimuksessaan SRK:n edustamat käsitykset

⁴⁴ Lasten Siioni 3/1935, 5.

⁴⁵ Lasten Siioni 3/1935, 5.

⁴⁶ Siionin Lähetyslehti 2/1930, 11.

⁴⁷ Lasten Siioni 2/1934, 4–5; Haavio 1965, 71–72.

ripistä ja parannuksenteosta. Parannuksen tekoa edeltää Jumalan kutsu uskovaiseksi, ja vastaanottamalla tämän uskon yksilö pääsee osalliseksi Jumalan valtakunnasta. Tähän aktiin kuuluu niin ikään syntien katumus, usko niiden anteeksi saamiseen sekä syntien hylkääminen. Uskovainen on kuitenkin myös syntinen, ja Jumalan valtakuntaan kuuluvienkin omaatuntoa tulee hoitaa ripin avulla. Liikkeen jäsenten uskoa vaalitaan sala- tai julkiripin avulla. Seurakunta hoitaa julkiripin, mutta salaripin voi toimittaa rippi-isä: ”Sellaiseksi kelpaa jokainen uskovainen ihminen.” Ripittäytyminen voi muuttua ongelmalliseksi silloin, kun se ymmärretään velvollisuudeksi, jota ilman ”- - en saanut rauhaa ennen sielulleni kuin sain tekoni jollekulle kristitylle tunnustaa ja anteeksi pyytää”. Monissa Lasten Siionin kertomuksissa kuvaillaan tapahtumia, joissa esimerkiksi lapsen on mahdotonta käydä nukkumaan ilman synnintunnustusta.⁴⁸

Käsitys omantunnon hoitamisesta ripin avulla voi muuttua ongelmalliseksi erityisesti lapsille. Uskonnollisissa yhteisöissä lapsiin kohdistuva niin fyysinen kuin hengellinenkin väkivalta on noussut laajemman ja aktiivisemmän keskustelun ja tutkimuksen kohteeksi vasta viime vuosina, muun muassa Johanna Hurtigin tutkimuksissa. Hengellisen väkivallan tunnistaminen on vaikeaa ja ajoittain hankalasti määriteltävissä, mutta siihen liittyy käsitys, että uskonnollisiin merkityksiin nojaamalla pyritään vaikuttamaan yksilön ajatteluun ja toimintaan. Henkinen väkivalta voi liittyä esimerkiksi uskonnollisen yhteisön edustaman oikean opin tai säännösten valvontaan.⁴⁹ Lasten Siionissakin esiintyy ajoittain kirjoituksia, joissa velvollisuus ripittää synnit voi aiheuttaa epävarmuutta ja ahdistusta lukijoissa. Monet lukijat kokevat olonsa puutteelliseksi syntisyytensä tähden. Syntisyys on kamala tila: ”Kuolemakin tuntuu sen vuoksi niin kammottavalta. Miten tahrattu lapsi voi astua tulisilmäisen tuomarin kasvojen eteen?” Siksi syntien ripittäminen ja anteeksi saaminen voivat tuntua lähes pakottavan tarpeelliselta lasten näkökulmasta.⁵⁰ Synnit syövyttävät pieniä mieliä, erityisesti salasynti kalvaa lapsen omaatuntoa:

Salattu synti kadottaa. Vain avatut omantunnon tilikirjat pysyvät Kristuksen verellä kuitattuina. Suljetut tilikirjat tulevat täyteen syyttäviä merkintöjä. Nuo syyttävät sarakkeet luetaan suurena tilipäivänä. Niiden perusteella tuomari käskää joukon kalliisti lunastettuja ihmisiä perkeleelle ja hänen enkeleilleen valmistettuun paikkaan.⁵¹

⁴⁸ Lasten Siioni 5/1933, 5; Lasten Siioni 4/1934, 4; Lasten Siioni 1/1936, 2–3; Ruokanen 1980, 86–89.

⁴⁹ Hurtig 2013, 150–154.

⁵⁰ Lasten Siioni 3/1931, 7; Lasten Siioni 1/1936, 2.

⁵¹ Lasten Siioni 1/1936, 2.

Hengellisen väkivallan käyttäminen ei ollut 1930-luvulla samalla tavoin käsitettävissä ja määriteltävissä kuin nykypäivänä. Siitä huolimatta on ilmeistä, että Lasten Siionissa kuvatut kertomukset synnistä ja sen seurauksista ovat paitsi vahvistaneet SRK:n kontrollia myös todennäköisesti aiheuttaneet nuorissa lukijoissa suoranaista hengellistä pelkoa.

IV Pula-aika leviää Lasten Siionin sivuille

1. Kasvun kausi päättyy suureen lamaan

Monet raskaat vaiheet voivatkin olla edessämme. Köyhyys saattaa vääristyä monessa mökissä tuskalliseksi. Maailman pahuus näyttää yltyvän aavistamattomiin mittoihin.¹

Suomalainen yhteiskunta oli käynyt lävitse 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten aikana perustavanlaatuisia muutoksia. Uudistukset eivät olleet pelkästään aatteellisia, vaan yhteiskunta oli muuttunut myös rakenteellisesti. Nopea teollistuminen, kaupungistuminen ja taloudellinen vaurastuminen olivat johtaneet elintason nousuun. Yleisen elintason noususta huolimatta kaikki kansalaiset eivät päässeet kuitenkaan nauttimaan sen tuomista eduista. Etenkin maaseudulla eri sosiaaliryhmien väliset elintasoerot peräti kasvoivat paikoitellen. Joka tapauksessa vuosisadan ensimmäisille vuosikymmenille oli leimallista talouden nopea kasvu. Talouden ja elintason nousu ei kuitenkaan jatkunut koko 1920-lukua katkeamatta, vaan taloudellista kasvua seurasi merkittävä kolahdus 1920-luvun lopulla laman myötä. Keskusteltaessa suomalaisten kokemasta köyhyydestä 1930-luvun laman aikana on syytä kiinnittää huomio siihen, ettei ollut suinkaan ensimmäinen kerta, kun väestö joutui osalliseksi köyhyyden tuomiin koettelemuksiin. Nälkävuodet 1860-luvulla olivat jättäneet syvät jälkensä yhteiskuntaan, erityisesti maaseudun asukkaiden mieliin. Lisäksi verisestä sisällissodasta oli kulunut ainoastaan kymmenen vuotta ennen suuren laman puhkeamista. Agraariyhteisö oli kaiken kaikkiaan riippuvainen luonnonolosuhteista, ja siksi maatalousväestö joutuikin säännöllisin väliajoin hyväksymään katovuosien tappiot. Huolimatta siitä, että myös maaseudun asukkaat pääsivät hyötymään 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten taloudellisesta kasvusta, oli elintaso yhä varsin riippuvainen paikallisesti satovaihtelusta sekä laajemmalla tasolla teollisuuden vaihtelusta.²

Suomalaisen yhteiskunnan rakenteellinen murros 1900-luvun alkupuolella ei tapahtunut eristyksissä muusta maailmasta. Suomen taloudellinen riippuvuus maailmanmarkkinoista oli ilmeistä. Ensimmäisen maailmansodan aiheuttama elintarvikepula vaikutti Suomessa 1920-luvun maatalouspoliittisiin päätöksiin, joiden tavoitteena oli ennen kaikkea saavuttaa mahdollisimman laaja omavaraisuus maataloustuotteiden osalta. Vuosikymmen oli voimakasta

¹ Lasten Siioni 1/1932, 2.

² Häkkinen & Peltola 2005, 41–48.

maatalouden kasvun aikaa, joka johti lopulta siihen, että tuotannon kasvu oli suurempaa kuin väestön kasvu.³ Yleismaailmallisen laman syntyminen on usein pidetty Yhdysvalloissa New Yorkin pörssin romahdusta lokakuussa 1929, mutta pörssiromahdus ei ollut varsinainen syy lamaan. Maailmanlaajuinen taloudellinen taantuma oli pitempiäaikaisen kehityksen seurausta, ja tosiasiaa syyt taantumaaan olivat moninaisemmat. Merkittävä tekijä globaaliin maatalouspulaan oli Suomessakin ylituotannosta aiheutuneet vaikeudet.⁴ Kansainvälisistä vaikutuksista huolimatta pula-aika alkoi Suomessa kuitenkin jo vuonna 1928, noin vuotta aikaisemmin kuin muualla maailmassa. Kotimainen maatalous ajautui vaikeuksiin, ja sitten seurasi maailmanmarkkinoiden romahdus. Suomessa lama ulottui lähes kaikille elinkeinosektoreille, minkä seurauksena massatyöttömyys saavutti ennennäkemättömät työttömyysluvut. Työttömyydestä oli kärsitty toki aikaisemminkin, mutta nyt erittäin laajamittainen työttömyys oli omiaan lisäämään köyhyyttä.⁵

Perinteisesti 1930-luvun pula-ajan vaikutukset Suomessa on tulkittu varsin lyhytkestoisiksi. Makrotalouden mittareilla mitattuna lama kesti Suomessa vuodesta 1928 noin vuoteen 1933. Käsitys laman lyhytkestoisuudesta on perustunut siihen, että teollisuuden työllisyys alkoi kasvaa nopeasti, ja siksi työttömyys väheni.⁶ Nykytutkimuksissa on kuitenkin päädytty laajempaan näkemykseen, jonka mukaan laman vaikutukset olivat moninaisemmat kuin pelkän makrotason tarkastelulla voisi olettaa. Todellisuudessa pula-aika lieveilmiöineen venyi varsin pitkäksi koko maassa. Lamasta selviytyminen tapahtui epätasaisesti, sillä vaikka teollisuuden parissa nousu alkoi melko varhain, ei kehitys esimerkiksi maataloudessa ollut yhtä nopeaa. Kansalaisista valtaosan saadessa toimeentulonsa maataloudesta tuntuivat pula-ajan vaikutukset sekä voimakkuudeltaan että kestoltaan pisimmiltä juuri maaseudulla.⁷ Vielä vuonna 1936 Väinö Havakselle osoitettu kirje puhuu karua kieltä maaseudun köyhistä olosuhteista:

- - on tämä seutu aivan köyhää. Tilaamme Lasten Siionin Toimittaja-sedältä kaksi kappaletta lehteä: Inkeri Parviaiselle ja Iida Aholle. Mutta nyt on kysymys, voitteko mitenkään järjestää muutamaa kappaletta tänne vapaasti? Jos näiden kahden lisäksi saataisiin neljä vuosikertaa, tulisi näin ollen yksi lehti joka osaan kylään ja velvoitettaisiin kaikki lapset se lukemaan. Uskovat olisivat sängen kiitollisia, jos lapsille tulisi tämä rakas

³ Rantatupa 2004, 419–421.

⁴ Rothermund 1996, 48–49.

⁵ Kalela 1987, 20–21, 84; Keinänen 2000, 75; Häkkinen & Peltola 2005, 58.

⁶ Keinänen 2000, 75; Virkkunen 2010, 11–12.

⁷ Kalela 1987, 24; Häkkinen & Peltola 2005, 52–53; Peltola 2008, 15; Virkkunen 2010, 11–12.

lehti ja he saivat siitä uskon siemenen sydämeensä. Pyydän anteeksi, että puhun, mutta väestö on niin köyhää, että siellä ei ole varaa tilata lapsille edes tätä lehteä, vaikka tahto on:

- -⁸

Sallan Tuutijärvellä olisi ollut tarvetta Jumalan sanan tutkiskeluun, mutta olosuhteet olivat kolkot, eikä mihinkään ylimääräiseen menoerään ollut mahdollisuutta. Kotimaisessa historiankirjoituksessa 1930-luvun suuren laman vaikutusta suomalaiseen yhteiskuntaan ja kansalaisten arkeen on käsitelty osittain sivuuttaen. Laman merkityksen nopea ohittaminen on perustunut siihen käsitykseen, että ajallisesti lama sijoittui kahden merkittävän ja kohtalokkaan sodan varjoon. Tosiasiassa näillä kolmella kansallista ymmärrystä muokanneella tapahtumalla on varsin tiiviit yhtymäkohdat toisiinsa. Esimerkiksi ensimmäisen maailmansodan aiheuttama taloudellinen epävarmuus oli yhtenä osatekijänä 1930-luvun lamaan johtaneista syistä.⁹

Laman vaikutukset tuntuivat voimakkaimmin maaseudulla. Pula-aika kosketti syvästi myös kaupungeissa asuvaa väestöä, mutta maaseudun asukkaat olivat monin paikoin kärsineet jatkuvasta köyhyydestä ja nälästä jo ennen laman alkamista. Vuonna 1930 Suomen väestöstä 60 prosenttia sai elantonsa maataloudesta. Etenkin Pohjois- ja Itä-Suomessa, missä elinkeinorakenne pohjautui lähes kokonaan maa- ja metsätalouteen, olivat laman vaikutukset merkittäviä.¹⁰ Monissa vanhoillislestadiolaiskodeissakin maanviljely oli tuttu elinkeino: ”Maanviljelys onkin ihana elämäntapa. Työ raittiissa ilmassa kirkkaan taivaan alla karkoittaa mielikuvituksesta saastan.”¹¹

Vanhoillislestadiolaisten edustama talonpoikainen elämäntapa ja siihen kuuluvat arvot olivat osa liikkeen identiteettiä, jota Lasten Siioni markkinoi myös lukijoilleen. Maatalouden ajauduttua kriisiin korosti lehti maanviljelyksen hyvinä pitämiään puolia, joko kannustaakseen nuoria selviytymään hankalissa olosuhteissa tai huolehtiakseen siitä, etteivät nuoret hylkää vanhempiensa edustamaa perinteistä talonpoikaiselämää.

Suurimmillaan työttömyys nousi virallisten tilastojen mukaan yli 90 000 henkeen talven 1931–1932 aikana. Todellisuudessa työttömyyden arvellaan kuitenkin koskeneen useampaa henkilöä kuin virallinen työttömyystilastointi osoittaa.¹² Lisäksi on syytä kiinnittää huomio siihen, että lama ei edennyt

⁸ OMA VHK Ca: 2/96 Pehkonen Havakselle 29.12.1936.

⁹ Häkkinen & Peltola 2005, 52–53; Peltola 2008, 15.

¹⁰ Kalela 1987, 80; Häkkinen & Peltola 2005, 54–55; Hentilä 2009, 155.

¹¹ Lasten Siioni 3/1933, 3–4.

¹² Peltola 2008, 22–24.

yhtäaikaaisesti koko maassa. Heikki Rantatupa huomauttaa, että eteläisen Suomen jo toipuessa pahimmasta laman huipusta vuonna 1932 muualla maassa pula oli vasta alkamassa. Laman vaikutus kesti pisimpään Oulun ja Kuopion lääneissä.¹³ Ensimmäiset viittaukset pula-ajan koettelemuksiin ilmestyvät Lasten Siionin sivuille vuoden 1931 joulukuun numerossa, mutta varsinaiseksi aiheeksi se päättyi vuoden 1932 ensimmäisessä numerossa helmikuussa:

Sitten meidän täytyy opetella vähäänkin tyytymään ja niukastakin leivästä kiittämään Jumalaa. Meidän tulee muistaa, että jos Herra antaisi meille meidän syntiemme mukaan, ei meillä olisi leipäpalastakaan syötävänä eikä risaistakaan vaateriepua verhonamme. Älkää siis koskaan, pikku ystävät, nurisko ruokapöydässä, älkääkä napisko vaatteittenne kehnoutta! Sitten vain lisäätte isän ja äidin murheita. Muistakaa myös, että moni lapsukainen saa elää vieläkin kurjemmissa oloissa kuin te!¹⁴

Pula-aikaa käsittelevän kirjoituksen sitaatti kuvastaa osuvasti laman ajankohtaisuutta, olivathan työttömyysluvut korkeimmillaan juuri talven 1931–1932 aikana. Kirjoituksessa tulee merkittävällä tavalla esille se, kuinka laman vaikutukset kaikilla elämäalueilla ovat tulleet osaksi vanhoillislestadiolaisten perheiden arkea.

Gia Virkkunen on väitöskirjassaan tutkinut pula-ajan vaikutuksia ja kokemuksia 1930-luvun Suomen maaseudulla. Tutkimuksen pääaineisto koostuu Virkkusen keräämistä haastatteluista Alavuden, Ruoveden ja Iisalmen maalaiskunnista. Haastateltaviksi valikoituivat sellaiset henkilöt, joilla oli 1930-luvun pula-ajasta ja sen aiheuttamasta köyhyydestä henkilökohtaisia kokemuksia. Tutkimuksessaan Virkkunen käyttää teoreettista näkökulmaa, joka jakaa köyhyden kolmeen eri ulottuvuuteen: taloudelliseen, sosiaaliseen ja kokemukselliseen. Köyhyden taloudellinen ulottuvuus pitää sisällään talouksien omaisuuden ja toimeentulon lisäksi pulan käsitteen. Pula ilmeni puutteena muun muassa ravinnosta ja vaatetuksesta. Pula ja vähentyneet tulot vaikuttivat erityisesti sellaisten talouksien toimeentuloon, joilla jo entuudestaan oli alhainen toimeentulo.¹⁵ Virkkusen tutkimus perustuu näkemykseen siitä, että maaseudun väestö jakautui tulojen ja omaisuuden perusteella kahteen ryhmään: varsinaiseen maanviljelijäväestöön ja toisaalta pientilallisiin sekä tilattomaan väestöön. Nämä kaksi taloudellisen aseman perusteella jakautuvaa ryhmää erosivat toisistaan muun muassa maan ja metsän omistuksessa, mutta myös arvomaailmoiltaan. Pientilallisten ja tilattomien haastatteluiden lisäksi Virkkusen aineisto sisältää

¹³ Rantatupa 2004, 427.

¹⁴ Lasten Siioni 1/1932, 3.

¹⁵ Virkkunen 2010, 20–21, 74.

maanviljelijöiden haastatteluja, jotka antavat rinnakkaisnäkökulman vähävaraisten pulakokemuksiin.¹⁶ Pohjois-Suomen maatalousväestön luokkarakenne erosi sikäli muusta Suomen maaseudusta, että valtaosa maanviljelijöistä oli pienviljelijöitä. Tilallisten ja tilattomien taloudelliset ja sosiaaliset erot eivät olleet yhtä ratkaisevassa asemassa kuin eteläisemmässä Suomessa, jossa maatalouden sisäinen luokkarakenne vaikutti voimakkaammin. Pohjois-Suomen maatalousväestöstä yli 90 prosenttia oli 1900-luvun alkupuolella pienviljelijöitä, joten luokkarakenne ei aiheuttanut erityisemmin kiistoja maan pohjoisessa osassa. Ennemmin Pohjois-Suomen pienviljelijöiden asemaa hankaloitti tilojen pieni koko, mikä aiheutti jo entuudestaan köyhien olosuhteiden kurjistumista.¹⁷ Virkkusen käyttämää teoreettista mallia köyhyydestä on silti mahdollista soveltaa myös käsillä olevaan tutkimukseen, huolimatta siitä, että Pohjois-Suomen väestö oli taloudellisessa mielessä varsin homogeenista eikä vastakkainasettelua siltä osin ilmene.

Köyhyyden sosiaalisen tason Virkkunen puolestaan määrittelee sisältävän muun muassa vanhempien sosiaalisen aseman, asumis- ja terveysolot sekä perhekoot. Sosiaalinen ulottuvuus sisältää myös käsityksen talouksien selviytymismahdollisuuksista, kokemista rajoituksista ja perusturvallisuudesta.¹⁸ Köyhyyden sosiaalinen taso leikkaa monella tasolla paitsi yleisemmin Pohjois-Suomen väestöä myös Lasten Siionin lukijoita. Köyhyydestä seuranneet sosiaaliset ongelmat vaikuttivat vielä pitkään maaseudun perheiden arkeen, vaikka muun elinkeinosektorin osalta lama helpottiakin.¹⁹

Köyhyyden kokemuksellinen taso käsittää tilanteet ja tapahtumat, joissa köyhyys erityisesti ilmentyy. Köyhyys ilmenee myös muun muassa mielikuvissa, asenteissa ja omakuvassa. Köyhyyden kolmen tason tarkastelussa on merkittävää kiinnittää huomio siihen, että tasot eivät esiinny erillisinä ulottuvuuksina vaan monin paikoin lomittain. Kokemuksellinen ulottuvuus on mielenkiintoinen näkökulma Lasten Siionin tarkasteluun. Siitä huolimatta että taloudellinen ja sosiaalinen ulottuvuus on erotettavissa Lasten Siionista, lapsille suunnattu lehti keskittyy kuitenkin selkeimmin kokemuksellisen ulottuvuuden käsittelyyn. Virkkusen teoreettisen mallin avulla on mahdollista tarkastella, kuinka

¹⁶ Virkkunen 2010, 20, 27–29.

¹⁷ Talonen 1988, 26–27.

¹⁸ Virkkunen 2010, 20–21, 74.

¹⁹ Ks. esim. Lasten Siioni 4/1935, 2; Häkkinen & Peltola 2005, 54–55.

vanhoillislestadiolainen liike selitti pula-aikaa ja koettua köyhyyttä liikkeen nuorimmille jäsenille.²⁰

2. ”Ahtaana aikana”

Massatyöttömyys saavutti huippunsa talven 1931–1932 aikana. Pula-ajan työttömyys vaikutti laaja-alaisesti niin yksilöiden kuin perheidenkin arkeen. Työttömyys toimi useasti laukaisijana taloudellisen ahdingon synnyssä, joka ketjureaktion tavoin syvensi taloudellista puutetta. Työttömyys saattoi aiheuttaa perheille syrjäytymiskiirteen, jossa huono-osaisuus ja toimeentulo-ongelmat pitkittyivät.²¹ Lasten Siionin vuoden 1932 ensimmäinen numero kertoo:

Te olette paljon kuulleet pula-ajasta. Olette ehkä huomanneet huolestumisen merkit vanhempainne kasvoilla. Isä on ollut kuukausimäärin työstä poissa. Poliisi-setä on saattanut käydä ulosmittaamassa verorästejä. Ravintonne on ollut entistä niukempaa. Vaatteet ovat kuluneet. Äiti on öisin paikkaillut niitä. Uusien ostamiseen ei ole ollut varoja. – Te olette kaikkea tätä kuunnelleet ja katselleet kummissamme. Suru on hiipinyt vieraaksi pieneen sydämeenne.²²

Ensimmäiset pula-ajan vaikutukset Lasten Siionissa ilmenivät taloudellisen ulottuvuutensa kautta. Työttömyys oli muuttunut arkipäiväksi monissa vanhoillislestadiolaiskodeissa, ja sen vaikutukset kertaantuivat edelleen lasten kohtaamassa todellisuudessa. Työttömyydestä aiheutunut vähentynyt toimeentulo näkyi ensimmäiseksi puutteena ravinnosta ja vaatetuksesta.

Maaseudulla pula-aika ilmeni monilla aineellisten hyödykkeiden mittarilla mitattuna. Yleisesti ongelmia aiheutti muun muassa riittämätön ja yksipuolinen ravinto, vaatetuksen niukkuus, ahtaat asumisolot ja alentunut terveydentila. Riittämätön ravinto ja vaatetus olivat tavanomaisimmat puutteet, joita myös monet vanhoillislestadiolaisperheet kohtasivat: ”Vihollinen virittää paulojaan, köyhyys ja nälkä näännyttää- -.” Lasten Siioni kehottaa lapsia jatkuvasti rukoukseen ravinnon puolesta: ”Herra Jumala, säästä viljamme! Emme sitä ansainneet ole, mutta säästä kuitenkin!” Aineelliset puutteet, nälkä ja nälän uhka olivat jatkuvasti läsnä ihmisten arjessa, ja monia pienviljelijöiden talouksia vaivasi suoranainen aliravitsemus. Vaatetuksen puute ilmeni yksinkertaisesti niin, ettei vaatteita ollut tarpeeksi: ”Kustin kengät irvistivät entistä ilkeämmin. Oli jo

²⁰ Ks. esim. Lasten Siioni 3/1934, 2; Virkkunen 2010, 20.

²¹ Keinänen 2000, 75; Häkkinen & Peltola 2005, 58–59.

²² Lasten Siioni 1/1932, 3.

pakkasta, ja varpaat hehkuivat punaisina kuin hiili.”²³ Virkkusen teoreettisen mallin mukaisesti on syytä huomioda, että köyhyyden eri tasot vaikuttivat usein myös lomittain. Aineellista puutetta selitetään monin paikoin Lasten Siionissa kokemuksellisen ulottuvuuden avulla. Köyhyyttä selitettiin niin paholaisen aikaansaannoksilla kuin sillä, että uskovaiset olivat sen puuttuvaisuudessaan ansainneet.

Lama-ajan joukkotyöttömyys 1930-luvulla oli ennennäkemätön ilmiö suomalaisessa yhteiskunnassa, sillä aikaisemmin laaja-alaista työttömyyttä oli esiintynyt ainoastaan kausityöttömyyden kohdalla. Yhteiskunnan vastaus lisääntyneeseen työttömyyteen ja sen aiheuttamiin lieveilmiöihin perustui vuonna 1922 voimaan tulleeseen köyhäinhoitolakiin. Vuoden 1922 köyhäinhoitolaki oli korvannut vanhan vuonna 1879 annetun vaivahoitoasetuksen. Edeltäjästään poiketen uusi laki velvoitti kunnat avustamaan nyt myös työkykyisiä henkilöitä, jotka olivat ilman omaa syytään kykenemättömiä hankkimaan riittävää toimeentuloa. Aikaisempi asetus oli velvoittanut kunnat huolehtimaan ainoastaan henkisesti tai fyysisesti vammaisista sekä muutoin sairaista aikuisista. Köyhäinhoitoavustus tosin ymmärrettiin yhä takaisin maksettavaksi velaksi, joka joko henkilön itsensä tai hänen elatusvelvollisensa tulisi kuitata taloustilanteen niin salliessa. Käytännössä valtio sai perittyä takaisin ainoastaan pienen osan antamistaan avustuksista, mutta asetusta pidettiin hyvänä pelotteena turhien hakijoiden karsimiseksi. Köyhäinhoitolaissa oli lisäksi pykälä, joka velvoitti kunnat ennen avustuspäätösten myöntämistä selvittämään hakijan lähisukulaisten taloudellisen tilanteen, sillä lähisukulaiset olivat yhä velvollisia elättämään läheisensä. Joka tapauksessa uusi köyhäinhoitolaki velvoitti kunnat, ainakin periaatteen tasolla, avustamaan vähävaraisia, sillä ”kunta vaivaisia auttaa”.²⁴

Köyhäinhoitolaki ei ollut ainoa keino, jolla yhteiskunta yritti vastata 1930-luvun työttömyyden aiheuttamaan köyhyyteen. Valtion ohjaamana kunnat velvoitettiin järjestämään hätäapujärjestelmään perustuvaa työtä työttömille. Varatyöjärjestelmän sosiaalipoliittinen tarkoitus oli kaiken kaikkiaan varsin samansuuntainen kuin köyhäinhoitolainkin, mutta varatyön avulla kunnat saivat valjastettua työkykyisen väestön palvelukseensa. Varatyöjärjestelmän avulla kunnat lievensivät työttömyyttä, mutta samalla töiden tarkoituksena oli ulottaa moraalinen ote työttömiin. Järjestelmä oli varsin jäykkärakenteinen ja sisälsi

²³ OMA VHK Ca: 1/33 Haho Havakselle 13.8.1929; Lasten Siioni 1/1933, 8; Lasten Siioni 4/1935, 2; Virkkunen 2010,74.

²⁴ Lasten Siioni 1/1933, 8; Kalela 1987, 141; Peltola 2008, 159–160; Virkkunen 2010, 226, 229.

itsessään epäluottamuksen työttömiä kohtaan, sillä yhteiskunnan varoja varjeltiin tarkasti väärinkäytöltä.²⁵ Varatyöjärjestelmän keinolla valtio ulotti kontrollinsa työttömiin, minkä vuoksi monet jättivät ilmoittautumatta kortistoon lainkaan. Varatyöt saattoivat olla hyvinkin raskaita, mutta niistä ei maksettu käypää palkkaa tekijöilleen. Alhainen palkkio perustui näkemykseen, että toisaalta se ei houkuttelisi työntekijöitä vapailta markkinoilta ja toisaalta se kannustaisi työttömiä hakeutumaan vapaille työmarkkinoille. Varatyöjärjestelmä ja köyhäinapu olivat kuntien antamista avuista keskeisimmät. Varatyöstä saadun palkkion tavoin köyhäinapu oli varsin pieni. Sen myöntämistä ja käyttöä valvottiin tarkasti. Köyhäinapu perustui kuntien harjoittamaan kontrolliin, sillä usein vakituisesti köyhäinapua saaneita ei pidetty täysivaltaisina kansalaisina, ja he olivat alttiita kuntien holhoukseen. Vuonna 1922 säädetty laki antoi viranomaisille mahdollisuuden puuttua aikaista enemmän kansalaisten arkeen ja rajoittaa monia heidän henkilökohtaisia vapauksiaan.²⁶

Viranomaisten harjoittama kontrolli kansalaisia kohtaan kuului osaksi laajempaa yhteiskunnallista kontekstia. Työttömyyden lisäksi huolta aiheuttivat muut jo aikaisemmin esiin tulleet yhteiskunnalliset ongelmat, kuten laittoman viinan valmistus ja myynti. Yhteiskunnassa tapahtunut murros yhdessä 1930-luvun pula-ajan nostattamien ongelmien kanssa sai aikaan sen, että yhteiskunta tunsu tarpeelliseksi tarkkailla etenkin köyhemmän väestön elämäntapoja. Avustusta myöntävillä kuntien köyhäinhuolloilla oli suuri valta paitsi kontrolloidessa avustettujen elämää myös siinä, kenelle ne köyhäinhoitoapua ylipäättänsä myönsivät. Yleinen konsensus oli, että apua tarvitsevia olisi autettava, mutta tulkinta siitä, kuka täytti asetetut kriteerit, vaihteli. Köyhiin oli jo menneenä vuosisadalla suhtauduttu epäilevästi, sillä köyhyyden nähtiin olevan seurausta muun muassa siveettömästä elämästä ja juoppouden harjoittamisesta. Tämänkaltaiset mielikuvat köyhistä pitivät yhä pintansa 1930-luvun laman kynnyksellä.²⁷ Vanhoillislestadiolaisuus tuntui yhtyvän valtiovallan käsitykseen siitä, että kansalaisten moraalialia oli syytä tarkkailla, sillä ” - -nykyinen maailma on täynnä suurisuisia mutta laiskoja suunnittelijoita ja maailmanparantajia, mutta kukaan ei tahtoisi täyttää velvollisuuksiaan siinä, mikä on jokapäiväistä ja pientä”. Työnteko on jokaisen velvollisuus: ”Elämän koulu on työn koulu. Jumalan

²⁵ Kalela 1987, 141–145; Peltola 2008, 165–167.

²⁶ Kalela 1987, 143–145; Häkkinen & Peltola 2005, 51–52; Virkkunen 2010, 228–229.

²⁷ Peltola 2008, 160–162; Virkkunen 2010, 223, 228–230.

sanassa sanotaan: Joka ei työtä tee, hänen ei syömänkään pidä.”²⁸ Lasten Siionin kirjoituksissa tulee selvästi esille vanhoillislestadiolaisuuteen kiinteästi kuuluva talonpoikaisten hyveiden suosiminen, kuten käsitys vaatimattomasta elämästä ja tiukasta työmoraalista. Mielenkiintoista on, että liike kannatti kansalaisten moraalin valvontaa, mutta toisaalta monet liikkeen omista jäsenistä, etenkin maaseudulla, kärsivät monin paikoin köyhyydestä, joka oli syynä kyseessä olevaan holhoukseen. Mahdollisesti juuri tästä syystä liike tunsu tarpeelliseksi korostaa vanhoillislestadiolaisten ylivertaisena pitämää moraalialia, jotta se erottuisi laiskottelevasta ja rietastelevasta kansanosasta.

Köyhyiden taloudellista ulottuvuutta tarkastellessa on syytä kiinnittää huomiota vuoden kiertokulun merkitykseen 1900-luvun alkupuolen maatalousvaltaisessa Suomessa. Vuoden kiertokulku ja eri vuodenaajat sanelivat maaseudun asukkaiden ajankäytön lähes kokonaan. Maanviljelyksen työvaiheet etenivät yhtenäisesti vuoden kiertokulun kanssa. Pienviljelijöiden ajasta edelleen suurin osa kului työntekoon, vaikka esimerkiksi kansakoulu ja sanomalehtien lisääntynyt määrä olivatkin vallanneet osansa ihmisten ajasta. Vuoden kiertokulun eri vaiheisiin kuuluvat maataloustyöt olivat pitkälti vallitsevien sääolosuhteiden varassa. Mikäli luonnonvoimat näyttivät maanviljelyksen kannalta epäedulliset voimansa, saattoi tiedossa olla kokonaisen sadon menetys.²⁹ Lasten Siioni kuvailee vuoden 1933 kesäkuun numerossa katoa:

Ajalliset vastoinkäymiset muutkin ovat vaanimassa. Ahtaalta lähtee leipä näistä karuista peltopalasista. Tuhannet ja taas tuhannet kerrat on talonpoika nähnyt jäätyneitten tähkäin kimaltelevan auringossa ja sitten painuvan surkastuneina maata päin. Jumala yksin tietää, miten monta tuskan huokausta on Suomen peltojen pientareilta noussut.³⁰

Yhdestä katovuodesta saattoi vielä selvittää hyvien varastojen tai köyhäinhoidon avulla, mutta useampi peräkkäinen sadonmenetys tiesi pulaa ruuasta. Näin vuoden kiertokulku oli välillisesti vaikuttamassa köyhyiden taloudellisen ulottuvuuden kautta.³¹

Vuodenaajoista riippuvainen maatalous on liitettävissä siis epäsuorasti köyhyiden aineelliseen ulottuvuuteen, mutta Lasten Siionissa eri vuodenaajoille annettiin erilaisia selityksiä ja merkityksiä. Tältä osin köyhyiden kokemuksellinen ulottuvuus leikkasi myös maataloustöitä koskevia kirjoituksia:

²⁸ Lasten Siioni 3/1933, 3; Lasten Siioni 1/1935, 5.

²⁹ Satokangas 2007, 125, 128–129.

³⁰ Lasten Siioni 3/1933, 4.

³¹ Satokangas 2007, 125, 128–129.

Musta varis vain leijailee kynnetyn pellon yllä. – Kuolema on hiipinyt niityille ja metsiin.
- - Jumalan luonto saarnaa meille taas niin väkevästi kaiken katoavaisuudesta. Mekin
kuljemme kuolemaa kohti.³²

On ilmeistä, että syksy ja talvi symboloivat maanviljelyyn kuuluvalla vertauskuvallisella kielellä paitsi luonnon kuolemista myös ihmisten todellista kuoleman kohtaamista. Luonnon kuihtuminen ja vaihtuminen pitkäksi talveksi merkitsi monin paikoin puutetta ravinnosta ja suoranaista kuolemaa. Vastaavasti kevät ja kesä symboloivat elämää ja toivoa. Luonto herää henkiin sen varsinaisessa merkityksessä, mutta myös hengellisellä tasolla: ”Jumala siunatkoon suvenne, lapset! Vaeltakaa valon ihanana aikana valkeuden lapsina.”³³

Lasten Siioni ei jäänyt sanattomaksi perheiden kohtaamassa pula-ajassa, vaan antaa monia käytännön neuvoja, kuinka lapset itse voivat olla hyödyksi laman kurittamissa kotitalouksissa. ”On marjojen poiminta-aika, lasten hupaisin ahertelukuukausi”, neuvoo lehti lapsille soveltuvia tehtäviä. Kansakouluun oli etenkin maaseudulla suhtauduttu epäilevästi myös siitä syystä, että koulukäynti vei aikaisemmin työvoimana toimineet lapset maataloustöistä koulunpenkille. Erityisesti köyhissä perheissä koulunkäyntiin liittyvät kustannukset, kuten tarvittava vaatetus, saattoivat olla este lasten koulutukselle. Lapset olivat perinteisesti osallistuneet maatalojen töihin nuoresta iästä lähtien eikä työtä tekevä lapsi ollut harvinaisuus vielä pula-aikanakaan.³⁴ Lapsia kannustettiin työhön:

Älkää, te suuret pojat ja tyttäret, jääkö pieniin kotimökkeihinne vetelehtimään! Lähtekää aluksi vaikkapa vain ruoka- ja vaatepalkalla taloihin töihin. Kun siellä kunnostaudutte, saatte pian sievoiset kuukausirahatkin kukkaroonne.³⁵

SRK:n antamat pula-ajan neuvot liikkeen lapsille eivät siis eronneet tyypillisestä pienviljelijän ajattelutavasta, jonka mukaan myös lasten odotettiin osallistuvan aineellisten hyödykkeiden kartuttamiseen ja maataloustöiden hoitamiseen. Köyhyydestä huolimatta tai siitä johtuen lapsia kehoitettiin elannon hankkimiseen.

3. Kuolema valtaa Lasten Siionin sivut

Köyhyyden taloudellinen ulottuvuus oli hyvin merkittävä vaikutin ihmisten arjessa pula-aikana. Köyhyys ei kuitenkaan vaikuttanut ainoastaan taloudellisen ulottuvuutensa kautta, vaan se sisälsi myös sosiaalisen ulottuvuuden. Köyhyys vaikutti perheiden arkeen kokonaisvaltaisesti, ja sen eri tasot olivat jatkuvassa

³² Lasten Siioni 5/1932, 2.

³³ Lasten Siioni 2/1932, 3; Lasten Siioni 3/1932, 2.

³⁴ Lasten Siioni 4/1932, 3; Satokangas 2007, 137–140.

³⁵ Lasten Siioni 1/1932, 3.

kosketuksessa keskenään. Taloudellinen ahdinko oli syynä moniin perheitä kohdanneisiin sosiaalisiin vaikeuksiin. Gia Virkkusen mukaan köyhyyden sosiaalinen ulottuvuus käsittää perheiden yhteiskunnallisen aseman lisäksi terveyteen liittyvät seikat, perheiden asumisolosuhteet sekä perheiden koot. Sosiaalinen taso sisältää käsityksen myös siitä, minkälaisia tulevaisuuden odotuksia ja mahdollisuuksia perheet kokivat niillä olleen.³⁶ Yhteiskunnallisen luokkarakenteen korostus ei merkittäväällä tavalla tule esille Lasten Siionissa, mikä osittain selittyy varmaankin sillä, että Pohjois-Suomessa luokkaerot olivat muuta maata pienemmät. Ennemminkin monet Lasten Siionin kertomukset kehottavat lapsia muistamaan heikompiosaisia ja auttamaan apua tarvitsevia. ”Kaikki, mitä te teitte yhdelle näistä minun vähimmistä veljistäni, sen te teitte minulle!” muistuttaa lehti Jeesuksen sanoista.³⁷ Luokka-ajattelun sijaan yhteiskunnallisen aseman arvottamiseen näyttäisi vaikuttavan pikemminkin vanhoillislestadiolaisen sisäryhmän suosiminen.

Vähävaraisuus oli merkittäväällä tavalla keskeinen tekijä väestön terveysongelmissa; puutteellinen ravinto ja kehnot asumisolot olivat usein syinä heikentyneeseen terveydentilaan. Suomalaisessa yhteiskunnassa oli 1800-luvun lopulta lähtien ryhdytty uudenaikaisiin toimiin terveyttä uhkaavien tautien hoidossa. Tärkeimmäksi hoitomuodoksi nähtiin tautien ennaltaehkäisy ihmisten elintapoja ja asuinympäristöä muokkaamalla. Terveiden edistämällä nähtiin olevan ratkaisevan tärkeä merkitys koko Suomen tulevaisuuden kannalta, sillä sairaudet verottivat yksilöiden voimien lisäksi myös kansantalouden kehitystä. Suomessa kuolleisuus oli esimerkiksi muita Pohjoismaita suurempaa, ja maa haluttiin nostaa sen takapajuisesta asemasta samalle tasolle muiden sivistyneiden kansojen kanssa. Esimerkiksi tuberkuloosin sairastamisessa Suomi sijoittui vielä 1930-luvulla samalle tasolle Puolan ja Jugoslavian kanssa, kauas muista Pohjoismaista.³⁸ Vanhoillislestadiolainen Siionin Lähetyslehti kuvailee olosuhteita, joissa ihmiset elivät:

Meillä myös on sairautta ja kuolemaa. Sitähän todistaa koko elämä ja tapaukset ympärillämme. Mitäpä muuta voikaan kertoa meille jokainen sanomalehti, joka tietää juopotteluista, tappeluista, kawalluksista, höllistä perhesuhteista ja irrallisista suhteista toiseen sukupuoleen j.n.e.³⁹

³⁶ Virkkunen 2010, 20.

³⁷ Lasten Siioni 6/1931, 5–6; Lasten Siioni 1/1935, 4–5.

³⁸ Harjula 2007 a, 84, 86; Harjula 2007 b, 16–19.

³⁹ Siionin Lähetyslehti 12/1932, 12.

Köyhyyden sosiaalisen ulottuvuuden vaikutus erosi alueellisesti myös maan rajojen sisäpuolella. Kaupunkien ja maaseudun asukkaiden välisten terveydellisten erojen ruotiminen oli ollut ajankohtainen teema terveystieteellisessä keskustelussa jo vuosikymmenten ajan. Perinteisesti maaseudun asukkaita oli pidetty kaupungissa asuvia kanssasisaria ja -veljiä terveempinä, mikä perustui ajatukseen, että maaseudun puhdas ja rauhallinen ilmapiiri varjeli asukkaita taudeilta tehokkaammin. Kaupunkien hälinä tulkittiin terveyshaitaksi ja maaseudun meluton ilmapiiri terveyttä edistäväksi. ”Ja kun pääsin ensimmäisen metsäisen mäen taa ja kaupungin korkeinkin torni häipyi näköpiiristä, tuntui jo keveämmältä olo.” Kaupungit nähtiin maaseudun vastakohtaksi ja niihin liitettiin käsityksiä niiden saastaisuudesta, köyhyydestä ja siveettömyydestä. Käsitys maaseudun yliveraisuudesta romuttui kuitenkin 1920- ja 1930-lukujen aikana, sillä kaupunkien terveydenhuolto alkoi kehittyä voimakkaasti ja esimerkiksi imeväisyyskuolleisuus laski maaseutua alhaisemmaksi.⁴⁰

Maaseudulla pula-ajan sosiaaliset ongelmat korostuivat entisestään, ja myytti maaseudun terveellisemmästä elinympäristöstä osoittautui vääräksi tai ainakin vanhentuneeksi käsitykseksi. Maaseudulla juuri terveydelliset ongelmat nousivat keskeisiksi 1930-luvun laman aikana: ”Pian on meidänkin vuoromme. Sairaus on ehkä jo iskenyt meidän ruumiiseemme. Me riudumme päivä päivältä. Sitten tulee loppu.” Aliravitsemus sekä huonot ja ahtaat elinolot johtivat tartuntatautien leviämiseen. Kulkutaudeiksi nämä muuttuivat, kun ihmisten liikkuvuus työnsaannin perässä lisääntyi laman aikana.⁴¹ Lasten Siionissa sairastamisen ja kuoleman teemat ovat läsnä lehden alkumetreistä saakka. Ensimmäisenä sairastelun ja kuoleman läsnäolo ilmenee lasten omista kirjeistä:

Olen sairastanut koko kesän, enkä ole vielääkään aivan terve, mutta kuitenkin vähän parempi kuin keväällä. Mutta kerran sitä minäkin paranen, kun saan ummistaa silmäni tälle maailmalle. Siinä valkopukuisessa laumassa olen aivan terve. Veisaan siinä kiitosta Jumalalle ja Karitsalle. Silloinpa minunkin kylmät rintani laulavat kiitosta.⁴²

Vanhoillislestadiolaisen liikkeen enemmistö asui Pohjois-Suomen maaseudulla, jossa olosuhteet olivat erityisen tukalat. Liikkeelle ominaiset suuret perhekoot ovat epäilemättä vaikuttaneet siihen, että sairasteleminen ja kuolema eivät olleet tuntematon vieras lestadiolaiskodeissa. ”Minulta on kuollut neljä sisarta ja yksi veli. Kaksi siskoa ja veli ovat kuolleet jo pieninä ja kaksi siskoa isoina”, kertoo

⁴⁰ Lasten Siioni 5/1934, 2; Harjula 2007 a, 96–98.

⁴¹ Lasten Siioni 5/1932, 2; Häkkinen & Peltola 2005, 59–60; Virkkunen 2010, 110–111.

⁴² Lasten Siioni 1/1931, 6.

12-vuotias tyttö Kuivajoelta poisnukkuneista sisaruksistaan. Se, että kuolema on jatkuvasti esillä Lasten Siionissa, kertoo siitä todellisuudesta, missä lukijat ovat eläneet. Merkittävää on kiinnittää huomio siihen, kuinka arkipäiväisesti lehden lukijat suhtautuivat kuolemaan: ”Siellä on hyvä olla. Ei ole murheita, eikä kuolemaa.”⁴³ Köyhyyden kokemuksellinen taso leikkaa sen sosiaalisen ulottuvuuden myös terveyttä koskevissa kirjoituksissa. Lukijoiden kirjeissä kuoleman kohtaamisen tulkinta ei esitä tapahtumaa kovin järkyttävänä tai murheellisena asiana, vaan kuolema nähdään myönteisenä ja mahdollisuutena pelastukseen.

Tartuntataudit piinasivat niin väestöä yleensä kuin Lasten Siionin lukijoitakin 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Erityisen ongelmalliseksi muodostui tuberkuloosi eri muodoissaan. Kansantaudiksi nimitetyn tuberkuloosin yleisin muoto oli keuhkotauti, johon sairastui useita tuhansia henkilöitä vuosittain, ja tauti aiheutti tuhansien ihmisten kuoleman. Kaupungeissa tuberkuloosin huippu oli ylitetty jo 1800-luvun puolella, mutta aivan pohjoisimmassa osassa maata tuberkuloosi jylläsi 1900-luvun alkupuolella. Erityisen herkkiä tartuntataudeille olivat lapset ja nuoret, ja monet sairastuneet kohtasivatkin ennenaikaisen kuoleman kun tauti ”- - vei molemmat hautaan”.⁴⁴ Tuberkuloosin hoitoon ja ennaltaehkäisyyn 1900-luvun alkupuolella oli tartuttu rivakasti yhteiskunnan toimesta, sillä tauti verotti etenkin parhaassa työiässä olevia nuoria. Perinteisesti oli ajateltu, että alkoholismi ja sairaudet olivat seurausta köyhyydestä ja kurjuudesta. Tästä syystä keuhkotautiparantoloiden lisäksi tehokkaaksi keinoksi taudin ehkäisyyn nähtiin kansan valistaminen. Myöhemmin taudin ehkäisyä helpotti huomattavasti tuberkuloosirokotuksen kehittäminen ja käyttöönotto. Yhteiskunnallisen olosuhteiden ja terveyden yhteyttä korostanut, sosiaalihygieniseen ajatteluun perustunut käsitys alkoi kuitenkin väistyä 1930-luvun pula-aikana, jolloin tarkasteluun nostettiin ympäristön sijaan yksilön merkitys terveydenhoidossa.⁴⁵

Lasten Siioni yhtyy monin paikoin yhteiskunnassa käytyyn terveyskeskusteluun ja -valistukseen tartuntatautien vakavista seurauksista. Tuberkuloosia harvinaisemman lepran taudinkulkua käsitellään esimerkiksi

⁴³ Lasten Siioni 2/1931, 7; Lasten Siioni 4/1935, 8.

⁴⁴ OMK VHK Ca 1/7 Alaranta Havakselle 26.1.1936; Lasten Siioni 1/1933, 5; Niskanen 2000, 103–104; Vuorinen 2002, 176–179.

⁴⁵ Vuorinen 2002, 176–179; Harjula 2007 a, 86–87; Harjula 2007 b, 22, 35–36, 38.

lehden pyhäkoulutekstissä varsin yksityiskohtaisesti. Lepran varhaisten oireiden kuvailuista teksti etenee taudin viimeisiin vaiheisiin:

Kokonaiset sormi- ja varvasnivedet voivat pudota pois j.n.e. Lopuksi kaikki ruumiin elimet turmeltuvat ja sairas *kuolee* hitaasti mutta varmasti. Lääketieteen mukaan tauti on *parantumaton*. Sen kamaluutta lisää myös se, että se on *tarttuva* tauti. Suomessa tauti on harvinainen, mutta itämailla sangen yleinen. Siksi siitä raamatussa paljon puhutaan.⁴⁶

Pyhäkoulukirjoitus jatkuu tuttuun tapaan vuoropuheisena eli kyselevänä opetusmetodin kuvailen tuskallisia ruumiillisia sairauksia. Uskovaisten ei tarvitse kuitenkaan jäädä yksin sairautensa kanssa, vaan he voivat huutaa apua Jeesukselta. Kertomus jatkuu siitä, kuinka Jeesus parantaa spitaalisiä ja miten Jumalaan turvautuminen voi parantaa sairauksia: ”Polvillesi poika! Äiti kuolee! Isä ja poika polvistuivat vuoteen reunalle ja huusivat hätänsä Jumalalle. Äiti parani.” Lepraakin vaarallisempi tauti on syntispitaali, joka johtaa fyysistä kuolemaa kammottavampaan iankaikkiseen kuolemaan. ”Muutamilla ihmisillä on hätä syntispitaalistaan. Heidän omillatunnoillaan syntihaavat kirveltävät.” Syntispitaalistaan huolestuneet ihmiset eli heränneet kristityt tietävät kuitenkin tässäkin sairaudessa kääntyä Jumalan puoleen pelastuakseen ikuiselta kadotukselta.⁴⁷

On merkittävää huomata, että tullessa 1930-luvulle lepraan sairastuneiden määrä oli kääntynyt laskuun ja kadonnut jo monin paikoin pohjoisemmasta Suomesta. Vuosisadan vaihteen tienoilla lepra oli kuitenkin ollut leimallisesti erityisesti köyhän väestön sairaus, joten on luonnollista, että sitä on yhä pelätty maan köyhässä pohjoisosassa. Lepraan on lisäksi liitetty vahva käsitys taudin sosiaalisesta stigmasta, sillä tauti aiheuttaa sairastuneelle näkyviä muutoksia ulkonäköön. Käsitys lepran sosiaalisesta stigmasta löytyy jo Raamatusta, vaikkakin spitaalista puhuttaessa on todennäköisesti tarkoitettu lepran ohella myös monia muita ihotauteja. Spitaalisiin sairastunutta henkilöä pidettiin rituaalisesti epäpuhtaana, ja siksi sairastunut eristettiin yhteisöstä.⁴⁸ Lasten Siioni yhdistää jälleen kerran liikkeen yhden keskeisimmistä opinkappaleista köyhyyden sosiaaliseen tasoon. Samalla tavalla kun köyhyyden sosiaaliseen ulottuvuuteen kuuluvaa sairauden aiheuttamaa stigmaa on mahdotonta peittää, on ihmisen mahdotonta peittää omaatuntoa tahrivaa syntispitaalia. Vaikuttaa ilmeiseltä, että Lasten Siionin kertomuksella on kahdenlainen tarkoitus. Kertomus varoittaa

⁴⁶ Lasten Siioni 4/1933, 4.

⁴⁷ Lasten Siioni 4/1933, 4–5.

⁴⁸ Vuorinen 2002, 155–156, 166–168.

fyysisestä sosiaalisen leiman antavasta, tosin 1930-luvulla jo harvinaisemman, taudin vaaroista. Toisaalta lepraakin vaarallisempaa tautina pidetään silti syntiä. Vertaamalla syntiä niin fyysisesti kuin henkisestikin raastavaan tautiin lehden nuoret lukijat saattavat kokea kertomuksen henkisenä pelotteluna.

Lasten Siionin rakenne muistuttaa paikoitellen emolehteään Siionin Lähetyslehteä. Siionin Lähetyslehdessä ilmestynyt muistokirjoituspalsta ”Herrassa nukkuneita” ilmaantuu myös liikkeen lastenlehteen huhtikuun 1931 numerossa. ”Herrassa nukkuneita pikku ystäviämme” on nimeltään vanhoillislestadiolaislapsien kuolinilmoituksia sisältävä palsta. Muistokirjoitukset olivat osoittautuneet hyvin suosituksi Siionin Lähetyslehdessä, ja niiden voimakkaasti lisääntynyt määrä oli jo aiheuttanut päänvaivaa lehden toimituksessa. Kuolinkirjoitusten julkaisua oli jouduttu rajaamaan, sillä ajoittain ne olivat täyttäneet jo yli puolet Siionin Lähetyslehden numerosta. Muistokirjoitusten suuri suosio toimi epäilemättä motivaationa ryhtyä julkaisemaan vastaavaa palstaa Lasten Siionissa.⁴⁹

”Herrassa nukkuneita pikku ystäviämme” -palstassa kerrotaan tavallisesti tietoja menehtyneestä lapsesta, kuten vainajan nimi, ikä ja mahdollisesti myös kuolinsyy. Kuolinhetkeä saatetaan kuvailla lisäksi yksityiskohtaisesti, korostaen kuitenkin kuoleman myönteisiksi tulkittuja puolia. Muistokirjoituksissa käsiteltävien aiheiden kirjo on varsin laaja, mutta tavallisesti vainajasta lausutaan muutamia rohkaisevia lauseita:

Jeesus, lasten ystävä, kutsui luokseen pienen serkkumme Anna Rauha Särkelän yhdeksänvuotiaana. Nuoresta iästään huolimatta oli hänellä elävä tunto ja tieto Jeesuksen lunastustyön suuruudesta. Ilolla odotti hän Jeesusta vieraakseen, lauloi ja pyysi muitakin laulamaan kanssaan Jeesuslauluja muuttoa odotellessaan.⁵⁰

”Herrassa nukkuneita pikku ystäviämme” muistuttaa monin paikoin sanomalehtien muistokirjoituksia, mutta luonnollisesti sillä erotuksella, että Lasten Siionissa ilmoitetaan ainoastaan liikkeen lapsijäsenten menehtymisestä. Kuolinkirjoituksille ominaiseen tapaan palstalla kuvaillaan menehtynyttä myönteiseen ja kunnioittavaan sävyyn. Palsta häviää Lasten Siionista kuitenkin vuoden 1933 helmikuun numeron jälkeen, vaikka oletettavasti sairastelu ja menehtymiset eivät ole tuolloin vielä oleellisesti vähentyneet. Aihe ei kuitenkaan väisty kokonaan lehden sivuilta, vaan kuoleman käsittely jatkuu yhä tarinoiden ja muiden kirjoitusten välityksellä. Näin köyhyyden sosiaalinen taso vaikuttaa

⁴⁹ Siionin Lähetyslehti 1/1930, 13; Lasten Siioni 2/1931, 6; Palola 2010, 188–189.

⁵⁰ Lasten Siioni 4/1932, 5–6.

jatkuvasti köyhyyden taloudellisen tason ohella Lasten Siionissa. Monia näitä kahden ulottuvuuden aikaansaamia vaikutuksia selitetään lehdessä kuitenkin paitsi kokemuksellisen tason kautta myös uskonnollisen käsitysten avulla.

4. ”Jumalan valtakunnan” valitut

Olen monta kertaa ajatellut, miten ihana se päivä on, kun pääsen pois tästä vaivain maasta ja saan kohdata kaikki rakkaani siellä Isän kotona ja yhdyn heidän kanssaan veisaamaan iästä kiitosta Jumalalle ja Karitsalle.⁵¹

Terveysongelmat ja kuolema ovat kuuluneet erottamattomana osana 1930-luvun pula-ajan elämään, ja tältä osin ne heijastuivat myös Lasten Siionin numeroihin. Gia Virkkusen käyttämä teoreettinen lähestymistapa köyhyyteen sisältää taloudellisen ja sosiaalisen tason lisäksi kokemuksellisen ulottuvuuden. Köyhyyden kokemuksellisuus ilmenee muun muassa tilanteissa, asenteissa, mielikuvissa ja omakuvana.⁵² Lasten Siionissa köyhyyden kokemuksellista tasoa on mahdollista tarkastella niiden kirjoitusten kautta, joissa köyhyyttä käsitellään joko suoraan tai epäsuorasti. Erityisen hedelmällistä on tarkastella kirjoitusten edustamia asenteita, mielikuvia ja identiteettiä koetusta köyhyydestä.

Käsitykset suomalaisten kokemasta köyhyydestä ovat vaihdelleet eri aikoina. Köyhyydelle on annettu erilaisia mentaalisia merkityksiä riippuen siitä, mitä sen on tahdottu edustavan. Kansakunnan rakennusvaiheessa stereotyyppien avulla jäsenettiin suomalaisuuteen kuuluvia erityispiirteitä, joista käsitys kansan köyhyydestä oli yksi keskeisimmistä. Yleisesti katsottuna Suomi oli varsin köyhä maa 1800-luvulla, mutta köyhyys oli jakaantunut maassa varsin epätasaisesti. Suomalaista identiteettiä rakennettiin niin yleisesti kuin alueellisesti erilaisten määritelmien avulla, ja köyhyys nousi yhdeksi suomalaisen identiteetin erityispiirteeksi. Suomen kansallisvaltion rakennusprojektin edetessä alueellisten eroavaisuuksien korostusten sijaan tärkeämmäksi muodostui kansakunnan yhtenäisyyden tähdentäminen. Myytti homogeenisestä kansasta hallitsi 1900-luvun alkupuolen yhteiskunnallista keskustelua. Lasten Siioni yhtyi myös isänmaallisen ajattelun tukemiseen: ”Ei isänmaallisten laulujen laulaminen ole syntiä. Niitähän opetetaan koulussakin, ja kyllä me Jumalan lapset isänmaatamme rakastamme ja rukoilemme maamme ja kansamme puolesta.” Lestadiolaisuuden isänmaata kohtaan tuntema kuuliaisuus perustuu liikkeen tinkimättömään esivalta-

⁵¹ Lasten Siioni 3/1934, 8.

⁵² Virkkunen 2010, 20.

ajatteluun: ”Ja jos Suomen kansaa joskus uhkaa vaara, turvaamme silloinkin hyvään Jumalaan ja käymme rohkeasti vihollista vastaan.” Todellisuudessa niin kielelliset, kulttuuriset kuin uskonnollisetkin erot vaikuttivat hyvin voimakkaasti rakennetun myytin taustalla. Suuret varallisuuserot piinasivat luotua myyttiä suomalaisuudesta, ja laaja-alaisesti koettu köyhyys aiheutti sosiaalisia ongelmia, joita 1930-luvun lama entisestään pahensi.⁵³

Agraarisen elämäntavan ihanne oli noussut kansallisen yhtenäisyyden eheyttäjäksi 1920-luvulla, ja sitä tuettiin myös valtion toimesta. Poliittisin voimin toteutettu pienviljelyksen tukeminen sopi hyvin talonpoikaisihanteita suosivaan ”koti, uskonto ja isänmaa” -mielikuvia korostavaan ajattelutapaan. Pienviljelyksen aktiivisella tukemisella ja voimakkaalla lisäämisellä pyrittiin vaikuttamaan kansalaisten arvomaailmaan, sillä maanviljelyksen ajateltiin kytkevän kansalaiset tiukasti isänmaan otteisiin. Valtion harjoittamasta politiikasta ja tuesta huolimatta maaseudun köyhyysongelmaa ei saatu ratkaistua, vaan pienviljelysten suuri määrä oikeastaan vakiinnutti köyhyysongelman. Pienviljelmät pitivät väestön tiukassa otteessaan, mutta ne eivät kuitenkaan riittäneet elättämään viljelijäväestöä, vaan elanto oli hankittava muista sekalaisista töistä.⁵⁴

Lasten Siionissa köyhyys ja sen aiheuttamat lieveilmiöt ovat usein kertomusten aiheena. Köyhyyttä käsitellään kirjoituksissa joko suoraan tai sitten köyhyys vaikuttaa kertomusten taustalla. Köyhyyden kokemuksellinen taso esiintyy Lasten Siionissa erityisesti mielikuvissa, asenteissa ja omakuvassa. Monet tarinat kertovat, kuinka ruoka uhkaa loppua perheissä, mutta jonkun onnekkaan tapahtuman seurauksena sitä saadaankin lisää. Yleensä tämä luettiin Jumalan ansioksi: ”Se oli Jumalan lohi!” ja ”Kun menemme ongelle, pyydämme taivaan Isältä kalaonnea. Kun saamme saalista, kiitämme siitä Häntä.”⁵⁵ Aiheen tiheä toistuminen lehden eri numeroissa kertoo niistä pula-aikaan kuuluvista realiteeteista, joiden kanssa lehden lukijat ovat eläneet. Mahdollisesti nälkä ja aineellinen puute ovat aiheuttaneet lukijoissa ihmetystä, tai ehkä SRK:n parissa ajankohtaista tilannetta on koettu tarpeelliseksi selittää lapsille. Lehden ainoana tehtävänä ei ole ollut vain kasvattaa ja toistaa liikkeen opillista paatosta, vaan lehti on voinut toimia myös lohduttajana vaikeissa olosuhteissa. Lasten Siionissa köyhyys käsitetään yhdeksi osaksi elämää eikä sen aiheuttajaa pyritä tyhjentävästi selittämään. Köyhyys koetaan yhdeksi elämään kuuluvaksi epiteetiksi. Puute ja

⁵³ Lasten Siioni 3/1931, 5; Lasten Siioni 3/1932, 6; Häkkinen & Tervonen 2005, 8–11.

⁵⁴ Rantatupa 2004, 419; Tuomaala 2004, 92–94.

⁵⁵ Lasten Siioni 4/1934, 7; Lasten Siioni 4/1935, 2.

sairaus hyväksytään yksimielisesti ja kyseenalaistamatta maalliseen elämään kuuluvaksi:

Tahdomme siis olla kuuliaisia Jumalan tahdolle, vaikka se ei olekaan lihalle mieluista. Jos Isä meitä kurittaa, niin pidämme senkin armana. Sekin tapahtuu iankaikkiseksi parhaaksemme, vaikka joskus kuorma tuntuukin raskaammalta kuin voi kantaa. Varsinkin ruumiillinen sairaus on tukalaa.⁵⁶

Köyhyys näyttäytyy siis yleisesti hyväksyttynä, mutta ei merkityksettömänä seikkana. Köyhyyden kokemisella ajatellaan olevan uskonnollinen merkitys, eikä köyhyyden todellisen syyn selvittelylle nähdä tarvetta.

Lasten Siionin kirjoituksissa esiintyvät mielikuvat köyhyydestä noudattivat hyvin pitkälti vanhoillislestadiolaisuuden näkemystä asiasta: ”Jumalan lasten tie taiwaaseen on kaikkina aikoina ollut kärsimysten, ristin, ja wastusten tie. Maailman lasten tie on himojen myötätuulta.” Vanhoillislestadiolaisuuden parissa oli perinteisesti pidetty vaatimattomuutta hyveenä ja varoiteltu siitä, mihin liiallinen ahneus ja rahanhimo voivat johtaa. Liikkeen jäseniä kannustettiin ahkeruuteen ja rehelliseen liiketoimintaan, mutta varoitettiin liiasta rikastumisen halusta. Taloudellinen tilanne oli kuitenkin hyvin hankala 1900-luvun alkupuolella, ja vuosisadan alussa konkurssit olivat yksi päivänpolttavista ongelmista niin yhteiskunnan tasolla kuin liikkeen jäsenten parissa. Maanviljelijöiden taloudelliset velat olivat kasvaneet läpi 1920-luvun, ja 1930-luvun lama lisäsi velkaantumista entisestään. Konkurssien määrä kasvoi hyvin voimakkaasti 1930-luvulla, ja monet maatilat joutuivat pakkohuutokaupatuiksi. Huolimatta siitä, että vanhoillislestadiolaisten odotettiin noudattavan vaatimatonta elämää, vaivasi inhimillinen ahneus myös liikkeen jäseniä. Liikkeen jäseniltä odotettiin korkeaa moraalialia, ja SRK muistuttikin jäseniään siitä, kuinka uskovaisille sopivaan siveelliseen elämään kuuluu vaatimattomuus ja nöyryys. Todellisuus ei kuitenkaan ollut vanhoillislestadiolaisten keskuudessa niin avoin kuin tiukan moraalisen valvonnan perusteella olisi voinut olettaa, vaan myös lestadiolaiset sortuivat ajoittain ahneuteen.⁵⁷

Yhteiskunnan suhtautuminen köyhyyteen ja köyhään väestönosaan oli varauksellisempaa. Perinteisesti vähävaraisiin oli suhtauduttu epäilevästi, sillä köyhyyteen yhdistettiin erottamatta muun muassa käsitys yksilön laiskuudesta. Aikaisemmin mainitut köyhyyteen liitetyt ominaisuudet, kuten moraalittomuus ja

⁵⁶ Lasten Siioni 1/1934, 6.

⁵⁷ Havas 1927, 225–226; Siionin Lähetyslehti 1/1934, 11; Rantatupa 2004, 421–423; Palola 2010, 105–106.

juoppous, merkitsivät köyhän ihmisen stigmalla. Huolimatta edellisten määritteiden paikkansapitävyydestä liitettiin vähävaraisuuteen yleisesti kokemus häpeästä. Köyhyyden kokemuksellisuuteen liittyi yhteiskunnan tasolla rakenteellisia piirteitä, jotka ilmenivät muun muassa mielikuvina köyhistä. Virkkusen mukaan pula-ajan köyhyys ilmeni hierarkkisena järjestelmänä, joka näyttäytyi pitkälti samankaltaisena kuin luokkayhteiskunnan rakenteet. Monet köyhät liittivät häpeän ja nöyryytyksen mielikuvia itseensä.⁵⁸

Vanhoillislestadiolaisuus yhtyi samaan yhteiskunnassa vallinneeseen näkemykseen juoppouden ja laiskuuden yhteydestä köyhyyteen. Liikkeen tulkinnan mukaan lestadiolaisuuden aikaansaamat vaikutukset olivat taloudellisestikin myönteisiä, koska raitistuneelle väestöosalle jäi enemmän aikaa työntekoon. Lisäksi liikkeen jäsenet olivat osallistuneet osuus- ja yhdistystoimintaan, joka myös tulkittiin myönteiseksi seikaksi kansantalouden kannalta.⁵⁹ Huolimatta siitä, että vanhoillislestadiolaisuus niputti juoppouden ja joutilaisuuden köyhyyteen, käsitykset ja mielikuvat köyhyydestä eroavat kuitenkin yhteiskunnassa yleisesti vallinneista käsityksistä. Liike yhtyi yleiseen mielipiteeseen ahkeruuden ja raittiuden arvostamisesta, mutta ei tulkinnut köyhyyttä suoranaiseksi häpeälliseksi tai nöyryyttäväksi. Lasten Siioni ei kelpuuta automaattista näkemystä köyhyyden ja häpeän symbioosista.

Lasten Siionissa köyhyyden kokemukselliseen ulottuvuuteen liitettiin siis inhimillisiä piirteitä, joiden katsottiin kuuluvan osaksi elämää. Selityksiä siihen, miksi liike edusti tämänkaltaista köyhyyden tulkintaa, voi hakea vanhoillislestadiolaisuuden teologisesta tulkinnasta. Vanhoillislestadiolaiseen seurakuntaoppiin kuuluva käsitys ”Jumalan valtakunnasta” perustuu ajatukseen, ettei pelastusta ole löydettävissä tämän uskovien suksessiota edustavan seurakunnan ulkopuolella.⁶⁰ Lasten Siionissa maallisten rikkauksien hankkimista tärkeämmäksi asiaksi nähtiin pelastusvarmuuden varmistaminen kuulumalla rajattuun Jumalan seurakuntaan ja elämällä liikkeen tulkitsemien oppien mukaan. Todellinen elämä ei ollut tässä ja nyt, vaan tuonpuoleisessa:

Sinne Karitsan istuimen luo kostuvat vain ne, jotka ovat puhdistetuin tunnoin Isän siunattuina täällä eläneet ja täältä erinneet. Yksikin salattu, Jeesuksen veressä anteeksi saamaton synti, painaa sielun sinne, missä on oleva itku ja hammasten kiristys.⁶¹

⁵⁸ Virkkunen 2010, 223–226, 258–260.

⁵⁹ Havas 1927, 228.

⁶⁰ Ruokanen 1980, 15–17.

⁶¹ Lasten Siioni 5/1932, 2.

Tulevaa tuonpuoleista elämää ei välttämättä tarvinnut kauan odottaa. ”Ethän näin ollen tohdikaan jäädä saastaisen ja rauhattoman omantunnon kantajaksi! Armon ovet ovat vielä auki. Kenties ne huomenna suljetaan.”⁶² Sillä, omistiko maallisen maailman mittapuilla mitattuja rikkauksia, ei ollut merkitystä, vaan pikemminkin köyhyys ja kärsimys saatettiin kokea jopa varmuutena tulevasta pelastuksesta:

Olen tullut selvästi näkemään, että ne lapset, jotka Jumala tahtoo autuaaksi saattaa. Hän korjaa pois maailman syntijoukosta, vaikka millä keinolla. Sekin on siis Jumalan suurta rakkautta, kun Hän kurittaa meitä ja antaa meille ristiä. Hän ei tahdo kenenkään hukkuvan, vaan että kaikki saisivat iankaikkisen elämän. Hän antaa siis meille ristiä ja koettelee uskoamme, että me aina myötä- ja vastoinkäymisissä Häneen turvaisimme.⁶³

Köyhyyden kokemuksellisuutta ei näin ollen selitetty Lasten Siionissa ainoastaan inhimillisten tekijöiden avulla, vaan siihen liitettiin liikkeen teologiaan kuuluva pelastuskäsityksen tulkinta. Näin köyhyyden kokemuksellisuuden tulkinnessa kohtaavat pyhän ja profaanin käsitteet. Usko tuonpuoleisessa odottavasta palkinnosta, ikuisesta elämästä, on voinut toimia lohtuna, johon liikkeen lapset ovat voineet turvautua hankalina aikoina.

Lasten Siioni sisältää runsaasti uskonnollista kielenkäyttöä, josta osa on tyypillistä erityisesti vanhoillislestadiolaisliikkeelle. Uskonnollinen kielenkäyttö sekä uskonnollisten symbolien, metaforien ja analogioiden viljely ovat aina kuuluneet osaksi uskontoja ja uskonnollisia suuntauksia. Uskonnollinen kieli on aina sidoksissa ympäristöön ja kulttuuriin, ja kieli saanut ajan saatossa erilaisia tulkintoja. Esimerkiksi symboleja tulkitaan usein niin, että ne ilmentävät asiaa, jota ei ole mahdollista muutoin ilmaista. Uskonnollisen kielenkäytön järjestelmä kulkee siis tiukasti käsikkäin sosiaalisen rakenteen kanssa. Uskonnollinen kieli ei palvele ainoastaan uskonnollisia tarkoituksia, vaan sillä on monia muitakin tehtäviä.⁶⁴

Uskonnollisella kielenkäytöllä on erityinen merkitys sen käyttämän yhteisön kannalta. Ensinnäkin uskonnollisen kielen hallinta sen käyttämässä yhteisössä on tärkeää, koska sen kautta yksilö pääsee osaksi ja on osa yhteisöä. Toisekseen kielen hallinta lujittaa ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta. Nämä kaksi yhteisön ja uskonnollisen kielen välistä ulottuvuutta ovat selvästi löydettävissä Lasten Siionin sivuiltakin. Vanhoillislestadiolaisen ymmärryksen mukaisesti Lasten Siionissa niiden käyttö perustuu liikkeen yritykseen rajata omat jäsenet ulkopuolisista. Toisin sanoen liikkeen käyttämä kieli osoittaa yksilön paikan

⁶² Lasten Siioni 4/1934, 4.

⁶³ Lasten Siioni 4/1932, 5.

⁶⁴ Suojanen 1975, 230–231; Stiver 1996, 122–123; Väisänen 2011, 11–13.

yhteisössä ja vahvistaa jäsenten sisäryhmätunnetta. Erityisen osuvasti tätä kuvaavat monet Lasten Siioniin lähetetyt kirjeet. Monet lasten lähettämistä kirjeistä ja myös toimittajien kirjoitukset alkavat tervehdyksellä ”Jumalan terve” tai ”Jumalan rauhaa”, jotka edustavat tyypillistä vanhoillislestadiolaisten käyttämää tervehtimistapaa. Syntien anteeksiannon yhteydessä sanottu ”Jeesuksen nimessä ja veressä” on myös yksi liikkeen tunnusmaisimmista lausumista.⁶⁵ Köyhyyden kokemukselliseen ulottuvuuteen Virkkusen mukaan kuuluu myös käsitys omakuvasta, johon sisältyy usein muun muassa häpeän ja nöyryytyksen määritelmiä.⁶⁶ Lasten Siionissa omakuva ei rakennu niinkään köyhyyden ympärille vaan uskonnollisen kielen avulla omakuva ennemminkin korostaa herätysliikkeelle ominaisia piirteitä, jotka ovat voineet toimia suojana muun muassa ulkopuolisten harjoittamaa ivaa vastaan.

Uskonnollisella kielenkäytöllä on liikkeen sosiaalisten rajojen määrittelyn lisäksi toinen tärkeä tarkoitus. Kieli on keskeinen väline opetettaessa liikkeen edustamat uskonnolliset käsitykset ja asenteet lapsille. Opitun uskonnollisen kielenkäytön avulla liikkeeseen kuuluvat jäsenet myös kommunikoivat keskenään. Käsitykseen kuuluu lisäksi uskonnollisten roolien kuvaaminen, sillä liikkeen nuorimpien jäsenten odotetaan omaksuvan nämä roolit. Lasten Siioni hyödyntää runsaasti uskonnollisen kielen piiriin kuuluvia kristillisiä symboleita ja puhuu vertauskuvin liikkeen jäsenistä: ”Jumalan lapset ovatkin valon lapsia.” Kristillisyydessä valosymboliikalla on erityinen merkitys Jumalan ja henkisyyden vertauskuvana, mutta erityisen vahvasti ajattelutapaan ovat vaikuttaneet Kristuksen sanat ”Minä olen maailman valo”.⁶⁷ Valon lapset vaeltavat pimeydestä kohti Jumalan valoa:

Kun näin valkeudessa vaellamme, niinkuin Jumalakin on valkeudessa, silloin meillä on yhteyttä keskenämme ja Jeesuksen Kristuksen, Hänen poikansa, veri puhdistaa meidät kaikesta synnistä.⁶⁸

Lasten Siioni viljelee lisäksi muita kristilliseen kielenkäyttöön kuuluvia ilmaisuja, kuten ikivanhaa vertauskuvaa Jumalasta karitsana tai päähän painettavasta kruunusta, joka ilmentää paitsi Jumalan valtaa myös uskovaisen lopullista päämäärää.⁶⁹ Uskonnollisten kielikuvien avulla Lasten Siioni yhä uudestaan korostaa liikkeen käsitystä sen eksklusiivisuudesta ja opista.

⁶⁵ Lasten Siioni 2/1934, 5–6; Lasten Siioni 5/1936, 4–5; Haavio 1965, 73; Suojanen 1975, 231.

⁶⁶ Virkkunen 2010, 264–266.

⁶⁷ Lasten Siioni 3/1932, 2; Biedermann 1993, 394–395; Suojanen 1975, 231–232.

⁶⁸ Lasten Siioni 3/1932, 2.

⁶⁹ Lasten Siioni 5/1932, 2; Lasten Siioni 1/1934, 3; Biedermann 1993, 114, 152.

Kokemuksellisen tason tulkinnassa lehden päämääränä on näiden lisäksi tarjota selitystä ja turvaa epävarmassa ja muuttuvassa maailmassa. Kokonaisuudessaan Gia Virkkusen köyhyyden kolme ulottuvuutta ovat paikannettavissa pula-aikana ilmestyneestä Lasten Siionista. Köyhyyden eri ulottuvuuksien rajat ovat Virkkusen määritelmän mukaisesti ajoittain häilyvät myös Lasten Siionissa, sillä tasot esiintyvät hyvin limittäin. Köyhyyden aiheuttamat taloudelliset ja sosiaaliset seuraukset saavat lehdessä usein uskonnollisen tulkinnan.

V Lasten Siionista vanhoillislestadiolaisen opin ja sosiaalisen kontrollin valvoja

Lasten Siionin synty osui aikaan, jolloin suomalainen yhteiskunta oli läpikäynyt monia perustavanlaatuisia muutoksia. Muutokset olivat järjestyneet sekä yhteiskunnan rakenteita että aatteellista ilmapiiriä. Lisääntyneestä sanoma- ja aikakauslehtien kasvusta tuli erottamaton osa yhteiskunnan kehitystä, sillä lehdet mahdollistivat uudenlaisen kanavan mielipiteiden esittämiselle. Uskonnollinen lehdistö ei jäänyt tästä kehityksestä paitsi, ja sen kasvu oli erityisen nopeaa 1910-luvulta lähtien. Samoin lastenlehdet olivat vakiinnuttaneet asemansa 1930-luvulle tultaessa, ja lasten uskonnollisia tarpeita palvelevia lehtiä oli ilmestynyt runsaasti. Käsillä oleva tutkimus lähti selvittämään, mikä oli yhden Suomen suurimman herätysliikkeen peruste ryhtyä julkaisemaan liikkeen lapsille suunnattua lehteä. Analyysin tuloksena on mahdollista todeta, että vanhoillislestadiolaisen liikkeen motivaatioon ryhtyä julkaisemaan lastenlehteä vaikutti usea erillinen tekijä.

Yhtenä keskeisimpänä tekijänä liikkeen päätökseen Lasten Siionin julkaisusta vaikutti herätysliikkeen sisäinen motivaatio. Lestadiolaisuuden historia itsessään oli ollut vaiherikas heti liikkeen synnystä lähtien.

Vanhoillislestadiolaisuuden kehittymistä olivat leimanneet liikkeen parissa käydyt opilliset kiistat, jotka olivat lopulta johtaneet lestadiolaisuuden suureen hajaannukseen ja erillisten ryhmien muodostumiseen. Tapahtumat pakottivat vanhoillislestadiolaisen liikkeen organisoimaan toimintaansa yhä järjestelmällisemmin. Järjestäytyminen keskittyi yhä kiinteämmin SRK:n ympärille, ja 1930-luvulle tultaessa SRK:sta oli vähitellen muodostunut liikkeen auktoriteetiksi kehittynyt keskusjärjestö. Lasten Siionin julkaisupäätös liittyi osaksi liikkeen sisäisen järjestäytymisen kehitystä, sillä keskeisten toimintamuotojen tehostaminen palveli ryhmän identiteetin rakentamista. Liikkeen ryhmäkoheesion rakennus- ja kehittämistyö vaati tietoista rajanvetoa sekä muihin lestadiolaisryhmiin että muuhun yhteiskuntaan. Liikkeen aikaisempi kokemus onnistuneesta julkaisutoiminnasta, muun muassa Siionin Lähetyslehdestä, kannusti vanhoillislestadiolaisia ryhtymään myös lasten ja nuorten tarpeita vaalivaan työhön.

Arvioitaessa ulkoisten tekijöiden vaikutusta Lasten Siionin julkaisupäätökseen on syytä muistaa, että vanhoillislestadiolaisuus ei ollut muusta yhteiskunnasta irrallinen ilmiö, vaan liike muodostui ja kehittyi jatkuvassa vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa. Liike kävi alituista,

tiedostamatonta ja tiedostettua diskurssia ympäristönsä kanssa.

Vanhoillislestadiolaisten parissa oltiin muun yhteiskunnan tavoin huolestuneita lasten ja nuorten heikentyneestä kasvatuksesta. Aikakaudelle tyypilliset nuorisongelmat kulminoituivat erityisesti lisääntyneeseen nuorisotyöttömyyteen ja sitä kautta nuorten kokemaan joutilaisuuteen. Nuorten lisääntynyt toimetttömyys koettiin uhkana, sillä rikollisuus ja rötöstely olivat verrattain nopeassa kasvussa 1920- ja 1930-luvuilla. Samanaikaisesti pinnalla ollut alkoholikysymys ilmeni paitsi laajemmalla tasolla huolena koko kansakunnan kehityksestä, myös kysymyksenä nuorten tulevaisuudesta.

Edellä mainitut lapsia ja nuorisoa koskevat ongelmat vaivasivat myös vanhoillislestadiolaisvanhempia. Vanhoillislestadiolaisuuden ja muiden uskonnollisten toimijoiden huoli lasten kasvatuksesta koski lisäksi kristillisen kasvatuksen hiipumista. Murhe lasten tulevaisuudesta oli yhteneväinen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kanssa, sillä myös kirkon piirissä oli tunnustettu aikakaudelle tyypillinen kristinuskon vastainen mieliala. Yhteiskunnan maallistuminen nousi uhkakuvaksi niin kirkon kuin vanhoillistenkin parissa. Uhka sekularisaatiosta koski muun muassa keskustelua uskonnonvapauslain vaikutuksista sekä kysymystä uskonnonopetuksen asemasta kansakoulussa. Muiden uskonnollisten lastenlehtien tavoin Lasten Siionin yksi keskeisimmistä motiiveista oli lasten kasvatusta kristillisen uskon mukaisesti. Lasten Siioni poikkesi kirkollisista lastenlehdistä sillä erotuksella, että lehden tarkoitus oli juurruttaa liikkeelle ominaisia opillisia näkemyksiä lukijoihinsa. Ulkoiset tekijät yhdessä liikkeen sisäisen motivaation kanssa johtivat lehden perustamispäätökseen, sillä myös vanhoillislestadiolainen liike oli tunnustanut sanomalehtien lisääntyneen merkityksen yhteiskunnassa tapahtuvalle tiedonkululle. Vanhoillislestadiolaisuuteen oli perinteisesti liitetty käsitys kulttuurikielteisyydestä ja uudistushaluttomuudesta. 1920-luvun lopun muuttunut yhteiskunnallinen tilanne sai vanhoillislestadiolaisen liikkeen kuitenkin tunnustamaan lastenlehden tarpeellisuuden, sillä liike tarvitsi kanavan, jonka kautta kontrolloida nuorimpia jäseniään.

Yhteiskunnassa esiintyneistä haasteista Lasten Siionissa tulee erityisesti esille pelko perheiden ja patriarkaalisen järjestyksen hajoamisesta. Lasten Siioni tarttuu tiiviisti perhetematiikkaan, mikä on mahdollista ymmärtää, kun ottaa huomioon perheiden erityisen merkityksen vanhoillislestadiolaisuudelle. Yhteiskunnan rakenteiden muuttuessa perinteinen perhemalli kyseenalaistettiin,

mikä oli ongelmallista niin perinteiselle talonpoikaisajattelulle kuin vanhoillislestadiolaisuudellekin. Vanhoillislestadiolaisessa ajattelussa lapsilla on keskeinen asema, jota perustellaan liikkeen käsityksellä lasten luonteesta Jumalan lahjana. Lasten ajatellaan takaavan liikkeen jatkuvuuden tulevaisuudessa. Kasvatusvastuun siirtyessä perheiltä yhteiskunnalle tunki liike tarpeelliseksi korostaa perheiden yhtenäisyyden merkitystä ja vanhempien kunnioitusta Lasten Siionin sivuilla. Lehti ei antanut neuvoja pelkästään nuorimpia lukijoita varten, vaan sen piilotarkoituksena oli ohjata vanhempia kasvattamaan lapsensa liikkeen ohjeistuksen mukaisesti. Monesti myös vanhemmat itse tunsivat riittämättömyyttä sopivan kristillisen ja vanhoillislestadiolaisen perinteen mukaisen kasvatuksen antamisessa.

Yhteiskunnan koulutuspoliittiset päätökset pakottivat vanhoillislestadiolaisuuden määrittelemään kantansa myös lasten koulutuskysymyksessä, kun oppivelvollisuuslaki astui voimaan vuonna 1921. Koulunkäynti oli aiheuttanut keskustelua niin puolesta kuin vastaan liikkeen parissa. Lasten koulunkäynti oli herättänyt keskustelua myös laajemmalla tasolla, sillä kansakunnan enemmistön saadessa elantonsa yhä maatalouden parista kyseenalaistettiin koulutuksen tarpeellisuus. Lasten Siioni asettui kuitenkin tukemaan lasten kouluttamista, vaikka osa vanhoillislestadiolaiskannattajista kyseenalaistikin koulutuksen kannattavuuden perinteisiin talonpoikaisarvoihin vedoten. Lehden myönteinen suhtautuminen lasten koulunkäyntiin kertoi siitä, että SRK:n parissa koulutuksen hyödyllisyys oli havaittu. Aihe oli myös hyvin keskeinen lehden kohderyhmän kannalta. Lisäksi kouluun liittyvien lehtien suosio oli kasvanut varsin suureksi 1930-luvulle tultaessa ja kilpailu lukijoista oli lisääntynyt. Koulunkäyntiä enemmän huolta aiheuttivat vanhoillislestadiolaisten saamat vaikutteet muilta oppilailta ja opettajilta. Liikkeen lapset joutuivat kosketuksiin uskon kannalta epäedullisina pidettyjen ajatusten kanssa, mikä sai lehden korostamaan tärkeinä pitämiään uskonoppeja. Pelko siitä, että liikkeen lapset luopuisivat uskostaan kouluaikoinaan, johti lehden painottamaan liikkeen omalaatuista seurakuntakäsitystä, joka eksklusiivisuudessaan rajaa pelastusmahdollisuuden ainoastaan sen sisälle kuuluville jäsenille. Lasten Siionin avulla SRK pystyi iskostamaan liikkeen moraalia ja käyttäytymistä sääteleviä normeja lapsijäseniinsä.

Vanhoillislestadiolaisuuden parissa koettu huoli kristillisen kasvatuksen hiipumisesta liittyi lisäksi Lasten Siionin toiseen tärkeään tehtävään. Lasten Siioni

määritteli tarpeellisuutensa myös lasten pyhäkoulutyöhön osoitettuna lehtenä. Suomen Evankelis-luterilaisen Pyhäkouluyhdistyksen julkaisema Lasten Pyhäkoululehti ei riittänyt vastaamaan liikkeen sisäisiä tarpeita, vaan liike tarvitsi oman kanavan lasten hengellisen kasvun tukemiseen. Kontrollin menetys koulurintamalla sai aikaan sen, että tehostamalla omaa pyhäkoulutyötä ja julkaisutoimintaa liike pystyi paremmin keskittymään oppijärjestelmänsä juurruttamiseen. Pyhäkoulukirjoitusten keskittyminen usein synnin ja syntisyyden ympärille on ongelmallista etenkin lasten henkisen hyvinvoinnin kannalta. Kirjoitukset syntisyydestä voidaan käsittää kahdesta eri funktiosta käsin. Toisaalta ne voivat toimia lasta ohjaavana neuvona, joka ohjeistaa lapsen omantunnon kehitystä erottamaan oikean väärästä. Toisaalta kirjoitusten tarkoitus on toimia vanhoillislestadiolaisen liikkeen vallankäytönvälineenä, jonka keinoin liike pyrkii ulottamaan kontrollin jäseniinsä.

Lopuksi on vielä arvioitava yhteiskunnallisen kontekstin vaikutus Lasten Siionin kirjoituksiin. Yhteiskunnan rakenteellisessa ja aatteellisessa ilmapiirissä tapahtuneiden muutosten lisäksi kansalaisten arkeen 1930-luvulla vaikutti syvästi pula-aika. Pula-aika kuritti ankarasti koko maata, mutta erityisen tukalat olot olivat Pohjois-Suomessa, joka oli kärsinyt köyhyydestä monin paikoin jo ennen laman puhkeamista. Vanhoillislestadiolaisuus yhtyi perinteisten talonpoikaisarvojen vaalimiseen, ja Lasten Siioni korostaa liikkeen ja talonpoikaisuuden yhteenkuuluvuutta. Käsitys tuki liikkeen identiteettiä, vahvisti nuorten uskoa selviytymiseen vaikeissa olosuhteissa ja huolehti siitä, etteivät nuoret hylkäisi vanhempiansa edustamaa perinteistä elämäntapaa. Gia Virkkusen köyhyyden teoreettinen lähestymistapa köyhyyden kolmesta ulottuvuudesta on validi myös Lasten Siionin edustamien näkemysten arvioinnissa. Pula-ajan vaikutukset ilmenivät lehdessä niin taloudellisten, sosiaalisten kuin kokemuksellistenkin tasojen kautta. Lasten Siionin lukijat kärsivät monin paikoin taloudellisista ongelmista, jotka ilmenivät muun muassa puutteena ravinnosta ja vaatetuksesta. Sosiaalisen tason merkittävimmät vaikutukset Lasten Siionin tulkinnan mukaan koskivat perheiden kohtaamia sairauksia ja suoranaista kuolemaa. Köyhyyden kokemuksellinen tulkinta on läsnä lähes kaikissa köyhyyden taloudellisissa ja sosiaalisissa ulottuvuuksissa. Lehti perustele lukijoiden kokemaa kurjuutta liikkeen teologisen tulkinnan avulla, jonka lähtökohdaksi asetetaan ”Jumalan valtakuntaan” kuuluvan todellisen elämän löytyvän tuonpuoleisesta. Lasten Siionissa esiintyy runsaasti uskonnollista

kielenkäyttöä, jolla on tärkeä merkitys paitsi yhteisön sosiaalisten rajojen määrittelyssä myös liikkeen opillisten käsitysten opettamisessa. Lasten Siioni ei köyhyyden tulkinnassaan yhdy yhteiskunnassa valloilla olleeseen näkemykseen köyhyyden häpeällisestä luonteesta, vaan lehden edustama näkemys korostaa köyhyyden inhimillistä puolta ja siten tarjoaa lohtua lukijoilleen.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Painamattomat lähteet

- Oulun maakunta-arkisto (OMA)
Laestadiana 1
 Väinö Rafael Havaksen kokoelma (VHK)
 Saapuneet kirjeet Ca 1–2
 Kirjetoisteet Cc 1

Painetut lähteet

Havas, Väinö

- 1927 Laestadiolaisuuden historia pääpiirteissään. Oulu: Suomen
Lähetysseuran Laestadiolainen Haaraosasto.

Korhonen, August & Voipio, Aarni

- 1945 Pyhäkoulun opetusoppi. [August] Korhonen ja [Aarni] Voipio. Helsinki:
Suomen pyhäkouluyhdistys.

Ruuth, Martti

- 1928 Suomen pyhäkoulun historia. Helsinki: Suomen pyhäkouluyhdistys.

Viljanen, Paavo

- 1943 Väinö Havas: hengen ja miekan mies. Porvoo: WSOY.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Lasten Pyhäkoululehti. Suomen ewankelis-luterilainen sunnuntaikoulu-yhdistys.
1931–1936.

Lasten Siioni 1930–1936.

Siionin Lähetyslehti 1930–1936.

Kirjallisuus

Aamuruskosta Ällikkään

- 1984 Aamuruskosta Ällikkään. Lasten- ja nuortenlehdet Suomessa 1854–
1977. Toim. Mirja Aho. Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin
julkaisuja 6. Tampere: Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutti.

Ahonen, Sirkka

- 2011 Millä opeilla opettajia koulutettiin? – Valistus ja koulunpenkki.
Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen
Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1266: 2. Suomen kasvatuksen ja
koulutuksen historia 2. Helsinki: SKS.

Biedermann, Hans

- 1993 Suuri symbolikirja. Porvoo: WSOY.

- Haapala, Pertti
2009 Kun kansankirkko hajosi. – Sisällissota 1918 ja kirkko. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 212. Helsinki: Suomen Kirkkohistoriallinen Seura.
- Haavio, Ari
1965 Suomen uskonnolliset liikkeet. Porvoo; Helsinki: WSOY.
- Harjula, Minna
2007 a Irti kivulloisuuden kahleista. – Suomalaisen arjen historia [3]. Modernin Suomen synty. Helsinki: Weilin + Göös.
- 2007 b Terveiden jäljillä. Suomalainen terveystieteellinen tutkimus 1900-luvulla. Tampere: Tampere University Press.
- Havén, Heikki
2000 Kansanopetus. – Suomen vuosisata. Helsinki: Tilastokeskus.
- Havukainen, Ellen Kaarina
1985 Uskonnolliset lastenlehdet vuosina 1935–1960. Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma. HYKK.
- Heikkilä, Markku
1991 Uskonnolliset lehdet 1905–1980. – Suomen lehdistön historia 9. Aikakauslehdistön historia. Erikoisaikakauslehdet. Kuopio: Kustannuskiila Oy.
- Hentilä, Seppo
2009 Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944. – Suomen poliittinen historia 1809–2009. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- Huotari, Voitto
1981 Kirkkomme herätysliikkeet tänään. [Helsinki]: Kirjapaja.
- Hurtig, Johanna
2013 Taivaan taimet. Uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta. Tampere: Vastapaino.
- Häkkinen, Antti & Peltola, Jarmo
2005 Suomalaisen ”alaluokan” historiaa: köyhyys ja työttömyys Suomessa 1860–2000. – Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa. Historiallinen Arkisto 120. Helsinki: SKS.
- Häkkinen, Antti & Tervonen, Miikka
2005 Johdanto: Vähemmistöt ja köyhyys, Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla. – Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa. Historiallinen Arkisto 120. Helsinki: SKS.

- Ihonen, Markku
2003 Suomalainen lastenkirjallisuus 1800-luvulla. – Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Helsinki: Tammi.
- Jalava, Marja
2011 Kansanopetuksen suuri murros ja 1860-luvun väittely kansakoulusta. – Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1266: 2. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historia 2. Helsinki: SKS.
- Kaarninen, Mervi
2003 Nuoren tavallan nuorison ongelmat. – Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 909. Julkaisuja Nuorisotutkimusseura 32. Helsinki: SKS.
- Kakko, Tarja
2005 Kurissa ja Herran nuhteessa. Luterilainen kasvatusaate 1900-luvun vaihteen Suomessa. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Scripta Lingua Fennica edita 236. Diss. Turku. Turku: Turun yliopisto.
- Kalela, Jorma
1987 Pulapolitiikkaa. Valtion talous- ja sosiaalipolitiikka Suomessa lamavuosina 1929–1933. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos. Tutkimuksia 13. Helsinki: Työväen taloudellinen tutkimuslaitos.
- Kansanaho, Erkki
1988 Kirkko ja lapset. Suomen Evankelis-luterilainen Pyhäkouluyhdistys 1888–1988. Helsinki: Lasten Keskus.
- Kartovaara, Leena
2000 Perheet. – Suomen vuosisata. Helsinki: Tilastokeskus.
- Keinänen, Päivi
2000 Työttömyys. – Suomen vuosisata. Helsinki: Tilastokeskus.
- Koski, Leena
2011 Sivistystyön ihmiskäsitys: Villi-ihmisestä aikuiseksi yksilöksi. – Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1266: 2. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historia 2. Helsinki: SKS.
- Lehtonen, Maija
2003 Puoli vuosisataa lastenkirjailijana – Zacharias Topelius. – Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Helsinki: Tammi.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko
1991 Lastenlehdistön avartuva maailma. – Suomen lehdistön historia 9. Aikakauslehdistön historia. Erikoisaikakauslehdet. Kuopio: Kustannuskiila Oy.

- Leino-Kaukiainen, Pirkko & Heikkinen, Anja
 2011 Yhteiskunta ja koulutus. – Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1266: 2. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historia 2. Helsinki: SKS.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko & Uino, Ari
 1991 Iloa ympäri vuoden. Suomalainen lastenlehdistö 1854–1980. – Suomen lehdistön historia 9. Aikakauslehdistön historia. Erikoisaikakauslehdet. Kuopio: Kustannuskiila Oy.
- Leivo, Seppo
 2001 Jeesuksen nimessä ja veressä. Synninpäästön käyttöönotto lestadiolaisuudessa. – Lestadiolaisuuden monet kasvot. Iustitia 14. Helsinki: Suomen teologinen instituutti.
- Lohi, Seppo
 2007 Lestadiolaisuuden suuri hajaannus ja sen taustat. Oulu: Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys.
- Lättilä, Risto
 2000 Rikollisuus. – Suomen Vuosisata. Helsinki: Tilastokeskus.
- Markkola, Pirjo
 2002 Synty ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 888. Helsinki: SKS.
- Murtorinne, Eino
 1977 Yleiskatsaus. – Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla. [Helsinki]: Kirjapaja.
- Mustakallio, Hannu
 2009 Kirkon johto, pappispoliitikot ja herätysliikkeet. – Sisällissota 1918 ja kirkko. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 212. Helsinki: Suomen Kirkkohistoriallinen Seura.
- Nieminen, Armas
 1951 Taistelu sukupuolimoraalista. Avioliitto- ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle. Väestöpoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja. Sarja A: 6. Diss. Helsingin yliopisto. Porvoo: WSOY.
- Nieminen, Mauri
 2000 a Syntyvyys. – Suomen vuosisata. Helsinki: Tilastokeskus.
 2000 b Väkiluku ja väestön ikärakenne. – Suomen vuosisata. Helsinki: Tilastokeskus.

- Nikander, Esko
 2011 Kirkollisen ja maallisen kouluhallinnon eroaminen. – Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1266: 2. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historia 2. Helsinki: SKS.
- Niskanen, Tapani
 2000 Terveysthuollon tilastointi. – Suomen vuosisata. Helsinki: Tilastokeskus.
- Palola, Ari-Pekka
 2010 Kahden kuoren suojassa. Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistyksen historia 1. Oulu: Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys.
- Peltola, Jarmo
 2008 1930-luvun lama teollisuuskaupungissa. 1. Työllisyys, työttömyys ja huolenpito. Yhteiskunta Tampereella 1928–1938. [Tampere]: Tampere University Press.
- Peltonen, Matti
 1997 Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltolakimentaliteetti. Vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932. Hanki ja jää. [Helsinki]: Tammi.
- Pietilä, Veikko
 1973 Sisällön erittely. [Helsinki]: Gaudeamus.
- Raittila, Pekka
 1976 Lestadiolaisuus 1860-luvulla. Leviäminen ja yhteisönmuodostus. Helsinki: Akateeminen Kustannusliike.
- 1977 Herätysliikkeet 1900-luvulla. – Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla. [Helsinki]: Kirjapaja.
- 1991 Uskonnollisen lehdistön valtakausi. – Suomen lehdistön historia 9. Aikakauslehdistön historia. Erikoisaikakauslehdet. Kuopio: Kustannuskiila Oy.
- Rantala, Jukka
 2011 Kansakouluopettajat. – Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1266: 2. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historia 2. Helsinki: SKS.
- Rantatupa, Heikki
 2004 1930-luvun pulavuodet ja maatalouskiinteistöjen pakkohuutokaupat. – Suomen maatalouden historia 2. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 914:2. Helsinki: SKS.

- Rothermund, Dietmar
1996 The global impact of the Great Depression 1929–1939. London; New York: Routledge.
- Ruokanen, Miikka
1980 Jumalan valtakunta ja syntien anteeksiantamus. Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistyksen opilliset korostukset 1977–1979. Kirkon tutkimuslaitos. Sarja A N:o 36. [Tampere]: [Kirkon tutkimuslaitos].
- Räisänen, Arja-Liisa
1995 Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920. Bibliotheca historica 6. Diss. Oulu. Helsinki: SHS.
- Satokangas, Reija
2007 Pienviljelijän elanto vuodenaikojen rytmissä. – Suomalaisen arjen historia [3]. Modernin Suomen synty. Helsinki: Weilin + Göös.
- Seppo, Juha
1977 Kansankirkkona uskonnonvapauden toteuduttua. – Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla. [Helsinki]: Kirjapaja.
- Seppälä, Jarkko
1988 Opettava ja kasvattava kirkko. Helsingin yliopisto. Oppimateriaaleja 5. Helsinki: Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Stiver, Dan R.
1996 The Philosophy of Religious Language. Sign, Symbol and Story. Oxford: Blackwell.
- Sulkunen, Irma
1986 Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin. Historiallisia tutkimuksia 134. Helsinki: SHS.
- Suojanen, Päivikki
1975 Uskonnollinen kieli. – Uskonnollinen liike. Suomalaisia tapaustutkimuksia. Tietolipas 74. Helsinki: SKS.
- Suolinna, Kirsti
1975 Herätysliikkeet sosiaalisina liikkeinä. – Uskonnollinen liike. Suomalaisia tapaustutkimuksia. Tietolipas 74. Helsinki: SKS.
- Suomen lehdistön historia 9
1991 Suomen lehdistön historia 9. Aikakauslehdistön historia. Erikoisaikakauslehdet. Päätoim. Päiviö Tommila. Kuopio: Kustannuskiila Oy.

Suutarinen, Sakari

- 1992 Herbartilainen pedagoginen uudistus Suomen kansakoulussa vuosisadan alussa (1900–1935). *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 90. Diss. Jyväskylä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Svensson, Sonja

- 1983 *Läsning för folkets barn. Folkskolans Barntidning och dess förlag 1892–1914. Med en inledning om fattiga barns läsning på 1800-talet. Skrifter utgivna av Svenska Barnbokinstitutet nr 16.* Diss. Uppsala. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Syväoja, Hannu

- 2004 *Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja. Perussivistystä koko kansalle 1866–1977.* Jyväskylä: PS-kustannus.

Talonen, Jouko

- 1979 *Vanhoillislestadiolaisuus ja vuoden 1922 uskonnonvapauslaki. Eripainossarja / Oulun yliopisto. Historian laitos n:o 54.* Oulu: [Oulun yliopisto].

- 1980 *Vanhoillislestadiolaisuus ja kieltolaki vuosina 1931–1932. Eripainos Scripta Historica VI 1980.* Oulu: Oulun historiaseura.

- 1988 *Pohjois-Suomen lestadiolaisuuden poliittis-yhteiskunnallinen profiili 1905–1929. SKHST: 144. Diss. Helsinki. Helsinki: SKHS.*

- 1991 *Lestadiolaisuuden poliittis-yhteiskunnallinen profiili Skandinavian maissa ja Pohjois-Amerikassa 1900–1940. Eripainossarja / Oulun yliopisto, historian laitos 277.* Oulu: Oulun yliopisto.

Tuohela, Kirsi.

- 1996 *Toinen korva kohisee, toinen sievään sohisee. Lastenlehtien opit ja opetukset 1850- ja 1860-luvulla. – Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A 42.* Turku: Turun yliopisto, täydennyskoulutuskeskus, kulttuurihistoria.

Tuomaala, Saara

- 2004 *Työtätekevästä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939. Bibliotheca historica 89. Diss. Helsinki. Helsinki: SKS.*

- 2011 *Kamppailu yhteisestä koulusta ja oppivelvollisuudesta. – Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1266: 2. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historia 2.* Helsinki: SKS.

Uino, Ari

- 1991 *Lastenlehtien kehitys 1854–1880. – Suomen lehdistön historia 9. Aikakauslehdistön historia. Erikoisaikakauslehdet.* Kuopio: Kustannuskiila Oy.

Veikkola, Juhani

1977 Kansa katkoo kahleitaan – miten käy kansankirkon. – Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla. [Helsinki]: Kirjapaja.

Virkkunen, Gia

2010 ”Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin”. Köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930-luvun pulan oloissa Suomen maaseudulla. Bibliotheca historica 127. Diss. Helsinki. Helsinki: SKS.

Vuorinen, Heikki S.

2002 Tautinen historia. Tampere: Vastapaino.

Väisänen, Liisa

2011 Kristilliset symbolit. Ikkuna pyhään. Helsinki: Kirjapaja.

Ylikangas, Heikki

2007 Suomen historian solmukohdat. Helsinki: WSOY.